

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η πρόσληψη του νεοτουρκικού κινήματος από τον ελληνικό Τύπο
(1908-1912)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Παπαβασιλείου Βασίλειος

A.M. 1119M016

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Λίνα Λούβη Καθηγήτρια (επιβλέπουσα)

Λάμπρος Μπαλτσιώτης Επ. Καθηγητής

Αντώνης Χατζηκυριάκου Επ. Καθηγητής

Copyright © Παπαβασιλείου Βασίλειος, 2022

Allrightsreserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω σε όλους τους διδάσκοντες του μεταπτυχιακού προγράμματος «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία» του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας για το υψηλό επίπεδο σπουδών και την όλη γνώση που απλόχερα προσέφεραν καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κυρία Λούβη Λίνα για την εμπιστοσύνη και την βοήθεια που μου προσέφερε ώστε να φέρω εις πέρας την διπλωματική μου εργασία, όπως και για την ευκαιρία που μου έδωσε να μελετήσω αυτή την περίοδο και να δουλέψω πάνω σε ένα εργαλείο πολύ σημαντικό, τον Τύπο. Τέλος, την ομάδα του ηλεκτρονικού ψηφιοποιημένου αρχείου εφημερίδων της Βουλής, χωρίς τις οποίες δεν θα μπορούσα να είχα φέρει εις πέρας το έργο μου, ιδιαίτερα εν μέσω πανδημίας που το ερευνητικό έργο έγινε εξαιρετικά δύσκολο.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

Νεότουρκοι, Νεοοθωμανιστές, Παλαιότουρκοι, Αμπντούλ Χαμίτ Β', ΕΚΠ, ελληνοοθωμανισμός, Κρητικό Ζήτημα, Νέα Τουρκία, Ελ. Βενιζέλος, Κιαμήλ Πασσάς, Εκλογές, Σοβινιστές, Φιλελεύθεροι, Κομιτάτο, Μακεδονία, Ιταλοτουρκικός Πόλεμος, αλβανική επανάσταση, Βαλκανικός Πόλεμος

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

«ΕΚΠ» «Ένωσις και Πρόοδος»

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. *Εμπρός*, 3.7. 1908, «Η αντικατάστασις της Φρουράς του Γιλδίζ».....
2. *Ακρόπολις*, 5.10.1908, «Τεμένη δια τους Βουλγάρους, γρόνθοι δια τους Έλληνας».....
3. *Εμπρός*, 10.11.1908, «Οι Νεότουρκοι περί της Ελλάδος ».....
4. *Ακρόπολις*, 16.12.1908, «Φανατισμός, Σοβινισμός, αλλά όχι Σύνταγμα ».....
5. *Ακρόπολις*, 24.2.1909, «Κάτω πλέον το Απαίσιον Κομιτάτον».....
6. *Εμπρός*, 15.4.1909, «Η ανάρρησις στο θρόνο του Πρίγκηπος Ρεσσάτ».....
7. *Αθήναι*, 22.4.1910, « Ποια η καταγωγή και η ιστορία των Αλβανών;».....
8. *Εμπρός*, 1.12.1910, « Μεταβολή Τακτικής των Νεότουρκων».....
9. *Εμπρός*, 9.9.1912, «Εις τας παραμονάς του Πολέμου».....

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>ΕΙΚΟΝΕΣ</i>	4
<i>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</i>	6
<i>ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ</i>	9
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1</i>	19
<i>Η πρώτη επαφή του ελληνικού Τύπου με τον Νεοτουρκισμό από την έκρηξη της Επανάστασης έως και την επαναφορά του Συντάγματος του 1876</i>	19
Α) Πρώτη Φάση: η περίοδος της καχυποψίας	19
Β) Δεύτερη Φάση: η θετική μεταστροφή	23
Γ) Τρίτη Φάση: επιστροφή στην καχυποψία	30
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2</i>	34
<i>Η Εποχή του Νεοτουρκισμού- Το Κομιτάτο στην εξουσία</i>	34
Α) Η περίοδος των βουλευτικών εκλογών(Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1908)	34
Β) Η εποχή της Νέας Βουλής και οι προσπάθειες εδραίωσης του Συντάγματος.....	51
Γ) Απρίλιος 1909: Η αντικατάσταση του Σουλτάνου και η νέα τάξη πραγμάτων.....	60
Δ) Μάιος 1909-Δεκέμβριος 1909: Προς την οικοδόμηση της Νέας Τουρκίας. Το Κρητικό Ζήτημα και οι σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας	67
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3</i>	76
<i>Η εποχή των παρατεταμένων κρίσεων</i>	76
Α) Αλβανική Επανάσταση και Κρητικό Ζήτημα	76
Β) Νεότουρκοι και Ελ. Βενιζέλος: Η Κρίση του Αυγούστου και τα επακόλουθα αυτής. Η εσωτερική Κρίση στους κόλπους του Κομιτάτου.	92
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4</i>	102
<i>Από την εποχή των παρατεταμένων κρίσεων στην αυγή του αναπόφευκτου πολέμου`</i>	102
Α) 1911: Η αραβική επανάσταση και ο αναβρασμός στα Βαλκάνια- Η αλβανική φλόγα αναζωπυρώνει –Εμφύλιος πόλεμος εντός του Κομιτάτου.....	102
Β) Αλβανικό Ζήτημα και Νεότουρκοι: Η αλλαγή στάσης και το νέο πολιτικό πρόγραμμα-Ένα βήμα μπρος και δύο πίσω	113
Γ) Ιταλοτουρκικός Πόλεμος και Κρητικό : Οι προάγγελοι ενός Πολέμου δίχως επιστροφή ..	116
Δ) Οι Νεότουρκοι στην αυγή του αναπόφευκτου Πολέμου: Εκλογές, βαλκανικές συμμαχίες και η έναρξη του Πολέμου	123
<i>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</i>	134
<i>Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ</i>	138
<i>ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</i>	141
<i>ΤΥΠΟΣ</i>	141

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	141
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	142

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία ξεκίνησε ως ιδέα γύρω από το ενδιαφέρον του γράφοντος για το Κίνημα των Νεότουρκων και τι ακριβώς ήταν αυτό. Κατόπιν επεξεργασίας το ερώτημα που γέννησε αυτή την μελέτη ήταν το πώς εξέλαβε και κατ' επέκταση πώς παρατηρούσε την εξέλιξή του Κινήματος αυτού ο ελληνικός Τύπος της εποχής. Η περίοδος της μελέτης αυτής της εργασίας είναι από την 1^η Ιουλίου 1908, ως αφετηρία της καθημερινής έρευνας πάνω στα φύλλα των εφημερίδων, μέχρι και την έναρξη του Α' Βαλκανικού Πολέμου στις αρχές του Οκτωβρίου του 1912. Η περίοδος αυτή επιλέχτηκε ακριβώς για να μπορέσει να γίνει κατανοητό πώς από μειοψηφία μηδαμινής σημασίας για τον Σουλτάνο οι Νεότουρκοι γιγαντώνονται με επίκεντρο την επαρχία της Μακεδονίας, έως και το τέλος της εποχής για εκείνους στο προσκήνιο που είναι ο Βαλκανικός Πόλεμος.

Η εργασία αυτή βασίστηκε πάνω σε τρεις ευρείας και καθημερινής κυκλοφορίας εφημερίδες του ελληνικού Τύπου της εποχής οι οποίες είναι: η *Ακρόπολις*, η *Αθήναι* και το *Εμπρός*. Αυτές οι τρεις εφημερίδες αποτελούν και τον πυρήνα της εργασίας καθώς αποτελούν μία τρομερά ενδιαφέρουσα και γεμάτη πληροφορίες πρωτογενή πηγή έρευνας. Το ύφος της γραφής τους, η οργάνωση των φύλλων αλλά και η πύκνωση του λόγου σε λίγες μόνο γραμμές βοήθησαν καταλυτικά στο να εξαχθούν συμπεράσματα και να προσεγγιστεί όσο το δυνατόν περισσότερο το βασικό ερώτημα της έρευνας. Επίσης, ως δευτερογενείς πηγές χρησιμοποιήθηκαν μία σειρά βιβλία που αφορούν το φαινόμενο αλλά και διάφορες πτυχές του. Τέλος έγινε χρήση και ορισμένης ηλεκτρονικής βιβλιογραφίας.

Όσον αφορά τη δομή της έρευνας, σε πρώτο στάδιο θα δοθεί ένας ορισμός και μία γενική εικόνα για το τι ήταν αυτό το Κίνημα και τι εκπροσωπούσε, πώς ξεκίνησε να αναπτύσσεται και με ποιούς τρόπους αλλά φυσικά θα ήταν ατόπημα να μην γίνει μία

ξεχωριστή αναφορά στα σημαντικότερα πρόσωπα του Κινήματος. Έπειτα σε συνάρτηση με το ελληνικό Βασίλειο, θα πρέπει να δούμε και ποιό ήταν το διεθνές πλαίσιο της εποχής εκείνης. Μία περίοδος άκρως έκρυθμη, με το Ανατολικό Ζήτημα να βρίσκεται σε έξαρση, την Αυστρία να προσαρτά πλήρως τις επαρχίες Βοσνία και Ερζεγοβίνη ενώ η Βουλγαρία κηρύσσει την επίσημη ανεξαρτησία της και παλεύει για τα «χαμένα εδάφη» της, αναθεωρημένης με το Βερολίνο, Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, αυτά δηλαδή της Ανατολικής Ρωμυλίας και της Μακεδονίας.

Στη συνέχεια, θα γίνει μία σύντομη ιστορική αναδρομή στο παρελθόν του Νεοτουρκικού φαινομένου. Θα δούμε πώς καταλήξαμε στα γεγονότα του 1908, τις πρώτες οργανωμένες προσπάθειες για φιλελευθεροποίηση και Σύνταγμα από τους Νεοοθωμανιστές υπό τον Ναμίκ Κεμάλ αλλά και τις αποτυχίες τους μέχρι και το Σύνταγμα του 1876, τις διασπάσεις και τις νέες προσπάθειες της οργάνωσης «Νέα Οθωμανική Ζωή», μέχρι και την ανάληψη της ηγεσίας αυτού του πολυετούς συνταγματικού αγώνα από τους Νεότουρκους και το Κομιτάτο «Ένωση και Πρόοδος».

Έπειτα, παρατίθεται όλη η μελέτη του Κινήματος μέσω των τριών εφημερίδων που επιλέχθηκαν για αυτό το σκοπό, που αποτελεί και το βασικό κορμό της εργασίας, χρησιμοποιώντας μεθοδολογικά την παράθεση των γεγονότων. Αυτή η μεθοδολογία επιλέχθηκε ακριβώς για να εξυπηρετήσει το βασικό ερώτημα που γέννησε όλη αυτή την μελέτη αλλά και γιατί μέσα από την καθημερινή ροή των ειδήσεων ήταν πολύ πιο προσεγγίσιμη η σωστή αποδελτίωση των άρθρων χωρίς να χαθεί το βασικό ερώτημα. Η κατανομή των κεφαλαίων τα οποία είναι τέσσερα και περιέχουν υποκεφάλαια έγινε με βάση τα κομβικότερα γεγονότα της περιόδου και κυρίως ανάλογα με την αρθρογραφία και τη ματιά των τριών εφημερίδων, όπου έριχναν δηλαδή όλο τους το βάρος. Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζεται η περίοδος από την επαναφορά του Συντάγματος και το πώς φτάσαμε μέχρι εκεί μέχρι και τις πολύ σημαντικές εκλογές στα τέλη του 1908 όπου σχηματίζεται η Βουλή και η Γερουσία. Στο δεύτερο κεφάλαιο όλη η προσοχή στρέφεται στο πώς δομούν οι Νεότουρκοι την εξουσία αλλά και το σημαντικό γεγονός της αντεπανάστασης, όπου εντέλει θα καταλήξει στην αντικατάσταση του Αμπντούλ Χαμίτ με τον Μεχμέτ Ε, ενώ θα αναλυθούν και οι πρώτες μεγάλες τριβές γύρω από το Κρητικό ζήτημα. Στο τρίτο κεφάλαιο παρατίθεται η αρθρογραφία των εφημερίδων και οι απόψεις

γύρω από τις πρώτες μεγάλες κρίσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι Νεότουρκοι τόσο σε εξωτερικά ζητήματα όσο και στο εσωτερικό τους αλλά και μεγάλο ρόλο στο κεφάλαιο παίζει και η έλευση του Ελ. Βενιζέλου στην ελληνική πολιτική σκηνή και η στάση που κρατά η «Ένωσις και Πρόοδος» απέναντί του. Στο τελευταίο κεφάλαιο που χρονολογείται από τα μέσα του 1911 έως και την έναρξη του Α' Βαλκανικού Πολέμου, αναλύονται τα γεγονότα που ταλανίζουν όχι μόνο τους Νεότουρκους αλλά και σύσσωμη την Αυτοκρατορία, με σημαντικότερο τον ιταλοτουρκικό πόλεμο αλλά και τις εμφύλιες έριδες εντός της Αυτοκρατορίας. Η κατάληξη του κεφαλαίου και συνεπώς της μελέτης είναι ο αναπόφευκτος Α' Βαλκανικός Πόλεμος, στις αρχές του 1912.

Τέλος, θα παρατεθούν τα συμπεράσματα της έρευνας, ενώ δίνονται και λίγες βασικές πληροφορίες για τις τρεις εφημερίδες που αποτελούν και την πρωτογενή πηγή της εργασίας αλλά και η παράθεση της βιβλιογραφίας.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το Κίνημα των Νεότουρκων είναι ένα ιστορικό γεγονός που σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να εξεταστεί χωρίς να μελετηθεί παράλληλα το διεθνές πλαίσιο της εποχής, πριν και κατά τη διάρκεια αυτού. Μία περίοδος όπου η πολιτική των τότε Μεγάλων Δυνάμεων είχε επικεντρωθεί στα Βαλκάνια, σε ένα αγώνα χειραφέτησης των αναδυόμενων εθνικών κρατών της Χερσονήσου. Η Βρετανική εξωτερική πολιτική εκείνη την περίοδο προωθούσε τα συμφέροντα της Βουλγαρίας στο χώρο της επαρχίας της Μακεδονίας. Στο τιμόνι της χώρας εκείνη την περίοδο βρίσκονταν οι Φιλελεύθεροι πρώτα με τον Χένρι Κάμπελ-Μπάνερμαν και από τις 7 Απριλίου του 1908 υπό τον Χέρμπερτ Χένρι-Άσκουιθ, όπου ήταν και οι πολιτικοί που έστρεψαν τη Βρετανία στην προσέγγιση με τη Τσαρική Ρωσία. Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί πως αποτέλεσμα της αγγλορωσικής προσέγγισης ήταν η δημιουργία της «Εγκάρδιας Συμμαχίας» ή αλλιώς «Ανταντ» με τη σύναψη συμμαχίας αρχικά του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γαλλίας στις 8 Απριλίου 1904 όπου έθετε οριστικό τέλος σε μία μακροχρόνια αντιπαλότητα μεταξύ των δύο δυνάμεων.¹ Προφανώς, η συμμαχία αυτή υπεγράφη καθότι πλέον στο παγκόσμιο στερέωμα δέσποζε μία νέα υπερδύναμη, αυτή της Γερμανικής Αυτοκρατορίας υπό τον Βασιλέα Γουλιέλμο Β'. Στη συνέχεια η συμμαχία αυτή επεκτάθηκε στα τρία μέλη με την αγγλορωσική συμφωνία του 1907, με τη διαμεσολάβηση της Γαλλίας, μετά από τα γεγονότα της Μαροκινής Κρίσης του 1905,² όπου οι Γερμανοί αποβίβασαν στρατεύματα στην ομώνυμη περιοχή, κάνοντας επίδειξη ισχύος στη γαλλική πολιτική του Ντελκασέ, που οδηγήθηκε στην παραίτηση. Η αγγλορωσική αυτή προσέγγιση επικυρώθηκε λίγο καιρό αργότερα, μέσω του Εδουάρδου Ζ' και του Τσάρου Νικόλαου Β' στο Ρεβάλ, τον Ιούνιο του 1908, όπου και αποφασίστηκε μία κοινή πολιτική επέμβασης με μεταρρυθμίσεις στον χώρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.³ Η Ρωσία, μετά την ταπεινωτική ήττα από τους Ιάπωνες στο Ρωσοιαπωνικό πόλεμο του 1905,

¹S.Bernstein -P.Milza, *Η Ιστορία της Ευρώπης: Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών (1815-1919)*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997, σ.252-253

²S.Bernstein -P.Milza, *ο.π.*, σ.253-255

³Κωνσταντίνος Α. Βακαλόπουλος, *Νεότουρκοι και Μακεδονία (1908-1912)*, Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1988, σ.22

έστρεψε εκ νέου το βάρος της πολιτικής της στα Βαλκάνια, προωθώντας τα συμφέροντα της μέσω της «Πανσλαβικής Ιδέας» κυρίως στα ομόδοξα κράτη της Βουλγαρίας και της Σερβίας(η οποία έκανε λόγο για μία ενιαία πανσλαβική ομοσπονδία στα Βαλκάνια, τη Γιουγκοσλαβία).⁴Ωστόσο λόγω της καλπάζουσας γερμανικής εξωτερικής πολιτικής στα Βαλκάνια αλλά και της επεκτατικής αντίστοιχης πολιτικής της Αυστρίας αναγκάστηκε,θα λέγαμε, να συμμαχήσει με τη Γαλλία και την Αγγλία. Η Αυστρία αντιστοίχως είχε ήδη,υπό ένα καθεστώς συνδιοίκησης με τον Σουλτάνο, την οθωμανική επαρχία της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης από το 1878, ωστόσο δε δίστασε με τρόπο αστραπιαίο και προκλητικό να προσαρτήσει πλήρως την επαρχία το Σεπτέμβριο του 1908 στη συνάντηση της Βοημίας, προκαλώντας τις αντιδράσεις της Σερβίας αλλά και της Πύλης.

Ωστόσο, γυρνώντας πάλι πίσω στη συμφωνία του Ρεβάλ, αξίζει να σταθούμε στο πως αυτή επηρέασε και πυροδότησε τις αντιδράσεις των Νεότουρκων και ίσως, θα λέγαμε πως ήταν η πέτρα του σκανδάλου για το ξέσπασμα του Κινήματος και τα όσα ακολούθησαν αργότερα. Υπήρχε αρχικώς η συμφωνία της Μυρστέγης, τον Οκτώβριο του 1903, όπου προέβλεπε ένα πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων(«Πρόγραμμα της Βιέννης» αλλιώς), που αφορούσε την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ειδικότερα, αφορούσε την διοικητική επαρχία της Μακεδονίας και κατά κύριο λόγο, τα βιλαέτια της Θεσσαλονίκης, του Μοναστηρίου και των Σκοπίων. Είχε έναν χαρακτήρα επιβολής περισσότερο παρά συμβουλευτικό και προέβλεπε μεταρρυθμίσεις στην κατεύθυνση της αναδιοργάνωσης της Αυτοκρατορίας σε οικονομικό, διοικητικό αλλά και δικαστικό πλαίσιο. Το σημαντικότερο άρθρο όμως ήταν το άρθρο 3, το οποίο προέβλεπε ενδεχόμενη μεταβολή των γεωγραφικών ορίων της επαρχίας με σκοπό την καλύτερη κατανομή των εθνοτήτων από άποψη ομοιογένειας. Αυτό ακριβώς το άρθρο εκμεταλλεύτηκαν όλοι οι λαοί της επαρχίας(κυρίως Βούλγαροι, Έλληνες και Σέρβοι) και δημιουργήθηκαν προστριβές, μετατρέποντας τη Μακεδονία σε «καζάνι που βράζει».⁵ Εδώ ακριβώς ήταν και το σημείο τριβής για τους Νεότουρκους που έβλεπαν από την μία την Αυτοκρατορία να καταρρέει και τον Σουλτάνο Αμπντούλ Χαμίτ Β' να μην μπορεί να προβάλει καμία αντίσταση στα σχέδια διαρκούς παρεμβάσεως των ξένων δυνάμεων στο κράτος αλλά και από την άλλη

⁴Κωνσταντίνος Α. Βακαλόπουλος, *ο.π*, σ.23

⁵Ν. Βλάχος, *Το Μακεδονικόν ως φάσις του Ανατολικού Ζητήματος*, Ελίκρανον, Αθήνα 2018, σ.295-300

να ενθαρρύνονται συνεχώς οι επεκτατικές βλέψεις των νεοσύστατων εθνικών κρατών των Βαλκανίων. Οι Βούλγαροι είχαν ανεξαρτητοποιηθεί πλήρως (με την επίσημη ανακήρυξη τους την ίδια ακριβώς χρονική στιγμή της βοσνιακής ενσωμάτωσης στην Αυστρία), αλλάζοντας το status quo στην περιοχή ενώ και οι Σέρβοι είχαν βλέψεις σε εδάφη της Αυτοκρατορίας. Τέλος, είχαν αρχίσει να ξεσηκώνονται για ανεξαρτητοποίηση και οι Αλβανοί, ενώ το Ελληνικό Βασίλειο δεν ξέχασε ποτέ τον σκοπό της ατελούς Επανάστασης και των αλύτρωτων Ελλήνων εντός της πάλαι ποτέ Μεγάλης Αυτοκρατορίας, που πλέον αποτελούσε τον «Μεγάλο Ασθενή» της Γηραιάς Ηπείρου.

Η Ελλάδα βρέθηκε με την είσοδο της στον 20^ο αιώνα, να παλεύει με τους Βούλγαρους Κομιτατζήδες στην περιοχή κυρίως της Μακεδονίας για τα κυριαρχικά δικαιώματα επί της περιοχής λόγω του έντονου ελληνικού στοιχείου αλλά και του προσεταιρισμού των σλαβόφωνων Μακεδόνων. Οι « Μακεδονικοί Αγώνες» όπως ονομάστηκαν διήρκησαν από το 1904 έως το 1908, πέρασαν μέσα από διάφορες φάσεις όπου εντέλει τερματίστηκαν από το ξέσπασμα των Νεότουρκων, σε ένα σημείο που θα λέγαμε πως οι Έλληνες άρχιζαν να κερδίζουν έδαφος, ωστόσο έβλεπαν την απειλή των Βουλγάρων ιδιαίτερα μεγάλη. Στη διακυβέρνηση της χώρας εκείνη την περίοδο βρισκόταν ήδη από το 1905 ο Γεώργιος Θεοτόκης, ο οποίος είχε ακολουθήσει μία πολιτική αναγκαστικού συμβιβασμού ή και συμμαχίας θα λέγαμε με τους Οθωμανούς, καθώς ο νούμερο ένα κίνδυνος ήταν οι Βούλγαροι. Είχε επικρατήσει εκείνη την περίοδο η άποψη περί ειρηνικής συμβίωσης με την Αυτοκρατορία, κάτι που θα άνοιγε τον δρόμο μακροπρόθεσμα στην ηγεμονία του ελληνικού στοιχείου εντός της Αυτοκρατορίας. Παράλληλα με το ζήτημα της Μακεδονίας αλλά και την ελληνοοθωμανική προσέγγιση, τον Οκτώβριο του 1908 οι Κρήτες ανακοίνωσαν την απόφασή τους να ενωθούν με την μητρόπολη κάτι που επέφερε τριγμούς στην κυβέρνηση Θεοτόκη, η οποία εντέλει θα πέσει μετά το γνωστό σε όλους Κίνημα στο Γουδί το 1909.⁶ Έπειτα θα αρχίζουν τα Βαλκάνια να βράζουν με το ξέσπασμα της Αλβανικής Επανάστασης αλλά και τους μεγάλους εσωτερικούς τριγμούς εντός του Κομιτάτου αλλά και της Αυτοκρατορίας εν γένει, με αποτέλεσμα το 1911 να φτάσουμε στην ιταλοτουρκική σύγκρουση που σε

⁶Κωνσταντίνος Α. Βακαλόπουλος, *ο.π.*, σ.23

συνδυασμό με την διαχείριση του Κρητικού από τους Νεότουρκους θα φτάσουμε στον επίλογο της όλης διαδικασίας που είναι ο Α' Βαλκανικός Πόλεμος.

ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΝΕΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Στην ενότητα αυτή θα γίνει μία σύντομη αλλά αναγκαία αναδρομή στην πορεία των Νεότουρκων από τα μέσα του 19^{ου} Αιώνα, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον στο πώς δομήθηκε το κίνημα αυτό και ποιοί ήταν οι προπάτορες του. Σημαντική επίσης αναφορά θα γίνει και στις διασπάσεις του κινήματος λίγους μήνες πριν την συνταγματική επανάσταση της 23^{ης} Ιουλίου 1908, ενώ θα δούμε εντέλει ποιά θα είναι η κοινή γραμμή των νεοτουρκικών οργανώσεων έως και τις εκλογές του Οκτωβρίου 1908, όπου αποτελεί χρονολογία ορόσημο για την εργασία καθώς είναι το σημείο καμπής που από Κίνημα που διεκδικεί μετατρέπεται σε εξουσία.

Περίοδος Τανζιμάτ

Η περίοδος «Τανζιμάτ», όπως έχει μείνει στην ιστορία ήταν μία χρονολογική περίοδος τριάντα εφτά χρόνων περίπου, από το 1839 έως και το 1876, η οποία εγκαينιάστηκε από τον Αμπντούλ Μετζίτ τον Α', ο οποίος βασίλεψε μέχρι το 1861 και έφτασε το απόγειο της με τον Αμπντούλ Αζίζ έως και το 1876, όπου και έγινε η διακήρυξη του πρώτου Συντάγματος στην ιστορία της Αυτοκρατορίας.

Το 1839, λοιπόν, πραγματοποιείται η διακήρυξη του Αυτοκρατορικού διατάγματος του Χαττ-ι Σεριφί, το οποίο στην πραγματικότητα αποτελούσε, όπως αναφέρει και ο Erik Zürcher: «μία εκδήλωση των προθέσεων της κεντρικής εξουσίας για τέσσερις βασικές μεταρρυθμίσεις μεταξύ των οποίων κυριότερη ήταν αυτή που προέβλεπε την ισότητα απέναντι στον νόμο όλων των υπηκόων της αυτοκρατορίας, ανεξάρτητα από το θρήσκευμα».⁷ Δεν ήταν η μόνη πρόβλεψη αυτή, καθώς υπήρχε και το σκέλος του φορολογικού συστήματος (με την κατάργηση του επαχθούς φόρου, της προσόδου δηλαδή), αλλά και η οργάνωση του στρατού, στα πλαίσια ενός σύγχρονου ευρωπαϊκού μοντέλου. Κατά τον ολλανδό ιστορικό, το διάταγμα αυτό εκδόθηκε εκείνη τη χρονική περίοδο ως μία διπλωματική κίνηση του Σουλτάνου, ώστε να εξασφαλίσει

⁷Erik J. Zürcher, *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004, σ.98-100

την υποστήριξη των ευρωπαϊκών Δυνάμεων ενάντια στην Αίγυπτο του Μεχμέτ Αλή, κατά την τουρκοαιγυπτιακή κρίση του 1839-41.

Στη συνέχεια, κατά την δεκαετία του 1850, έλαβε χώρα η μεγαλύτερη σύγκρουση του 19^{ου} αιώνα, αυτή του Κριμαϊκού Πολέμου (1853-1856) , η οποία έληξε με το Συνέδριο των Παρισίων και για την Αυτοκρατορία, προέκυψε μέσα σ'όλα κάτι θετικό, καθώς έγινε επισήμως δεκτή στην «Ευρωπαϊκή Σύνοδο». Ωστόσο, εκεί είναι που ξεκινούν οι μεγάλες αντιδράσεις ορισμένων Οθωμανών καθώς, οι ευρωπαϊκές δυνάμεις πίεζαν συνεχώς για μεταρρυθμίσεις εντός της Αυτοκρατορίας, που θα εξασφάλιζαν τόσο την καλύτερη διαβίωση όσο και την κοινωνική θέση των «υπηκόων δεύτερης κατηγορίας» της Αυτοκρατορίας.⁸ Κάτω από αυτές τις πιέσεις, εκδόθηκε το « Χαττ-ι Χουμαγιούν» στις 18 Φεβρουαρίου 1856 , το διάταγμα το οποίο αποτελεί τομή, τόσο για την εσωτερική διοίκηση της Αυτοκρατορίας (μετατόπιση κεντρικής εξουσίας από το Παλάτι στους γραφειοκράτες της Υψηλής Πύλης), όσο και για τη θωράκιση και υλοποίηση- επισήμως- της εφαρμογής πλήρους ισονομίας και καλύτερης διαβίωσης των μέχρι τότε «υπηκόων δεύτερης κατηγορίας». Εδώ ακριβώς θα λέγαμε, είναι η περίοδος που γεννάται η αντίδραση από μία μερίδα Οθωμανών που σταδιακά μέσα στο χρόνο και αναλόγως με τα γεγονότα θα καταλήξει στους Νεότουρκους. Τις μεταρρυθμίσεις αυτές δεν τις αγκάλιασε ποτέ ο μουσουλμανικός λαός της Αυτοκρατορίας, είτε ακριβώς γιατί επιβλήθηκαν από την ηγεσία των γραφειοκρατών δίχως καμία ερώτηση, είτε γιατί επιβλήθηκαν κατόπιν πιέσεως των ευρωπαϊκών δυνάμεων.⁹ Οι πασάδες θεωρήθηκαν υποτελείς στις ξένες δυνάμεις αλλά και στα συμφέροντα των Χριστιανών και Εβραίων της Αυτοκρατορίας που είχαν αυξήσει τη δύναμη και τον πλούτο τους με τα δύο αυτά διατάγματα(κυρίως με το Χουμαγιούν).

⁸Erik J. Zürcher, *ό.π.*, σ.104-106

Με τον όρο «υπήκοοι δεύτερης κατηγορίας», όπως τον διατύπωναν οι μεγάλες δυνάμεις, εννοούνται οι Χριστιανοί πολίτες της Αυτοκρατορίας που ήταν υπό σφαίρες προστασίας και επιρροής κυρίως των Ρώσων(οι Ορθόδοξοι), των Άγγλων αλλά και των Γάλλων.

⁹Erik J. Zürcher, *ό.π.*, σ.107

Η Αντίδραση

Η πρώτη οργανωμένη αντίδραση στις πολιτικές της γραφειοκρατίας της Πύλης, προήλθε μέσω της εφημερίδας *Τασβίρ-ι Εφκάρ*, υπό τον αρχισυντάκτη Ναμίκ Κεμάλ. Εκπροσωπεί εκείνη τη χρονική στιγμή τη γενιά των «Νεοοθωμανιστών», οι οποίοι ήταν Μουσουλμάνοι και Οθωμανοί πατριώτες, που νοσταλγούσαν το μεγαλείο της χρυσής εποχής του Ισλάμ και της Αυτοκρατορίας φυσικά. Θεωρούσαν το *Τανζιμάτ* ως ένα μονόπλευρο γραφειοκρατικό δεσποτισμό, που είχε καταστρέψει το παλαιότερο σύστημα ελέγχου και ισορροπιών στην Αυτοκρατορία, το οποίο ήταν κατά τη γνώμη τους πιο λειτουργικό όταν ακόμα οι Ουλεμάδες ήταν πιο αυτόνομοι. Ήταν πεπεισμένοι ότι αυτή η πολιτική(των Τανζιμάτ) θα οδηγούσε την Αυτοκρατορία στην καταστροφή της. Πρότειναν, τέλος, την εισαγωγή της αντιπροσωπευτικής, συνταγματικής και κοινοβουλευτικής διακυβέρνησης στη χώρα, που θα δημιουργούσε τη συνείδηση του πολίτη και την εμπιστοσύνη στο κράτος, τόσο στους μουσουλμάνους όσο και στους μη, υπηκόους της Αυτοκρατορίας. Έτσι, το κράτος θα εκσυγχρονιζόταν στα πλαίσια της ευρωπαϊκής πραγματικότητας αλλά και ταυτόχρονα, θα «επέστρεφε» στις αρχές του ισλαμικού νόμου, ο οποίος μεταξύ άλλων, αναγνώριζε τη λαϊκή κυριαρχία.¹⁰ Τέλος, αξίζει να πούμε πως οι Νεοοθωμανιστές οργανώθηκαν γύρω από την «Πατριωτική Συμμαχία», που ιδρύθηκε το 1856 στην Κωνσταντινούπολη, κατά τα πρότυπα των Ιταλών Καρμπονάρων. Είχαν ως στόχο τον συνταγματικό κοινοβουλευτισμό, όπως προαναφέρθηκε. Αν και αποτελούνταν από μία μικρή ομάδα στο εσωτερικό της άρχουσας τάξης και η ουσιαστική δράση τους διήρκεσε για πέντε χρόνια, επηρέασαν κυρίως με τα γραπτά τους, που ήταν πολύ πλούσια και σπάνιας γραφής για εκείνη την περίοδο στην Αυτοκρατορία, ακόμη και τα στελέχη της Υψηλής Πύλης, με αποτέλεσμα να οδηγηθούν στη ψήφιση του 1^{ου} Οθωμανικού Συντάγματος, το 1876. Ήταν η πρώτη σύγχρονη ιδεολογική κίνηση εντός των ελίτ της Αυτοκρατορίας.

Τη σκυτάλη από τους Νεοοθωμανιστές, πήρε μία ομάδα διακεκριμένων Οθωμανών πολιτικών, με πρωτεργάτη τον Μιντχάτ Πασά, ο οποίος την περίοδο της ψήφισης του Συντάγματος, ήταν Υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου. Η ομάδα αυτή, αφού με πραξικόπημα εκθρόνισε τον Αμπντούλ Αζίζ, στη συνέχεια υπολόγισε πως θα ψηφίσει και

¹⁰Στο ίδιο, σ.118-119

θα εφαρμόσει ουσιαστικό Σύνταγμα αρχικώς, ο Μουράτ Ε' και λίγο αργότερα, ο νέος Σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β'. Το σχέδιο Συντάγματος που συμφωνήθηκε στο Συνέδριο της Κωνσταντινούπολης, τον Δεκέμβριο του 1876, δεν τέθηκε ουσιαστικά ποτέ σε εφαρμογή λόγω του Ρωσοτουρκικού πολέμου του 1877-1878. Έτσι, στις 14 Φεβρουαρίου 1878 ο Σουλτάνος ανέστειλε τις λίγες διατάξεις που ήταν σε ισχύ με αφορμή την εισβολή των Ρώσων και δεν τις επανέφερε ποτέ, κυβερνώντας αυταρχικά για τριάντα χρόνια. Η ομάδα αυτή, λοιπόν, δημιούργησε την οργάνωση « Νέα Οθωμανική Κοινωνία», ζητούσε συνταγματική διακυβέρνηση με κοινοβούλιο και όπως και οι Νεοοθωμανιστές, επιστροφή στις αξίες του ισλάμ με ισονομία ωστόσο των υπηκόων. Τασσόταν υπέρ ενός ρεύματος, του «Πανισλαμισμού», το οποίο ωστόσο εκείνη την περίοδο στήριζε και ο ίδιος ο Σουλτάνος, αλλά εισήγαγε και την ιδέα του «Τουρκισμού», που σχετίζεται με την πατρίδα και την ελευθερία.¹¹ Θα λέγαμε πως ήταν μία συνέχεια των Νεοοθωμανιστών, χωρίς να έχουν κάποια μεγάλη καινοτομία από τους προηγούμενους, ωστόσο συνέχισαν το έργο της πρώτης γενιάς της αμφισβήτησης και διαιώνισαν το δίκαιο αίτημα για Σύνταγμα και πραγματική εθνική κυριαρχία.

Η Εποχή των Νεότουρκων

Μετά τη σύντομη παρουσία και της « Νέας Οθωμανικής Κοινωνίας», ακολούθησε μία περίοδος σκληρής διακυβέρνησης του Αμπντούλ Χαμίτ Β', η οποία όμως στιγματίστηκε από τις έντονες σχέσεις που είχε με την χριστιανική κοινότητα και κυρίως με τους Αρμένιους, οι οποίοι υπέστησαν σφαγές κατά την περίοδο 1894-1896. Ακόμη μία μεγάλη αδυναμία, ήταν πως με σχεδόν μηδαμινή αντιπολίτευση ο Σουλτάνος και πάλι δεν μπόρεσε να εμπνεύσει αφοσίωση στις νέες γενιές γραφειοκρατών, στρατιωτικών αλλά και ανθρώπων του πνεύματος στην Αυτοκρατορία. Οι νέες αυτές γενιές, κυρίως μέσα από το πλούσιο συγγραφικό υλικό που είχε αφήσει η γενιά του Ναμίκ Κεμάλ, εμπνεύστηκε και γοητεύτηκε από τις ιδέες του φιλελευθερισμού αλλά και της συνταγματικής νομιμότητας, που τόσο έλειπε από την Οθωμανική Αυτοκρατορία προκειμένου να εκσυγχρονιστεί και να συμπλεύσει επιτέλους με την Ευρώπη. Επιπλέον, ένα ακόμα σημείο που εμπνεύστηκαν από τους παλαιότερους, ήταν ο αγνός πατριωτισμός που θεωρούσαν ότι έλειπε από τον Σουλτάνο και το όραμα για μία

¹¹Στο ίδιο, σ.124-129

αυτάρκη και ισχυρή Αυτοκρατορία, όπου όμως, πατριωτισμός και ισότητα θα συμβάδιζαν αρμονικά.

Κάπως έτσι ξεκινάει λοιπόν η πρώτη αντιπολιτευτική ομάδα, η Τρίτη φάση συνταγματικής αντιπολίτευσης θα λέγαμε, εναντίον του Σουλτάνου, από τη Στρατιωτική Σχολή Ιατρικής το 1889. Η οργάνωση ονομάστηκε « Επιτροπή για την οθωμανική Ενότητα» , η οποία όμως γρήγορα διαλύθηκε λόγω συλλήψεων και όσα μέλη γλίτωσαν κατέφυγαν στο Παρίσι, τα οποία και ίδρυσαν γρήγορα έναν κύκλο εκπατρισμένων Οθωμανών οπαδών του Συντάγματος, οι οποίοι εναντιώνονταν στον Σουλτάνο μέσω φυλλαδίων, προκηρύξεων και περιοδικών.¹² Ηγέτης τους ήταν ο Αχμέτ Ριζά, όπου το 1895 η ηγεσία της αντιπολίτευσης τον έπεισε την οργάνωση του κινήματος στην Ευρώπη. Η οργάνωση ονομάστηκε «Επιτροπή Ένωση και Πρόοδος» και διακήρυττε την ενότητα των εθνικών στοιχείων(επηρεασμένοι από τους Νεοοθωμανιστές). Τα μέλη της οργάνωσης αυξήθηκαν ραγδαία κατά την τριετή αρμένικη κρίση , ως αντίδραση στην βίαιη πολιτική του Αμπντούλ Χαμίτ Β', ωστόσο στην προσπάθεια πραξικοπήματος κατά του Σουλτάνου το 1896, τα περισσότερα μέλη της οργάνωσης συνελήφθησαν και οδηγήθηκαν σε εσωτερική εξορία.

Έτσι λοιπόν όλο το βάρος του αγώνα για Σύνταγμα και εκσυγχρονισμό έπεσε μοιραία στους Νεότουρκους που βρίσκονταν εκτός της Αυτοκρατορίας. Ο Αχμέτ Ριζά, έχοντας ασπαστεί πλήρως τον θετικισμό, απορρίπτει τη θρησκεία κάτι που δυσαρεστεί πλέον την πλειοψηφία των Νεότουρκων, οι οποίοι συντάσσονται πλέον με τον Μιζαντσί Μουράτ Βέη, μία νέα ηγετική φυσιογνωμία του κινήματος, ο οποίος, αν και φιλελεύθερος, απέδιδε μεγάλη σημασία στο Χαλιφάτο και τον ισλαμικό χαρακτήρα του κράτους. Μοιραία, οδηγούμαστε στην πρώτη διάσπαση εντός του κόλπου του κινήματος, με τον τελευταίο να εκλέγεται πρόεδρος της οργάνωσης το 1897 και να μεταφέρει το αρχηγείο του στη Γενεύη. Όμως, ο Σουλτάνος πολύ έξυπνα, έπεισε την ηγεσία του κινήματος να επιστρέψει στην Αυτοκρατορία ώστε να βοηθήσει το δύσκολο έργο των

¹²Encyclopedia Britannica, "*Ottoman Periodical- Mesveret*"

Το περιοδικό που εξέδιδε ήταν το *Mesveret*, που σημαίνει διαβούλευση, ένα περιοδικό που ασκούσε δριμύεια κριτική στην διακυβέρνηση του Σουλτάνου και είχε έναν άκρως φιλελεύθερο τόνο ενώ διακατεχόταν και από τον θετικισμό, που ο ίδιος ο εκδότης είχε ασπαστεί, επηρεασμένος από τη γαλλική κουλτούρα.

μεταρρυθμίσεων που ήθελε να κάνει, συμπεριλαμβανομένης και της πολυπόθητης επαναφοράς σε ισχύ του Συντάγματος του 1876, κάτι που όμως προφανώς θα λέγαμε ότι ήταν μία πολιτική μπλόφα, ένας ελιγμός προκειμένου να ξεμπερδεύει μία και καλή με το κίνημα, κάτι που πέτυχε σε μεγάλο βαθμό με μαζικές φυλακίσεις και εκτοπίσεις. Κάπως έτσι, τελείωσε πολύ γρήγορα η προεδρία του Μουράτ Βέη και στο τιμόνι επανήλθε ο Αχμέτ Ριζά, δυνατότερος και με την πλειοψηφία πλέον των μελών να έχουν πειστεί ότι μόνο αυτός μπορεί να φέρει εις πέρας την αποστολή και τα αιτήματα της οργάνωσης δίχως ενδιάμεσες «συνθηκολογήσεις» με τις επαχθείς πολιτικές του Σουλτάνου. Στο 1^ο Συνέδριο των Οθωμανών Φιλελευθέρων στο Παρίσι το 1902, το κίνημα γνώρισε τη δεύτερη διάσπασή του, ανάμεσα στους οπαδούς του Αχμέτ Ριζά, ο οποίος είχε στραφεί προς τον εθνικισμό και σε αυτούς του Σαμπαχετίν, που ήταν φιλελεύθερος και πίστευε πως η Αυτοκρατορία θα αναζωογονούταν μόνο μέσω της ελαχιστοποίησης των κυβερνητικών παρεμβάσεων και της τόνωσης της ελεύθερης επιχειρηματικότητας. Ο πρώτος εξελίχθηκε στον κύριο θεωρητικό του κινήματος, ενώ ο δεύτερος προσπάθησε να οργανώσει πραξικόπημα εκ νέου με τη βοήθεια της οθωμανικής φρουράς στην Τριπολίτιδα, δίχως επιτυχία όμως¹³.

Ο άνθρωπος- κλειδί ήταν ο Δρ. Μπαχετίν Σακίρ, ο οποίος απογοητευμένος από την αναποτελεσματικότητα του Ριζά στο τομέα της οργάνωσης, αναδιοργάνωσε το κομμάτι, ιδρύοντας παραρτήματα του κόμματος «Ένωσις και Πρόοδος» σε όλη την Αυτοκρατορία αλλά και σε γειτονικά κράτη. Το 1907, έλαβε χώρα το 2^ο Συνέδριο της ΕΚΠ, με σκοπό την επανένωση του αντιπολιτευτικού χώρου ενάντια στον Σουλτάνο, ενώ εισήγαγε για πρώτη φορά στην ατζέντα των Νεότουρκων τη χρήση βίας « εάν και εφόσον πρέπει», όπως έλεγε και ο ίδιος.¹⁴ Το «βαρύ πυροβολικό» της οργάνωσης εντός της Αυτοκρατορίας ήταν το παράρτημα « Επιτροπή για την Οθωμανική Ελευθερία», που έδρευε στη Θεσσαλονίκη και είχε οργανωθεί από τον Μεχμέτ Ταλαάτ, ελέγχοντας σταδιακά όλη την διοικητική περιφέρεια της Μακεδονίας. Σ' αυτό ακριβώς τον έλεγχο βοήθησε αρκετά τόσο το Γ' Σώμα Στρατού, του οποίου η πλειοψηφία των αξιωματικών του είχαν προσχωρήσει στο κίνημα, το οποίο έδρευε στη Θεσσαλονίκη, αλλά και το Β' Σώμα Στρατού, που είχε έδρα την Ανδριανούπολη. Τα δύο σώματα ήταν υπό την ηγεσία

¹³ErikZurcher, *στο ίδιο*, σ. 141-142

¹⁴Στο ίδιο, σ. 143

του ταγματάρχη Ενβέρ, που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του κινήματος. Έτσι, το 1907, το κομιτάτο της Μακεδονίας, με ενιαία γραμμή, ένωσε τις δυνάμεις του με τον Αχμέτ Ριζά, προκειμένου να δοθεί το σύνθημα για την πολυπόθητη συνταγματική Επανάσταση.

Η άμεση αφορμή για την επανάσταση του Ιουλίου του 1908 ήταν το Μακεδονικό Ζήτημα και οι διαρκείς παρεμβάσεις των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων στα εσωτερικά της Αυτοκρατορίας. Τη νύχτα της 23^{ης} Ιουλίου 1908, ο Σουλτάνος επανάφερε το Σύνταγμα, ενώ το κομιτάτο ΕΚΠ σταδιακά ήλεγχε το πολιτικό τοπίο της χώρας κάτι που επισφραγίστηκε με τις εκλογές του Οκτωβρίου του 1908, όπου πήρε τον απόλυτο έλεγχο με πανηγυρική επικράτηση. Όσο για τους Νεότουρκους, μέσα από την όλη ιστορική αναδρομή που αναλύθηκε παραπάνω, ήταν ένα κίνημα που είχε ως πυλώνες το Σύνταγμα, τον εκσυγχρονισμό, αλλά και ένα ισχυρό εθνικό κράτος, τούρκικο με αναφορές στην παράδοση αλλά και το ισλάμ, το οποίο καλούταν να πορευθεί στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ισχυρό και κραταιό και να επιλύσει όλα τα ζητήματα και τις παθογένειες που αντιμετώπιζε¹⁵. Οι Νεότουρκοι, ήταν θα λέγαμε, μία ελίτ με τον ενθουσιασμό της νεότητας στα πρώτα τους βήματα, η οποία οραματιζόταν να αναλάβει της διακυβέρνηση της Αυτοκρατορίας προχωρώντας στις πιο ριζικές και ρηξικέλευθες μεταρρυθμίσεις που γνώρισε ποτέ.¹⁶

¹⁵DouglasDakin,*Η ενοποίηση της Ελλάδος 1770-1923*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2012

¹⁶DouglasDakin, *Ο ελληνικός Αγώνας στη Μακεδονία (1897-1913)*, Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 501-505

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η πρώτη επαφή του ελληνικού Τύπου με τον Νεοτουρκισμό από την έκρηξη της Επανάστασης έως και την επαναφορά του Συντάγματος του 1876

Α) Πρώτη Φάση: η περίοδος της καχυποψίας

Έτσι λοιπόν ξεκινώντας από τις πρώτες κιόλας ημέρες της μελέτης των εφημερίδων, βλέπουμε μία συνεχή αναστάτωση στις τάξεις της επαρχίας της Μακεδονίας από τις δράσεις των Νεότουρκων. Η δράση τους κυρίως εκείνη την περίοδο είχε στιγματιστεί από φόνους και δολοφονικές επιθέσεις σε μεγάλα στελέχη της Πύλης με σκοπό τον εκφοβισμό και τη δημιουργία αναταραχής που θα οδηγούσε σε μία αναγνώριση των επιδιώξεων των Νεότουρκων αρχικώς και σε δεύτερο στάδιο, στην αποδοχή τους προκειμένου να επέλθει η πολυπόθητη συνταγματική περίοδος για την Αυτοκρατορία και φυσικά ο εκσυγχρονισμός. Από το φύλλο της 1^{ης} Ιουλίου 1908¹⁷ της εφημερίδας *Εμπρός* διαφαίνεται ακριβώς αυτή η κατάσταση καθώς όπως αναφέρει ο ανταποκριτής της εφημερίδας στο Μοναστήρι: «..μέλη των στασιαστών Νεότουρκων φονεύσανε υψηλόβαθμο στέλεχος (λοχαγός) του Οθωμανικού Στρατού διότι ήτο «παλαιότουρκος» και συνεπώς εχθρός και προδότης της πατρίδος.» Σε αυτή την πρόταση βρίσκεται όλη η ρητορική και η αντίληψη που έχουν οι ανταποκριτές της εφημερίδας στα βιλαέτια της Μακεδονίας και περίξ για εκείνη τη δεδομένη χρονική περίοδο. Οι λέξεις που χρησιμοποιούν σε όλη εκείνη την περίοδο τα φύλλα των τριών εφημερίδων- άλλες περισσότερο άλλες λιγότερο- είναι «στασιαστές», «δολοφονίες», «αναταραχές». Διαβλέπουν έναν εμφύλιο πόλεμο θα λέγαμε μεταξύ του παλιού και του νέου εντός της Αυτοκρατορίας, που όμως σίγουρα επηρεάζει και το ελληνικό στοιχείο της περιοχής και του δημιουργεί έναν φόβο μπροστά στο άγνωστο. Ωστόσο έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι ο εκδότης της εφημερίδας *Εμπρός* Δ. Καλαποθάκης αναφέρει πως ναι μεν καταδικάζει τις βίαιες ενέργειες των Νεότουρκων, αλλά από την άλλη δεν αμελεί να αναφέρει στα δικά του άρθρα που είναι στην πρώτη στήλη του φύλλου, πως η κοινή γνώμη και ιδίως οι χριστιανικοί πληθυσμοί των Ελλήνων της περιοχής μάλλον ως

¹⁷*Εμπρός*, 41.7.1908

«σωτήρες» και «προστάτες» βλέπουν του Νεότουρκους παρά ως «εχθρούς» και αυτό διότι εκείνη την περίοδο οι Βούλγαροι Κομιτατζήδες έχουν κλιμακώσει τις ενέργειες τους εναντίον των Ελλήνων της Μακεδονίας με συστηματική τρομοκρατία από πολυάριθμες «συμμορίες» όπως αναφέρει ο αρχισυντάκτης.

Γενικώς, όλη την περίοδο του Ιουλίου που μελετώνται οι εφημερίδες παρατηρείται μία στάση αφενός επιφυλακτικότητας και καχυποψίας απέναντι σε αυτό το νέο Κίνημα, αφετέρου όμως υπάρχει η πεποίθηση (πολλές φορές κρυφή), πως οι Νεότουρκοι είναι ότι καλύτερο μπορούσε να συμβεί για την ελληνική πλευρά εκείνη την περίοδο αφενός διότι ο ελληνοοθωμανισμός και το δόγμα ειρηνικής συμβίωσης επικρατεί όσο ποτέ άλλοτε ως εναλλακτική πολιτική για τη χώρα και κυρίως γιατί το νέο αυτό Κίνημα ίσως αποδειχθεί ένας «πυροσβεστήρας» για τα φλεγόμενα Βαλκάνια και ειδικότερα ένα τέλειο ανάχωμα προς όφελος της Ελλάδας απέναντι στη διαρκώς αναπτυσσόμενη βουλγαρική επεκτατική πολιτική.

Ως προς το πλαίσιο της ειρηνικής συμβίωσης, αυτό αποδεικνύεται και από το άρθρο του φύλλου της 2ας Ιουλίου 1908 όπου αναφέρει την άφιξη του Μουνήρ Πασσά (πρέσβης της Αυτοκρατορίας στο Παρίσι) στην Αθήνα προκειμένου να πάρει την επίσημη στήριξη της Κυβέρνησης Θεοτόκη εναντίον του Κινήματος.¹⁸ Εδώ φαίνεται και η επίσημη ελληνική πολιτική της εποχής που στήριζε ακράδαντα τον Σουλτάνο Αμπντούλ Χαμίτ Β' με την πεποίθηση όμως πως θα έπρεπε και εκείνος να λάβει μέτρα εκσυγχρονισμού, ίσως και την παραχώρηση Συντάγματος. Σε καμία όμως περίπτωση να ανατραπεί από τους Νεότουρκους, πόσο μάλλον βίαια. Αυτό επίσης συμπληρώνεται και στο φύλλο της 4^{ης} Ιουλίου 1908, όπου στο άρθρο της τρίτης σελίδας ο ανταποκριτής της εφημερίδας στη Θεσσαλονίκη κάνει αναφορά για αναγκαία σύσφιξη σχέσεων των δύο χωρών και μάλιστα κάνει αναφορά σε κάτι ιδιαίτερα ενδιαφέρον, στην ύπαρξη μυστικής συμμαχίας Βουλγαρίας και Νεότουρκων αλλά και μεταξύ Βουλγαρίας και Ηνωμένου Βασιλείου, όπως αναδημοσιεύει το άρθρο Βιεννέζικης εφημερίδας.¹⁹ Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η εφημερίδα *Αθήναι*, με το φύλλο της 4^{ης} Ιουλίου 1908 να κάνει λόγο για αναγκαία ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ Οθωμανών και Ελλήνων της Αυτοκρατορίας υπό

¹⁸Εμπρός, 2.7.1908

¹⁹Εμπρός, 3.7.1908

τη σκέπη του Σουλτάνου προκειμένου η νεοτουρκική λύση να είναι η έσχατη. Ο αρθρογράφος παραθέτει το αφήγημα πως δεν πρέπει να υπάρξει ριζική αλλαγή- δηλαδή καθαίρεση του Αμπντούλ Χαμίτ- αλλά συμμόρφωση του και παραχώρηση μεταρρυθμίσεων από μέρος του προκειμένου να φιλελευθεροποιήσει το καθεστώς και έτσι να βάλει γερές βάσεις για τη συνεργασία και τη μακροημέρευση της Αυτοκρατορίας ως πολυεθνική. Οι Νεότουρκοι εμφανίζονται εδώ όχι ως σωτήρες αλλά ως κάτι το άγνωστο που σίγουρα θα εμπεριέχει ρίσκο η επιλογή του για διακυβέρνηση.²⁰ Το άρθρο της 8^{ης} Ιουλίου 1908 βάζει με αρίθμηση πέντε σημείων το κατά πόσο η Ελλάδα αν στηρίξει ανοιχτά το Κομιτάτο και την πλήρη αλλαγή του πολιτικού statusquo της Αυτοκρατορίας θα βγει κερδισμένη ή χαμένη με την πλάστιγγα, κατά τον εκδότη Γεώργιο Πωπ, να γέρνει προς την πεποίθηση πως η χώρα πρέπει να αναμένει με εξαιρετική επαγρύπνηση το τί θα γίνει στην Αυτοκρατορία προκειμένου να επωφεληθεί διότι μία ευθεία σύγκρουση με τον Σουλτάνο θα ήταν άκρως επιζήμια για το Βασίλειο της Ελλάδος.²¹ Ο Πωπ εδώ τάσσεται ξεκάθαρα υπέρ μίας ουδετερότητας κλείνοντας το μάτι όμως και στους Νεότουρκους καθαρά εργαλειακά.

Όσο περνάει ο καιρός και πλησιάζουμε προ την 23^η Ιουλίου, τα καθημερινά φύλλα που κυκλοφορούν κάνουν διαρκώς λόγο για « *τεταμένες σχέσεις μεταξύ Πύλης και Νεότουρκων*» καθώς οι «στασιαστές» ολοένα και αυξάνουν τη δύναμη τους και την επιρροή τους ακόμα εκτός της Μακεδονικής επαρχίας, όπως στην Ήπειρο και την Ανατολική Θράκη ενώ το προπύργιο τους είναι ο στρατός που ελέγχεται πλέον σχεδόν όλος από τους Νεότουρκους. Παρόλη όμως αυτή τη διαρκή ενδυνάμωση του κινήματος, ο εκδότης του *Εμπρός* στο άρθρο του την 7^η Ιουλίου εκτιμά πως: « *αργά ή γρήγορα το Κίνημα θα αποτύχει κυρίως λόγω της διαφοράς δυναμικότητας μεταξύ της Πύλης και των Νεότουρκων*».²²

Ακόμη ένας παράγοντας είναι η στήριξη των Άγγλων στα Βουλγαρικά Κομιτάτα που συνεπάγεται ότι οι Νεότουρκοι χάνουν έδαφος καθότι αποκτούν έναν νέο αντίπαλο, ενώ δε διστάζει να αναφέρει πως το Κίνημα το υποστήριζαν αρχικώς οι Βούλγαροι για να δημιουργήσουν αναταραχές που θα τους ανοίξουν το δρόμο για την επίτευξη των

²⁰ *Αθήναι*, 4.7. 1908

²¹ *Αθήναι*, 8. 7. 1908

²² *Εμπρός*, 7.7.1908

«κακοηθών βλέψεων τους», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει. Αυτή θα λέγαμε είναι και η κυρίαρχη πηγή καχυποψίας που διακατέχει τον Καλαποθάκη, για τους Νεότουρκους και δεν διστάζει να το τεκμηριώσει με το επιχείρημα ότι: «δι' αυτόν τον λόγο οι κινηματίες δρουν εις την Μακεδονίαν κυρίως». Επίσης και στο φύλλο της 6^{ης} Ιουλίου της εφημερίδας *Αθήναι* γίνεται λόγος για μυστική συμφωνία Κομιτάτου και Βουλγάρων.²³ Τέλος, αξίζει να δούμε και το πώς εκλαμβάνει την κατάσταση στα Βαλκάνια η εφημερίδα *Εμπρός* μέσα από την πένα του εκδότη της, ο οποίος στο άρθρο του την 10^η Ιουλίου 1908 αναλύει το γιατί είναι αναγκαία η παραχώρηση Συντάγματος από τον Σουλτάνο, ο οποίος πρέπει επιτέλους να ηγηθεί των μεταρρυθμίσεων που ζητούν οι Νεότουρκοι ώστε να αποφευχθεί αρχικά το σενάριο ένοπλης σύγκρουσης που θα οδηγήσει σε ολέθρια αποτελέσματα για όλα τα Βαλκάνια, πιστεύοντας πως έτσι η Αυτοκρατορία θα ανανεωθεί και ο Σουλτάνος θα βγει ισχυρότερος και πιο λαοφιλής, κυρίως όμως οι Νεότουρκοι δε θα έχουν πλέον λόγο ύπαρξης και θα επανέλθει η ισορροπία και η ηρεμία στα Βαλκάνια δίχως διαρκείς παρεμβάσεις των μεγάλων δυνάμεων. Προτείνει μάλιστα και την υιοθέτηση ενός κοινοβουλευτικού συστήματος στο πρότυπο αυτού της Αγγλίας ή της Αυστρίας.²⁴

Εξαιρετικό ενδιαφέρον έχει το δημοσίευμα του ανταποκριτή της εφημερίδας *Ακρόπολις* από την Κωνσταντινούπολη στο φύλλο της 19^{ης} Αυγούστου 1908, ο οποίος αναφέρει σε ένα απόσπασμα των συνομιλιών του με «*διαπρεπή αξιωματούχο των Νεότουρκων*», όπως τον αναφέρει ο ίδιος, πως οι Οθωμανοί Μουσουλμάνοι πολίτες της Αυτοκρατορίας δεν είναι διατεθειμένοι από τη μία στιγμή στην άλλη να θεωρήσουν τον εαυτό τους ισότιμο με τις υπόλοιπες θρησκευτικές μειονότητες.²⁵ Αυτή η δήλωση εμπεριέχει τους προβληματισμούς των ίδιων των Νεότουρκων γύρω από την οικοδόμηση της νέας Συνταγματικής εποχής αφενός, αφετέρου όμως δηλώνει και την αβεβαιότητα για το κατά πόσο οι ίδιοι θέλουν να χτίσουν αυτή τη νέα κοινωνία εντός της Αυτοκρατορίας. Η επιλογή του αποσπάσματος φυσικά από τον εκδότη δεν είναι τυχαία, δεδομένου του κλίματος εκείνης της δεδομένης στιγμής.

²³*Αθήναι*, 6.7. 1908

²⁴*Εμπρός*, 10.7.1908

²⁵*Ακρόπολις*, 19.8.1908

Β) Δεύτερη Φάση: η θετική μεταστροφή

Σημείο ορόσημο αποτελεί το φύλλο της 12^{ης} Ιουλίου του 1908, όπου ο ελληνικός Τύπος και συγκεκριμένα το *Εμπρός* υποδέχεται με μεγάλη ικανοποίηση το γεγονός ότι ο Σουλτάνος, κινούμενος έξυπνα και στρατηγικώς ορθά, ανακηρύσσει την επαναφορά σε ισχύ του Συντάγματος του 1876. Για τους Έλληνες αυτό μόνο μία πολύ θετική εξέλιξη αποτελεί, καθότι όπως γράφει και ο Καλαποθάκης, πλέον θα υπάρχει ουσιαστική και πλήρης ισότητα Χριστιανών και Μουσουλμάνων εντός της Αυτοκρατορίας αλλά και ότι ανοίγει ο δρόμος για όλες τις φυλές να μετέχουν στου διοικητικούς μηχανισμούς της Αυτοκρατορίας.²⁶ Αυτό συνεπάγεται την αντιπροσώπευση του ελληνικού στοιχείου στο επερχόμενο κοινοβούλιο αλλά και ότι πλέον δε θα κινδυνεύει ο ελληνισμός από τις βουλγάρικες βλέψεις. Φυσικά, δεν πρέπει να ξεχνάμε πως πίσω από αυτή την εξέλιξη, οι Έλληνες της Αυτοκρατορίας απέβλεπαν σε μία μελλοντική ανέλιξη σε υψηλά αξιώματα, ενώ οι ακόμη πιο φιλόδοξοι και ρομαντικοί απέβλεπαν στην επίτευξη του Μεγάλου Σκοπού, την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας, του «οικουμενικού ελληνισμού» και στο τελικό του στάδιο την ελληνοποίηση του Τουρκικού κράτους. Αυτό που οραματιζόταν και ανέλυε ο Ι. Δραγούμης: « ...Πρέπει το τουρκικό κράτος με τον καιρό να γίνει ελληνικό κράτος. Όπως το ανατολικό ρωμαϊκό έγινε βυζαντινό και εντέλει ελληνικό.»²⁷

Αυτή η νέα τροπή των πραγμάτων φυσικά έχει ως αποτέλεσμα την αντίδραση των Κομιτατζήδων της Βουλγαρίας, οι οποίοι κλιμακώνουν εκ νέου τη δράση τους κατά τη διάρκεια των επόμενων δέκα ημερών, με βάση τα όσα λέγονται στα φύλλα της εφημερίδας. Έχει ενδιαφέρον το φύλλο της 17^{ης} Ιουλίου όπου ο Καλαποθάκης ασκεί δριμεία κριτική στην βρετανική φιλοβουλγαρική πολιτική, τονίζοντας όμως πως στο τέλος αναγκαστικά οι Βούλγαροι θα απομονωθούν και οι Βρετανοί, θέλοντας και μη, θα αλλάξουν πολιτική.²⁸ Στην ίδια γραμμή κινείται και η *Ακρόπολις*, όπου στο φύλλο της

²⁶ *Εμπρός*, 12.7.1908

²⁷ Σία Αναγνωστοπούλου, *Μικρά Ασία 19^{ος} αι.-1919: Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες- Από τα Μιλλιέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σ.474

²⁸ *Εμπρός*, 17.7.1908

12^{ης} Ιουλίου 1908 γίνεται αναφορά για μία πολιτική εξέλιξη που θα φέρει πολλά πλεονεκτήματα στον ελληνισμό της Αυτοκρατορίας.²⁹

Με την κήρυξη και επίσημα της επανάστασης από τους Νεότουρκους, γίνεται αναφορά στο φύλλο της 23^{ης} Ιουλίου στην τάση που έχει μεγάλη δυναμική στους κόλπους του Κομιτάτου «Ένωση και Πρόοδος», οι οποίοι κατά τον αρχισυντάκτη: «έχουν υψηλές και αδύνατες στο να εκπληρωθούν απαιτήσεις», με βάση τα όσα διακηρύξανε γύρω από τις διοικητικές μεταρρυθμίσεις και ιδίως αυτή της απαλλαγής της διοίκησης από την επιρροή της Μεγάλης Αυλής του Γιλδίζ.³⁰ Την ίδια ακριβώς απαίτηση των Νεότουρκων από τον Σουλτάνο σημειώνει και η εφημερίδα *Αθήναι* στο φύλλο της 23^{ης} Ιουλίου, σχολιάζοντας μάλιστα πως το Κομιτάτο έχει υπερβολικές μεν, δίκαιες δε απαιτήσει όσον αφορά το Γιλδίζ.³¹ Ενδιαφέρον έχει και το διάγγελμα του Κομιτάτου «ΕΚΠ» της 26^{ης} Ιουλίου, με το οποίο οι Νεότουρκοι δηλώνουν ρητώς πως στηρίζουν τον Σουλτάνο που προέβη στην επαναφορά του Συντάγματος και κυρίως λόγω της προκήρυξης δημοκρατικών εκλογών για τον Οκτώβριο του 1908, απ' όπου θα προκύψει η νόμιμη δημοκρατική κυβέρνηση της Αυτοκρατορίας. Καλούν μάλιστα και τον λαό να στηρίζει με ενότητα αυτή την προσπάθεια. Σ' αυτό το σημείο είναι που και η γραμμή της εφημερίδας *Εμπρός* αλλάζει βλέποντας με μία περισσότερη συμπάθεια τους Νεότουρκους, πάντοτε όμως συγκαταμένα. Αρχίζουν και τα «διθυραμβικά» άρθρα περί «νεοτουρκικής δικαιοσύνης» λόγω της εκκαθάρισης του κρατικού μηχανισμού από τους «Παλαιότουρκους». Στο ίδιο σκεπτικό- κυρίως η *Αθήναι* καθώς η *Ακρόπολη* είναι πιο επιφυλακτική- κινούνται και οι τρεις υπό μελέτη εφημερίδες. Η ανάγκη για δημοκρατικές εκλογές με συμμετοχή όλων των λαών της Αυτοκρατορίας σε αυτή ακριβώς τη χρονική περίοδο είναι το σημαντικότερο αίτημα για όλους, τόσο για τους λαούς της Αυτοκρατορίας όσο και για το ελληνικό κράτος.

Σε αυτό το σημείο, γίνεται και η αναφορά της ίδρυσης ενός Πολιτικού Κέντρου στην Κωνσταντινούπολη υπό την αιγίδα του φιλολογικού Συλλόγου Ελλήνων, το οποίο θα ρύθμιζε τα αιτήματα και τα ζητήματα του ελληνισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας³².

²⁹ *Ακρόπολις*, 12.7.1908

³⁰ *Εμπρός*, 23.7.1908

³¹ *Αθήναι*, 23.7.1908

³² *Εμπρός*, 28.7.1908

Εδώ αξίζει πραγματικά να σταθούμε στο πως η ομάδα του *Εμπρός* αλλάζει την οπτική της για τους Νεότουρκους συγκυριακά θα λέγαμε καθώς φαίνεται ότι η νέα κατάσταση στην Αυτοκρατορία θα εξυπηρετούσε καλύτερα τα συμφέροντα του Ελληνισμού. Σε αυτό το μήκος κύματος συμπλέει και η διαβεβαίωση της ΕΚΠ ό,τι η Εκκλησία στην Κωνσταντινούπολη θα διατηρήσει τα προνόμια της και υπό το νέο Συνταγματικό πλέον καθεστώς(όπως αναφέρεται στο κεντρικό άρθρο της 18^{ης} Αυγούστου)³³. Μία παρόμοια αναφορά γίνεται και στην *Ακρόπολη*, όπου σύμφωνα με το ρεπορτάζ του απεσταλμένου της εφημερίδας στην Κωνσταντινούπολη, ο Φαζλή Βέης διαβεβαίωσε τον Πατριάρχη πως το Κομιτάτο δεν έχει σκοπό να πλήξει τα προνόμια του Πατριαρχείου και τόνισε πως σκοπό έχει την ειρηνική συνύπαρξη.³⁴

Η πιο φιλική στάση των Νεότουρκων της περιόδου εκείνης φαίνεται και στη συνέντευξη του Φαζλή Βέη, που φιλοξενείται στο φύλλο της 22^{ης} Αυγούστου σε περίοπτη θέση μάλιστα (πρώτη σελίδα), όπου τονίζεται πως το Κομιτάτο έχει ανάγκη την σύμπραξη με το ελληνικό στοιχείο για να οικοδομηθεί καλύτερα το όραμα της συνταγματικής ζωής στη χώρα. Ο ίδιος φαίνεται να λέει κατά λέξη: «...το Πατριαρχείο δεν έχει να φοβείται από τη μεταπολίτευσίν και ότι το κομιτάτο ζητεί τη σύμπραξίν του ελληνικού στοιχείου προς κατίσχυσίν ταχύτεραν του ωραίου αγώνος τον οποίον επιδιώκει.»³⁵. Στο ίδιο πνεύμα και η εφημερίδα *Αθήναι*, όπου στο φύλλο της 19^{ης} Αυγούστου 1908 επιβεβαιώνει την φιλική θα λέγαμε πολιτική των Νεότουρκων απέναντι στο Πατριαρχείο εκείνη την περίοδο, όπου οι πρώτοι έδωσαν εγγύηση στον Πατριάρχη πως τα προνόμια του εντός της Αυτοκρατορίας δεν πρόκειται να καταργηθούν.³⁶ Ακόμη πιο διαφωτιστική για το αναγνωστικό κοινό παρουσιάζεται η συνέντευξη του πρέσβη Ναμπή Βέη που φιλοξενείται στο φύλλο της 23^{ης} Αυγούστου 1908 της ίδιας εφημερίδας, με κυριότερο σημείο της συνέντευξης τη σχέση των δύο κρατών, όπου ο Πρέσβης τονίζει πως: «..δύναμαι να εγγυηθώ περί των ειλικρινέστατων αισθημάτων των Ελλήνων για την ορθήν αναμόρφωσιν της Αυτοκρατορίας».³⁷

³³*Εμπρός*, 18.8.1908

³⁴*Ακρόπολις*, 19.8.1908

³⁵*Ακρόπολις*, 22.8.1908

³⁶*Αθήναι*, 19.8.1908

³⁷*Αθήναι*, 23. 8. 1908

Εδώ αξίζει να γίνει μία αναφορά στο γεγονός ότι η *Ακρόπολις* μολονότι φιλοξενεί άρθρα, γνώμες και δηλώσεις Νεότουρκων περί συνεργασίας και σύμπραξης με το ελληνικό στοιχείο, δε διστάζει να κρατά τις ισορροπίες μεταξύ ακραιφνούς ενθουσιασμού και ρεαλιστικών κινδύνων σχεδόν σε καθημερινή βάση στα φύλλα που εκδίδει εκείνη την περίοδο, δείχνοντας πως ακόμη και στην περίοδο αλλαγής στάσης του ελληνικού Τύπου προς το θετικό όσον αφορά το Κίνημα των Νεότουρκων, υπάρχουν κίνδυνοι και δυσκολίες που κατά την γνώμη του εκδότη Β. Γαβριηλίδη δε θα εξαλειφθούν ποτέ και πάντα θα υπάρχουν, προφητεύοντας ίσως και τις μετέπειτα αλλαγές προς το κακό για το συμφέρον πάντα της Ελλάδας.

Ένα ακόμη σημαντικό σημείο αναφοράς στην αρθρογραφία της εφημερίδας *Εμπρός* εκείνη την περίοδο (Αύγουστος με αρχές Σεπτέμβρη 1908) αποτελεί και πάλι η κεντρική στήλη που γράφει ο Καλαποθάκης και αναφέρει ότι πλέον όλες οι Μεγάλες Δυνάμεις (πλην της Γερμανίας που εξακολουθεί να κρατάει στάση σιωπής και ουδετερότητας), βλέπουν με θετικό πρόσημο τους Νεότουρκους και τη νέα πολιτική κατάσταση στην Αυτοκρατορία και στο πλαίσιο αυτό, γίνεται συζήτηση γύρω από μία ενδεχόμενη αναθεώρηση της Συνθήκης του Βερολίνου του 1878 ως προς τα εδαφικά όρια, κάτι που ο ίδιος θεωρεί εξαιρετική ευκαιρία για την έτσι κι αλλιώς, κατά τη γνώμη του, αδικημένη Ελλάδα, ωστόσο διαβλέπει πως δεν είναι η κατάλληλη στιγμή για κάτι τέτοιο καθότι θα δημιουργηθούν νέες προστριβές στα Βαλκάνια που καταλάγιασαν κάπως με το Κίνημα των Νεότουρκων³⁸.

Στο ίδιο κλίμα ξεκινά και ο μήνας Σεπτέμβριος, με τους εκδότες των εφημερίδων *Αθήναι* και *Εμπρός* να εξυμνούν την νέα πολιτειακή κατάσταση που επικρατεί στην Αυτοκρατορία. Ο Σουλτάνος φαίνεται πως σέβεται τη νέα κατάσταση πραγμάτων και όσο πλησιάζουμε προς την προπαρασκευαστική περίοδο των εκλογών, επικρατεί ένα υγιές πολιτικό κλίμα, με κόμματα που δεν διακατέχονται από φαυλοκρατία και ανόητους χειρισμούς, εν αντιθέσει, όπως δηλώνει στο άρθρο του ο Δ. Καλαποθάκης, με το ελληνικό πολιτικό σκηνικό της περιόδου. Εξυμνεί τον φιλελεύθερο Πρίγκιπα Σαμπαχετίν για τις ιδέες του και τη σωστή καθοδήγηση του κινήματος αλλά και του πολιτειακού ζητήματος, ενώ ελπίζει πως η ακραία τάση των «σοβινιστών» Νεότουρκων θα

³⁸*Εμπρός*, 24.8.1908

απομονωθεί ακόμα περισσότερο εν μέσω εκλογών, για το καλό αφενός της συνταγματικής νομιμότητας, αφετέρου για το καλό των χριστιανικών λαών της Αυτοκρατορίας³⁹. Η *Ακρόπολις* κρατά ακόμη και αυτή την περίοδο πιο επιφυλακτική γραμμή γύρω από τις άλλες δύο εφημερίδες. Σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να πούμε ότι στο διάστημα που μελετάται στην παρούσα εργασία(Ιούλιος- Οκτώβριος 1912), τα άρθρα αυτών των πρώτων ημερών του Σεπτεμβρίου αποτελούν το ύψιστο σημείο, το ζενίθ της εμπιστοσύνης του Τύπου προς την πολιτική των Νεότουρκων. Την παραπάνω εκτίμηση συμπληρώνει και η άποψη του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης Δ. Ράλλη, ο οποίος κατά την επίσκεψή του στον ελληνικό πληθυσμό του Μοναστηρίου εξέφρασε την πεποίθηση πως: « *υπάρχει μία απόλυτα αρμονική συνεργασία Ελλάδος και Τουρκίας, η οποία θα εξασφαλίσει την ευδαιμονία του νέου πολιτεύματος και τη θωράκιση του Συντάγματος*»⁴⁰.

Την περίοδο αυτή, ωστόσο, τα φύλλα των εφημερίδων απασχολεί και το ζήτημα της κρίσης των σχέσεων Βουλγαρίας και Τουρκίας, με αφορμή την απεργία των εργατών των ανατολικών σιδηροδρόμων, που κατά την ηγεσία των Νεότουρκων, υπάρχει βουλγάρικος δάκτυλος. Στο φύλλο της 9^{ης} Σεπτεμβρίου του *Εμπρός*, οι τούρκικες εφημερίδες επικροτούν το λόγο του Δ. Ράλλη περί ελληνοτουρκικής συνεργασίας, ενώ η ηγεσία του Κομιτάτου «ΕΚΠ» θεωρεί πως θα έχει θετική επιρροή στη διαδικασία των επερχόμενων εκλογών.⁴¹ Σε δημοσίευμα από τον ανταποκριτή της εφημερίδας στην Κωνσταντινούπολη, γίνεται αναφορά πως η παλαιοτουρκική αντιπολίτευση εντείνει τις δράσεις της προκειμένου να σαμποτάρει την ομαλή διεξαγωγή των εκλογών μέσω άρθρων και εξαγγελιών τρομοκρατίας περί καταστροφής την Αυτοκρατορίας.⁴²

Κάπως έτσι, εμφανίζονται τα πρώτα σύννεφα πάνω από το μέχρι εκείνη τη στιγμή θετικό κλίμα ενόψει εκλογών. Ωστόσο, το άρθρο της 11^{ης} Σεπτεμβρίου καταδεικνύει τους λόγους για τους οποίους το Σύνταγμα δεν κινδυνεύει σε καμία περίπτωση από τους Παλαιοτούρκους, καθότι δεν είναι τίποτε περισσότερο από μία δραματική μειοψηφία εντός της Αυτοκρατορίας, οι οποίοι πέραν την τρομοκρατίας που δημιουργούν δεν

³⁹ *Εμπρός*, 8.9.1908

⁴⁰ *Εμπρός*, 8.9.1908

⁴¹ *Εμπρός*, 9.9.1908

⁴² *Εμπρός*, ο.π., σ.4

αποτελούν υπολογίσιμη δύναμη ενόψει εκλογών. Το άρθρο αυτό φυσικά γράφτηκε με αφορμή της παραίτηση του θρησκευτικού ηγέτη Σεϊχουλισλάμη, κατόπιν απειλών και κατηγοριών από τους πρώτους περί προδοσίας του ισλάμ.⁴³

Όπως προαναφέρθηκε, η περίοδος αυτή στιγματίστηκε από την βουλγαροτουρκική κρίση, λόγων απαιτήσεων των πρώτων για πλήρη ανεξαρτησία. Έτσι, από τις 8 Σεπτεμβρίου έως και τις 20-περίπου-του ίδιου μήνα, το ζήτημα αυτό κατέχει δεσπόζουσα θέση στα φύλλα των εφημερίδων με καθημερινά ρεπορτάζ και αναλύσεις επί του θέματος. Το φύλλο της 4^{ης} Σεπτεμβρίου της εφημερίδας *Ακρόπολις* αναλύει στο βασικό άρθρο της το πώς οι Βούλγαροι Κομιτατζήδες προσπαθούν να επωφεληθούν της πολιτικής αναταραχής στην Αυτοκρατορία με βιαιοπραγίες εναντίον του ελληνικού στοιχείου και εκτοξεύει πυρά τόσο εναντίον της ίδιας της ελληνικής κυβέρνησης, που όπως λέει: «... βλέπει με σταυρωμένες τα χείρας και με πλήρη αδιαφορία τοιαύτην κατάτασιν...», αλλά και εναντίον της ηγεσίας του Κομιτάτου. Καταλήγει δε πως το πραγματικό πρόσωπο των Νεότουρκων είναι αυτό και πως πράττει εκμεταλλευόμενο τις διαμάχες μεταξύ των διαφόρων λαών της Αυτοκρατορίας.⁴⁴ Με βάση τις αναδημοσιεύσεις ξένων εφημερίδων κατά κύριο λόγο γίνεται εμφανές, εν συντομία, πως η Αυστρία του Φραγκίσκου Ιωσήφ υποστηρίζει την ανεξαρτησία της Βουλγαρίας, ενώ η βρετανική πολιτική είναι υπέρ της Τουρκίας. Στο πρώτο άρθρο της 15^{ης} Σεπτεμβρίου, ο Δ. Καλαποθάκης υποστηρίζει πως η Αυτοκρατορία, όσες απειλές και προκλήσεις και αν έχει δεχτεί, στην πραγματικότητα δεν απειλείται από τη Βουλγαρία και πως οι βόρειοι γείτονες θα αναγκαστούν να υπαναχωρήσουν και να συμμορφωθούν.⁴⁵ Στο ίδιο πνεύμα, υποστηρικτικά στην παραπάνω άποψη, στο άρθρο του ανταποκριτή της εφημερίδας από την Κωνσταντινούπολη, αναφέρεται και η ικανοποίηση του Δ. Ράλλη με την νέα πολιτική κατάσταση στη γειτόνα χώρα, μετά την επίσκεψη του στην Πόλη και η στήριξη του στο νέο συνταγματικό καθεστώς. Επιπροσθέτως, αξίζει να αναφερθεί η άποψη πως Έλληνες και Τούρκοι πρέπει να συνεργαστούν προκειμένου να μην απειληθούν εκ νέου από τους Βούλγαρους⁴⁶. Η συνεχής στήριξη και πίστη στην ελληνοτουρκική συνεργασία,

⁴³ *Εμπρός*, 11.9.1908

⁴⁴ *Ακρόπολις*, 4.9. 1908

⁴⁵ *Εμπρός*, 15.9.1908

⁴⁶ *Εμπρός*, ο.π., σ.3

διαφαίνεται και στο άρθρο της 18^{ης} Σεπτεμβρίου, όπου γίνεται λόγος για πρώτη φορά, περί τέλους της ύπαρξης ελεύθερων και υπόδουλων Ελλήνων, με αφορμή την εκδρομή Ελλαδιτών στο Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης, καθώς πλέον οι Έλληνες της Αυτοκρατορίας είναι ενωμένοι με τους Τούρκους, εργαζόμενοι από κοινού για την πρόοδο και την άμυνα κατά των Βουλγάρων.⁴⁷ Ο συντάκτης του άρθρου, τονίζει αυτή η αντίληψη δεν είναι πλέον μία καιροσκοπική παραδοχή αλλά μία στέρεα βάση στις σχέσεις των δύο κρατών, που θα διαρκέσει, κατά τη γνώμη του, για χρόνια. Φαίνεται ξεκάθαρα στο σκεπτικό του Καλαποθάκη, η αισιοδοξία που έφερε στις ελληνοτουρκικές σχέσεις ο συνταγματικός Φίλελευθερισμός των Νεότουρκων αλλά και η επιρροή του ίδιου εκείνη την περίοδο από τον ελληνοοθωμανισμό. Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και το φύλλο της 19^{ης} Σεπτεμβρίου, όπου δημοσιεύονται τηλεγραφήματα από τους ανταποκριτές της εφημερίδας στην Κωνσταντινούπολη, που κάνουν λόγο, μεταξύ άλλων, για: «*ενθουσιώδη υποδοχή των Ελλήνων εκδρομέων*» αλλά και για κοινή επίσκεψη Νεότουρκων και Ελλήνων στο τάφο του εμπνευστή του Συντάγματος, Μουράτ.⁴⁸

Τα φύλλα των εφημερίδων την επόμενη εβδομάδα ασχολούνται κυρίως με το ζήτημα της ανεξαρτησίας της Βουλγαρίας αλλά και την πρόθεση του αυστριακού Αυτοκράτορα να προσαρτήσει την υπό οθωμανική διοίκηση επαρχία της Βοσνίας/Ερζεγοβίνης. Σημαντικό είναι το φύλλο της 25^{ης} Σεπτεμβρίου, όπου για πρώτη φορά μονοπωλεί το ζήτημα της Κρήτης, καθώς οι κρητικοί κηρύττουν σε ανυποψίαστο χρόνο την ένωσή τους με την Ελλάδα. Ο εκδότης, με το κείμενο του στην πρώτη σελίδα του φύλλου, εξηγεί και αναλύει το γιατί είναι λανθασμένη και βεβιασμένη η κίνηση των Κρητών εκείνη την δεδομένη χρονική στιγμή. Σε μία περίοδο που η επίσημη θέση της Ελλάδας είναι η στήριξη και συνεργασία με το νέο καθεστώς της Τουρκίας και ενώ παράλληλα τόσο η Βουλγαρία όσο και η Αυστρία πυροδοτούν ένα εμπόλεμο κλίμα με την Τουρκία στα Βαλκάνια, η ίδια η Ελλάδα βρίσκεται μπροστά στον κίνδυνο της ψύχρανσης των σχέσεων της με την Αυτοκρατορία. Η ένωση φυσικά, κηρύχθηκε ως συνέπεια της κήρυξης της ανεξαρτησίας της Βουλγαρίας, αλλά λανθασμένα και εκτός

⁴⁷Εμπρός, 18.9.1908

⁴⁸Εμπρός, , 19.9.1908

πολιτικής πραγματικότητας, κατά το *Εμπρός*.⁴⁹ Από εκείνη την ημέρα μέχρι και τα τέλη του Οκτωβρίου, οι βασικές θεματικές της εφημερίδας αφορούν το ζήτημα της Κρήτης.

Γ) Τρίτη Φάση: επιστροφή στην καχυποψία

Επιστρέφοντας στο ζήτημα της εκλογικής διαδικασίας, από την 2^α Οκτωβρίου κιόλας γίνεται συνεχής αναφορά από τον ανταποκριτή της εφημερίδας *Εμπρός* στην Κωνσταντινούπολη, περί διαμαρτυρίας του Πατριάρχη στους Νεότουρκους για διαρκείς αθρόες παραβιάσεις και τραμπουκισμούς Ελλήνων πολιτευτών από τους Οθωμανούς σε διάφορες εκλογικές περιφέρειες.⁵⁰ Μέσα σε αυτό το πλαίσιο και το άρθρο της 4^{ης} Οκτωβρίου 1908, όπου γίνεται αναφορά στην νεοτουρκική εθνικιστική πτέρυγα που κερδίζει έδαφος, ενώ πλήττει τους Έλληνες υπηκόους της Αυτοκρατορίας με παρανομίες και δολιοφθορές, προκειμένου να επικρατήσει το τούρκικο στοιχείο στις εκλογές που είναι απαραίτητο για την σωστή δόμηση της νέας συνταγματικής πραγματικότητας⁵¹. Εδώ είναι η στιγμή που η γραμμή της εφημερίδας αρχίζει και πάλι να διακατέχεται από καχυποψία, μέσα από τα λόγια και την πένα του Δ. Καλαποθάκη, όχι τόσο απότομα όπως έγινε η μετάβαση από την καχυποψία της πρώτης φάσης στην υπέρμετρη στήριξη, αλλά σίγουρα με δειλά βήματα. Για πρώτη φορά, μετά από καιρό οι Νεότουρκοι, ναι μεν παραμένουν οι σύμμαχοι αλλά τίθενται ερωτήματα και υποψίες που είχαν εξαλειφθεί με την ανακήρυξη της επαναφοράς του Συντάγματος του 1876. Ένα σημείο μάλιστα που υποπίπτει στην αντίληψη της ελληνικής πλευράς είναι το γεγονός ότι υπάρχουν σημαντικοί τριγμοί στο εσωτερικό των Νεότουρκων με αψιμαχίες που δυσχεραίνουν την κατάσταση περί εμπιστοσύνης σε αυτό.⁵² Οι διαρκείς καταγγελίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου συνεχίζουν να δημοσιεύονται μέσω του απεσταλμένου στην οθωμανική πρωτεύουσα και στο φύλλο του *Εμπρός* της 7^{ης} Οκτωβρίου, όπου αναφέρεται πως ο Οικουμενικός Πατριάρχης διαβεβαίωσε τον Μεγάλο Βεζύρη Κιαμήλ πως αν δεν παρθούν μέτρα από την Υψηλή Πύλη για πάταξη της τρομοκρατίας και της λαιμοδείας

⁴⁹*Εμπρός*, 25.9.1908

⁵⁰*Εμπρός*, 2.10.1908

⁵¹*Εμπρός*, 4.10.1908

⁵²*Ακρόπολις*, 7.10.1908

εναντίον των Ελλήνων, θα αποσυρθεί όλο το ελληνικό στοιχείο από την εκλογική διαδικασία. Από την άλλη, το Κομιτάτο απαντά πως οι επιτήδευοι είναι Παλαιότουρκοι, που ακολουθούν αυτή την προβοκατόρικη τακτική προκειμένου να διασπάσουν την συνεργασία Ελλάδας-Τουρκίας ενόψει των εκλογών και να φέρουν την παλινόρθωση του παλαιού αυταρχικού καθεστώτος.⁵³ Μάλιστα, οι Νεότουρκοι υποσχέθηκαν στον Πατριάρχη, προκειμένου ο ελληνισμός να συνεχίσει να τους στηρίζει, θέσεις ανάλογες του αριθμού των κατοίκων στις εκλογές, κάτι που δεν πραγματοποιήσαν ποτέ.

Η κορύφωση της στάσης καχυποψίας του *Εμπρός* απέναντι στους Νεότουρκους, αποτελεί το άρθρο του αρχισυντάκτη της 23^{ης} Οκτωβρίου, όπου για πρώτη φορά ανοιχτά και επίσημα, εκφράζει τις αμφιβολίες για την αμοιβαία στήριξη, της συνεργασίας των δύο κρατών. Θεωρεί πρόφαση την αδυναμία των Νεότουρκων να βρουν ουσιαστική λύση στο πρόβλημα της νοθείας και της τρομοκρατίας των Ελλήνων υποψηφίων για τις εκλογές, την ίδια ώρα που φαίνεται λευκός καπνός μεταξύ της βουλγάρικης ηγεσίας και αυτής του κομιτάτου «ΕΚΠ». Αυτή η γνώμη πλαισιώνεται και από τις πράξεις της άλλης πλευράς, καθώς λόγω του ό,τι το Πατριαρχείο έστειλε υπόμνημα διαμαρτυρίας στις Μεγάλες Δυνάμεις πως οι υποψήφιοι του ελληνικού στοιχείου δέχονται προκλήσεις και νοθείες, οι Νεότουρκοι, μέσω της εφημερίδας *Σουράϊ Ουμέτ*, που αποτελεί όργανο του κομιτάτου, αντέδρασαν δημοσιεύοντας ένα άρθρο γεμάτο ύβρεις και προκλήσεις προς το Πατριαρχείο και τον ελληνισμό⁵⁴. Τέλος, ακόμη ένα παραπλήσιο δημοσίευμα της εφημερίδας *Τανίν*, εξίσου όργανο των Νεότουρκων, άσκησε δριμεία επίθεση στο Πατριαρχείο αλλά και στον πρεσβευτή κ. Γρυπάρη για ψευδείς κατηγορίες περί συνέχειας της νοθείας. Ωστόσο, αμέσως μετά τόνιζε τη σημασία του να είναι η πλειοψηφία του νέου κοινοβουλίου αμιγώς Μωαμεθανή, ώστε να νομιμοποιηθεί ευκολότερα στα μάτια του οθωμανικού λαού, το νέο καθεστώς⁵⁵. Στο άρθρο της 22^{ης} Οκτωβρίου της εφημερίδας *Ακρόπολις* γίνεται σαφής αναφορά για μεγάλη νίκη του ελληνικού στοιχείου στις επικείμενες εκλογές και ταυτόχρονα τούρκικες (τόσο από τους Παλαιότουρκους όσο και από τους Νεότουρκους) βιαιοπραγίες, τραμπουκισμοί και εκφοβισμοί εναντίον των Ελλήνων. Σύμφωνα με τον Β. Γαβριηλίδη, καλλιεργείται

⁵³ *Εμπρός*, 7.10.1908

⁵⁴ *Εμπρός*, 23.10.1908

⁵⁵ *Εμπρός*, 26.10.1908

συστηματικά ένα κλίμα φόβου και νοθείας προκειμένου οι κάλπες να έχουν όσο το δυνατόν λιγότερα ονόματα μειονοτικών, κάτι που υποκινείται και από τους Νεότουρκους.⁵⁶

Διαβάζοντας κανείς τα παραπάνω, καταλαβαίνει πως ο Οκτώβριος του 1908 ήταν ο μήνας που στην ουσία οι Νεότουρκοι άρχισαν να δείχνουν το πραγματικό τους πρόσωπο και πήραν σιγά σιγά την ιδεολογική και πολιτική κατεύθυνση που ακολούθησε αργότερα. Οι εφημερίδες υπό μελέτη θα λέγαμε πως έχουν αυτά τα τρία χρονικά σημεία πρόσληψης του νεοτουρκικού Κινήματος σε σχεδόν πλήρη ευθυγράμμιση χρονικά. Ιδιαίτερα το *Εμπρός* και η *Αθήναι* ευθυγραμμίζονται πλήρως, με την *Ακρόπολη* να έχει τάσεις αυτονομίας ως προς το ύφος και τη γραμμή που κρατά. Οι κριτικές που ασκούνται στην ηγεσία του Κομιτάτου αλλά και οι σκέψεις γύρω από τα εκάστοτε γεγονότα δημιουργούν αυτό το παζλ απόψεων που μας βοηθά να εξάγουμε τα συμπεράσματα της περιόδου που αναλύθηκαν παραπάνω. Ο «ενθουσιασμός» αλλά και η «καχυποψία» είναι οι δύο βασικές λέξεις-έννοιες που διακατέχουν τις εφημερίδες αυτής της χρονικής περιόδου. Η εκλογική διαδικασία ολοκληρώθηκε ουσιαστικά στα τέλη του Νοεμβρίου, με την καθολική επικράτηση του κομιτάτου των Νεότουρκων κάτι που θα μελετηθεί στο επόμενο κεφάλαιο σε συνάρτηση πάντα με τη ματιά του ελληνικού τύπου.

Πρέπει επίσης σε αυτό το σημείο να αναφερθεί πως η θεματολογία του Τύπου από τον Οκτώβριο και έπειτα εμπλουτίζεται με ολοένα και περισσότερα άρθρα, ανταποκρίσεις, αναδημοσιεύσεις κλπ. με τα επιπλέον μεγάλα ζητήματα της περιόδου σε συνάρτηση πάντα με τους Νεότουρκους, όπως η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Βασιλείου της Βουλγαρίας και οι διεκδικήσεις τους στην περιοχή της Μακεδονίας αλλά και το Κρητικό Ζήτημα. Όλα αυτά πάντοτε σε συνάρτηση με την στάση και τις πολιτικές αποφάσεις της νεοτουρκικής ηγεσίας, που παράλληλα έχει να διαχειριστεί τόσο τις εσωτερικές διχογνωμίες όσο και τη διαρκή παρέμβαση με κάθε προσπάθεια του Σουλτάνου στην διαχείριση της εξουσίας. Ο δρόμος προς την οικοδόμηση της Νέας Συνταγματικής ζωής την Αυτοκρατορία θα περάσει μέσα από χίλια κύματα και σίγουρα οι συσχετισμοί που δημιουργούνται, όπως θα εξετάσουμε στη συνέχεια, θα οδηγήσουν σε ριζικές αλλαγές.

⁵⁶ *Ακρόπολις*, 22.10.1908

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η Εποχή του Νεοτουρκισμού- Το Κομιτάτο στην εξουσία

Α) Η περίοδος των βουλευτικών εκλογών(Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1908)

Όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, το δεύτερο μισό του 1908 και ιδίως από τον Ιούλιο που λαμβάνει χώρα το Κίνημα μέχρι και τον Οκτώβριο, οι πολιτικές εξελίξεις είναι τόσο ραγδαίες με αποτέλεσμα να παρατηρείται διαρκής αλλαγή στάσης και απόψεων τόσο από το ίδιο το Κομιτάτο όσο και των τριών υπό μελέτη εφημερίδων. Η πρόσληψη του γεγονότος αυτού αλλά και των επακόλουθών του, χαρακτηρίζεται εξαιρετικά ενδιαφέρον εξαιτίας κυρίως του ποικιλόμορφου χαρακτήρα του και των διαρκών αλλαγών και ανατροπών. Τόσο η εφημερίδα *Εμπρός* όσο και η *Ακρόπολις* μέχρι την χρονική αυτή στιγμή φαίνεται να έχουν, τις περισσότερες φορές, σύγκλιση απόψεων με κυριότερο χαρακτηριστικό το timing των εναλλαγών στις απόψεις, ενώ η *Αθήναι* θα λέγαμε πως διαφοροποιείται αρκετά στα αφηγήματα και τη ματιά που εκφράζει μέσα από τις σελίδες της.⁵⁷

Επιστρέφοντας όμως στη ροή των γεγονότων μέσα από τα άρθρα των εφημερίδων, οι βασικοί σταθμοί του τελευταίου τριμήνου του 1908 είναι α) το νεοτουρκικό συνέδριο του Οκτωβρίου του 1908 και β) η εκλογική διαδικασία, από την οποία θα προέκυπτε η νέα Βουλή της Συνταγματικής πλέον Αυτοκρατορίας, με τη συμμετοχή τόσο των εκπροσώπων των Μουσουλμάνων υπηκόων της Αυτοκρατορίας όσο και των υπολοίπων μειονοτήτων. Ιδίως το ζήτημα του Συνεδρίου είναι εξαιρετικά κομβικό διότι μέσα από αυτή τη διαδικασία διαμορφώθηκε η μελλοντική πολιτική ατζέντα των Νεότουρκων και κατ' επέκταση η όλη επιθετική πολιτική αυτών εναντίον των μειονοτικών αντιπροσώπων στις επακόλουθες εκλογές της Αυτοκρατορίας⁵⁸. Όπως θα δούμε ουκ ολίγες φορές, μερίδα μελών του Κομιτάτου συκοφάντησαν και επιχείρησαν να τορπιλίσουν τις

⁵⁷Τόσο ο Β. Γαβριηλίδης όσο και ο Δ. Καλαποθάκης στις κομβικές στιγμές των αλλαγών γράφουν με ένα ύφος πολεμικής, είτε αυτό αφορά τα υπέρ είτε τα κατά του Κινήματος, ενώ ο Γ. Πωπ σχεδόν πάντοτε κρατά ένα πιο ήπιο μεν, ειρωνικό δε, τόνο και ύφος γύρω από τα γεγονότα.

⁵⁸Χριστόφορος Ψηλός, «Η πολιτική της Οθωμανοποίησης», Ε Ιστορικά, τ.126, 14.3.2002, σ.34

εκλογικές διαδικασίες όπου εκείνοι ένιωθαν πως απειλούνταν από εκπροσώπους των μειονοτήτων, σε διάφορες εκλογικές περιφέρειες.⁵⁹

Έτσι ξεκινώντας από την εφημερίδα *Εμπρός*, στο φύλλο της 23^{ης} Οκτωβρίου 1908, αναλύεται η διάθεση του Κομιτάτου να επέμβει στους κύκλους των οπαδών του που ασκούν τακτικές βιαιοπραγίες και εκφοβισμούς στους Έλληνες υπηκόους της Αυτοκρατορίας προκειμένου να ασκηθεί δίκαια και ομαλά η νέα συνταγματική ζωή στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αξίζει βέβαια να σημειωθεί πως αυτή η κίνηση γίνεται κατόπιν διαρκών αιτημάτων από το Πατριαρχείο. Όπως σημειώνει ο εκδότης της εφημερίδας, η απόφαση αυτή δεν κρίνεται αξιόπιστη καθότι το Κομιτάτο στο ζήτημα της πραγματικής βελτίωσης της ζωής των μειονοτήτων φάσκει και αντιφάσκει με διαρκείς «*αντιφάσεις και παλινωδίες στην πρακτική του*», με αποτέλεσμα να δημιουργείται μία εσκεμμένη αστάθεια στις σχέσεις των πολιτών.⁶⁰ Μάλιστα αυτή η άποψη είχε ήδη γραφτεί από τον ανταποκριτή του *Εμπρός* στην Κωνσταντινούπολη ήδη από την 4^η του ίδιου μήνα, όπου μεταξύ άλλων υποστήριζε πως η «σοβινιστική» τάση των Νεότουρκων άφηνε εσκεμμένα όλα τα εκκρεμή ζητήματα στην Μακεδονία άλυτα⁶¹ κατά την περίοδο των προ- βουλευτικών εκλογών, διότι αυτός ο αναβρασμός στην περιοχή εμπόδιζε επί της ουσίας την εφαρμογή του Συντάγματος και κυρίως την μεγάλη συμμετοχή στο επερχόμενο κοινοβούλιο από μειονοτικούς βουλευτές.⁶² Φυσικά στον ελληνικό Τύπο της περιόδου αναφέρεται ξεκάθαρα η εμφύλια ιδεολογική διαμάχη μεταξύ φιλελευθέρων Νεότουρκων και εθνικιστών, γύρω από τη νέα συνταγματική ζωή στην Αυτοκρατορία. Μάλιστα οι φιλελεύθεροι θα κατέβουν στις εκλογές με νέο κόμμα το *Οσμανλί Αχράρ Φιρκασί* (*Κόμμα των Οθωμανών Φιλελευθέρων*) υπό τον Πρίγκιπα Σαμπαχεττίν, το οποίο επισήμως ιδρύθηκε τον Σεπτέμβριο, δηλώνοντας έτσι τη σαφή αντίθεση με τη γραμμή που είχε πάρει η ΕΚΠ.⁶³

⁵⁹Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περιοχή της Σμύρνης αλλά και γειτονίες της ίδιας της Κωνσταντινούπολης (π.χ. Γαλατάς), όπου υπήρξαν περιστατικά δολιοφθοράς αλλά και τραμπουκισμού εις βάρος των υπολοίπων μειονοτήτων.

⁶⁰*Εμπρός*, 23.10.1908

⁶¹Άλυτα ζητήματα όπως τις ελληνο-βουλγαρικές αντιδικίες λόγω των διεκδικήσεων που πρότασαν οι Βούλγαροι στην περιοχή της Μακεδονίας

⁶²*Εμπρός*, 4.10.1908

⁶³Erik J. Zürcher, *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, Αλεξάνδρεια, σ.149

Πολύ σημαντική και κρίσιμη συνεπώς η περίοδος του Οκτωβρίου- Δεκεμβρίου 1908 για την πορεία της συνταγματικής ζωής των μειονοτήτων στην Αυτοκρατορία. Αξίζει να σημειωθεί πως ακόμη και σε αυτό το χρονικό διάστημα οι συντάκτες των τριών υπό εξέταση εφημερίδων επιμένουν να στηρίζουν σε ορισμένες κομβικές στιγμές πως η θέση του ελληνισμού πρέπει να είναι υπέρ του Συντάγματος και οποιασδήποτε προσπάθεια γίνεται προς την επίτευξη εφαρμογής αυτού, καθότι πέραν της εθνικιστικής τάσης του Κομιτάτου βασικός εχθρός είναι η Βουλγαρία λόγω κυρίως των εδαφικών διεκδικήσεων της στην περιφέρεια της Μακεδονίας, πάντοτε όμως με ανταλλάγματα προς όφελος του ελληνικού Βασιλείου.⁶⁴

Όπως φαίνεται και στα άρθρα της εφημερίδας *Ακρόπολις* της 5^{ης} Οκτωβρίου όσο και του *Εμπρός* της 27^{ης} Οκτωβρίου 1908, μαζί με το ζήτημα των εκλογών και της ομαλής εφαρμογής του Συντάγματος «πρωταγωνιστεί» στα πρώτα φύλλα και το ζήτημα της στάσης των Νεότουρκων απέναντι στη Βουλγαρία, η οποία μόλις έχει ανακηρύξει την ανεξαρτησία της. Η πεποίθηση στα φύλλα των δύο αυτών εφημερίδων είναι πως το Κομιτάτο «κλείνει το μάτι» ουσιαστικά στους Βούλγαρους είτε γιατί θέλει να έχει όσο το δυνατόν λιγότερες προστριβές με το νεοσύστατο αυτό Βασίλειο και κατ' επέκτασιν με τον Τσάρο και την Αυστροουγγαρία, είτε γιατί όπως υποστηρίζει ο ανταποκριτής της *Ακροπόλεως* από την Κωνσταντινούπολη: «.. έχουν σιν υπόψιν σχέδιον Τουρκοβουλγαρικής συνεννόησης εμπονηθέν εν Παρισίοις προ τινών ετών...».⁶⁵ Την ίδια περίπου άποψη συναντάμε και στο άρθρο της 27^{ης} Οκτωβρίου 1908 του *Εμπρός*, μερικές μέρες αργότερα από αυτό της *Ακροπόλεως*, όπου ο ανταποκριτής της εφημερίδας από την πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας σημειώνει πως: «... ενδεχομένως να υπάρχει Τουρκοβουλγαρική συνεννόησης...».⁶⁶ Σημαντική επίσης και η πληροφορία που συναντάμε το φύλλο της 28^{ης} Οκτωβρίου 1908 του *Εμπρός*, που μεταξύ άλλων αναφέρει πως στις τούρκοβουλγαρικές συναντήσεις ένα από τα αιτήματα της βουλγαρικής πλευράς είναι ουσιαστικά η ασυλία των κομιτατζήδων Βουλγάρων από τις νεοτουρκικές δυνάμεις και αρχές στην περιοχή της Μακεδονίας. Καταλαβαίνει κανείς πόσο δυσχερείς γίνονται οι συνθήκες διαβίωσης

⁶⁴ *Ακρόπολις*, 1.10.1908

⁶⁵ *Ακρόπολις*, 5.10.1908

⁶⁶ *Εμπρός*, 27.10.1908

των εν Μακεδονία Ελλήνων, σε περίπτωση επίσης ανοχής αυτής της κατάστασης από το Κομιτάτο.⁶⁷

Παράλληλα με την ανησυχία γύρω από τις τουρκοβουλγαρικές σχέσεις, τα φύλλα των τριών εφημερίδων φιλοξενούν και δημοσιεύματα γύρω από εσωτερικές νεοτουρκικές διαμάχες, εκφραζόμενες κυρίως από μέλη του οθωμανικού στρατού, τα οποία διαρκώς αμφισβητούν τις επίσημες οδηγίες του Κομιτάτου περί ειρηνικής και αρμονικής συνεργασίας όλων των λαών της Αυτοκρατορίας ενόψει των βουλευτικών εκλογών. Πιο συγκεκριμένα στο φύλλο της 19^{ης} Οκτωβρίου της εφημερίδας *Αθήναι* γίνεται λόγος για συλλαλητήρια διαφωνούντων με την επίσημη γραμμή του Κομιτάτου, τα οποία μάλιστα καταλήγουν πολλές φορές και σε ένοπλες συγκρούσεις με νεκρούς.⁶⁸ Παρόμοιο δημοσίευμα συναντάμε και στην εφημερίδα *Ακρόπολις* της 19^{ης} Οκτωβρίου όπου εκεί μάλιστα η ανταπόκριση από την πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας είναι λεπτομερής αναλύοντας περαιτέρω το παρασκήνιο αυτής της σύγκρουσης μεταξύ των αντιδραστικών και των φιλελευθέρων Νεότουρκων, κάνοντας μάλιστα ο συντάκτης του άρθρου μία εκτίμηση πως ενδέχεται η ηγεσία του Κομιτάτου να προβεί μέχρι και σε αντικατάσταση της αυτοκρατορικής φρουράς⁶⁹ αλλά και του ίδιου του Αμπντούλ Χαμίτ, καθότι αποτελεί και την ελπίδα των αντιδραστικών για αλλαγή πολιτικής, αντίθετης αυτής που προσπαθεί να οικοδομήσει η «ΕΚΠ» γύρω από την αντίληψη περί Συντάγματος, ειρηνικής συνύπαρξης και ομαλού πολιτικού βίου με τις μειονότητες.⁷⁰ Η πεποίθηση αυτή εκφράζεται με εξαιρετική ανησυχία και από τις τρεις προς εξέταση εφημερίδες, καθώς την περίοδο εκείνη ο Αμπντούλ Χαμίτ είναι στα μάτια τόσο των Ελλήνων του Βασιλείου όσο και εκείνων που ζουν εντός της Αυτοκρατορίας, ο εγγυητής της συνταγματικής εφαρμογής παρότι συντηρητικός και ουσιαστικά αρνητής οποιασδήποτε προοδευτικής παραχώρησης (κατόπιν τρομερών πιέσεων και υπό την απειλή τεράστιας ένοπλης σύγκρουσης αναγκάστηκε να επαναφέρει το Σύνταγμα του 1876 σε εφαρμογή), ακριβώς λόγω του ό,τι κρατά, ως θεσμικό σύμβολο ενότητας, κάπως τα όρια στο να μην

⁶⁷ *Εμπρός*, 28.10.1908

⁶⁸ Στην προκειμένη περίπτωση αναφέρεται ένοπλη σύγκρουση μεταξύ Νεότουρκων και επίσης μελών του Κομιτάτου που ανήκουν στο 7^ο και 8^ο σύνταγμα στρατού. Η αφορμή, φυσικά, η πεποίθηση πως η συνταγματική ζωή και η συμμετοχή στις εκλογές επί ίσοις όροις των μειονοτικών θα φθείρουν το τούρκικο στοιχείο της Αυτοκρατορίας, που είναι και η πλειοψηφία. (*Αθήναι*, 19.10.1908)

⁶⁹ *Ακρόπολις*, 27.10.1908

⁷⁰ *Ακρόπολις*, 19.10.1908

ξεφύγουν με υπέρμετρες εξουσίες τα εθνικιστικά στοιχεία που υπάρχουν στους κόλπους της «ΕΚΠ», με αποτέλεσμα να δεχθούν διώξεις οι μειονότητες της Αυτοκρατορίας.⁷¹ Ο Σουλτάνος σε συνάρτηση με τους προοδευτικούς Νεότουρκους είναι για τον ελληνισμό, οι θεματοφύλακες της νέας μεγάλης προσπάθειας για αλλαγή, αυτό που πολύ εύστοχα ορίζει η Σ. Αναγνωστοπούλου ως «*την αντικατάσταση των μιλλί κοινοτήτων από ένα έθνος οθωμανικό κοσμικό*».⁷²

Στο ίδιο κλίμα και το πρώτο φύλλο της 30^{ης} Οκτωβρίου 1908 της εφημερίδας *Αθήναι*, όπου στο κεντρικό άρθρο του πρωτοσέλιδου παρατίθεται η άποψη του εκδότη πως όσο οι εκλογές βαίνουν προς την κορύφωσή τους, τόσο περισσότερο και πιο εμφανώς οι εθνικόφρονες Νεότουρκοι παύουν να κρατούν τα όποια προσχήματα είχαν μέχρι εκείνη τη στιγμή απέναντι στο ελληνικό στοιχείο της Αυτοκρατορίας, κηρύσσοντας ουσιαστικά έναν αμείλικτο πόλεμο, σύμφωνα με τον γράφοντα. Πιο συγκεκριμένα η φράση που κάνει ξεκάθαρο το αφήγημα του Γεωργίου Πωπ είναι η εξής: «...*ότι εφόσον προβαίνει ο καιρός και εγγίζει το τέρμα των εκλογών τούτων, επί τούτου οι εθνικόφρονες Νεότουρκοι αποτινάσσουν τα προσχήματα, κηρύσσοντας αμείλικτον τον κατά των Ελλήνων πόλεμον, ως κατ' εχθρών*».⁷³ Επιπλέον, συνεχίζει λέγοντας πως η μόνη ορθή πολιτική επιλογή είναι να υπερισχύσει με κάθε κόστος και τίμημα η γραμμή των φιλελευθέρων Νεότουρκων υπό τον Πρίγκιπα Σαμπαχετίν, διότι μόνο εκείνος αποτελεί τον θεματοφύλακα μίας ισχυρής Οθ.Αυτοκρατορίας των πολλών εθνοτήτων που θα ζουν ειρηνικά εντός αυτής, ενώ κατακρίνει παράλληλα την ίδια τη στάση της ελληνικής κυβερνήσεως, χαρακτηρίζοντάς την «*αμυντική και με έλλειψη οξυδέρκειας*», κάτι που δημιουργεί τον κίνδυνο τόσο το να εκπροσωπηθεί το ελληνικό στοιχείο με ελάχιστους,

⁷¹Όπως ήδη έχει προαναφερθεί, οι εθνικιστές καθ' όλη την περίοδο που εξετάζουμε αρνούνταν να υπηρετήσουν την εθνική-πολιτική ισότητα, διότι επιθυμούσαν να παραμείνει κραταιά εθνότητα η τουρκική, ενώ τις μειονότητες τις «έβλεπαν» ως υποτελείς(οι λεγόμενοι ραγιάδες). (Χριστόφορος Ψηλός, «*Η πολιτική της Οθωμανοποίησης*», Ε Ιστορικά, τ.126, 14.3.2002, σ.34)

⁷²Σία Αναγνωστοπούλου, *Μικρά Ασία 19^{ος} αι.-1919: Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες- Από τα Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.453

⁷³Αθήναι, 30.10.1908

για την αναλογία πληθυσμού, βουλευτές (αναφέρει πως θα είναι μόνο δύο), όσο και σε ευρύτερο πολιτικό επίπεδο να τίθεται υπό την απειλή των εθνικοφρόνων Νεότουρκων.⁷⁴

Κάπως έτσι κλείνει και ο πολυτάραχος μήνας Οκτώβριος του 1908 στην παρούσα μελέτη με διαρκείς εναλλαγές συναισθημάτων και σκέψεων, από τον ενθουσιασμό για τη νέα πολιτική ζωή στην Αυτοκρατορία στην ανησυχία και καχυποψία στο πρόσωπο του Κομιτάτου εξαιτίας αφενός της άκρως επιθετικής τακτικής της εθνικιστικής τάσης των Νεότουρκων εναντίον των μειονοτήτων κατά την πορεία προς τις βουλευτικές εκλογές της νέας συνταγματικής πλέον Βουλής, αφετέρου λόγω της διπλωματικής στάσης του ίδιου του Κομιτάτου απέναντι στην Βουλγαρία όσον αφορά τις διεκδικήσεις της στην Μακεδονία αλλά και τις εμπορικές συναλλαγές της με την ίδια την Αυτοκρατορία.

⁷⁴Σε αυτό το άρθρο συμπυκνώνεται το ίδιο του αφήγημα του εκδότη της εφημερίδας, καθώς διακατέχεται από έναν εξαιρετικά πυκνό και γεμάτο νοήματα λόγο. Μέσα σε δεκαπέντε γραμμές συμπυκνώνει όλες τις σκέψεις του για την πασιφανή επιθετική πολιτική των εθνικιστών κάτι που έρχεται σε αντίθεση με τις ελπίδες και τα όνειρα των Ελλήνων για συνταγματική κοινή ζωή με τις άλλες εθνότητες και συνεπώς με την αποτίναξη του όρου *μιλλέτμετά* από τόσα χρόνια.

Όπως όμως τελείωσε ο Οκτώβριος έτσι ξεκινά και ο Νοέμβριος με το φύλλο της εφημερίδας *Αθήναι*, όπου και πάλι ο εκδότης της εφημερίδας στο άρθρο του με τίτλο «*Προς την Απολυταρχίαν*» με αφορμή την αναχώρηση του γνωστού Έλληνα πολιτικού και διανοούμενου Παύλου Καρολίδη από την Σμύρνη για την Ελλάδα, αλλά και την μεγάλη αναταραχή μεταξύ Τούρκων και Ελλήνων με επεισόδια κατά τη διάρκεια συλλαλητηρίου των Ελλήνων με αίτημα την διαφάνεια και την ομαλή διεξαγωγή των εκλογών, παραθέτει για ακόμη μία φορά την κραταιά άποψη πως δίχως ισότιμη, τόσο αριθμητικά όσο και σε θέματα δικαιωμάτων, εκπροσώπηση στην επερχόμενη Βουλή δεν είναι δυνατόν να μιλάει κάποιος για ομαλή συνταγματική ζωή, αλλαγή και ευημερία για όλους του λαούς της Αυτοκρατορίας. Είναι μάλιστα χαρακτηριστική και η κατακλείδα του: «...είναι δυνατόν να ονομασθή *Σύνταγμα το καταθληπτικόν τούτον σύστημα και αν υποθεθεί ότι είνε τοιούτο δύναται ποτέ να κραταιωθή, αφού ουδέ καν κατ' επίφασιν επί του δικαίου και της ισοπολιτείας; ...*».⁷⁵

Παρόμοια άποψη παρατίθεται και στην *Ακρόπολη* στο φύλλο της 2^{ης} Νοεμβρίου 1908, όπου με αφορμή τον Καρολίδη, γίνεται ξεκάθαρη αναφορά στην ανάγκη ισότιμης αντιπροσώπευσης στη Βουλή, ως μόνη μάλιστα λύση για την «επιβίωση του Έθνους», όπως υποστηρίζει ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Σμύρνη.⁷⁶ Ταυτόχρονα στο ίδιο φύλλο φιλοξενείται και η δήλωση του Πρίγκιπα Σαμπαχετίν γύρω από τις επικείμενες εκλογές πως θα λάβει μέρος με το νεοσύστατο κόμμα «*Φιλελεύθερη Οθωμανική Ένωση*», όπου μεταξύ άλλων παραθέτει τις προοδευτικές- ενωτικές ιδέες του σε μία μορφή κειμένου-μανιφέστου, το οποίο, όπως υποστηρίζει ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Κωνσταντινούπολη, υπογράφουν χιλιάδες Έλληνες, Οθωμανοί αλλά και Ισραηλίτες. Αυτή ακριβώς η αντιπαραβολή ανάμεσα στα άρθρα της δεύτερης και τη τέταρτης σελίδας του φύλλου παρουσιάζει και το τρομερό ενδιαφέρον της σφαιρικής δημοσιογραφίας της εποχής αλλά κυρίως και την διαρκή προαγωγή του φιλελεύθερου Νεοτουρκισμού έναντι των «σοβινιστικών» και διχαστικών πολιτικών του εθνικιστικού άκρου του.⁷⁷

⁷⁵ *Αθήναι*, 1.11.1908

⁷⁶ *Ακρόπολις*, 2.11.1908

⁷⁷ ο.π., 2.11.1908

Παρόμοια άποψη και θέση παραθέτει και ο Καλαποθάκης στο πρώτο άρθρο του φύλλου της 2^{ης} Νοεμβρίου της εφημερίδας *Εμπρός* καθώς λέει μεταξύ άλλων: “...απέναντι δε των κινδύνων, τους οποίους ενδέχεται να προκαλέσει η ακαταλόγιστη μανία των(σ.σ. εννοεί τους εθνικιστές Νεότουρκους), όπως καταλάβωσιν όσον το δυνατόν περισσοτέρας βουλευτικής έδρας, έχομεν το καθήκον οι βλέποντες τα πράγματα ουχί από του ταπεινού επιπέδου των συμφερόντων ή των φιλοδοξιών ή των αντιζηλιών, να αναστείλωμεν την ορμήν των φερομένων προς την σύγκρουσιν.”⁷⁸Ο λόγος του Καλαποθάκη συμπλέει αυτή την περίοδο στα γενικά νοήματα, με των συντακτών των άλλων δύο εφημερίδων, καθώς διακατέχεται από μία πολεμική έκκληση για άμεσες κινήσεις τόσο από τον ίδιο τον ελληνισμό της αυτοκρατορίας αλλά κυρίως από το ελληνικό Βασίλειο προκειμένου να προστατευθούν τα συμφέροντα των εκεί Ελλήνων αλλά και της ίδιας της πατρίδας. Τα κατηγορώ προς του Νεότουρκους είναι το βασικό στοιχείο της αρθρογραφίας που μελετάμε για τον μήνα Νοέμβριο. Το κλίμα ήδη έχει αλλάξει ριζικά από την περίοδο του καλοκαιριού ακόμη δε και από τον προηγούμενο μήνα. Στο φύλλο της 5^{ης} Νοεμβρίου της εφημερίδας *Αθήναι* συναντάμε παρόμοια φρασεολογία με κομβικό σημείο τη φράση του αρθρογράφου πως: “...υπό το πρόσχημα της ισοπολιτείας (σ.σ. οι Νεότουρκοι) πιέζουνσιν και αποπνίγουσιν πάσα ελληνικήν ιδέαν με ορμήν μάλλον ακατάσχετον ήν είχε ποτέ ο εκ του εμφανούς τύραννος.”⁷⁹ Διακρίνουμε δριμεία επίθεση με έντονη κριτική ακόμη και σε αξίες και αντιλήψεις που μέχρι τότε θεωρούνταν συνυφασμένες με το τι πρεσβεύουν οι Νεότουρκοι ή έστω η φιλελεύθερη τάση αυτών. Πλέον γίνεται ένα «τσουβάλιασμα» όλων χωρίς διαιρετικές τομές στο λόγο του αρθρογράφου, κάτι που τουλάχιστον δεν συνέβαινε μέχρι και τον προηγούμενο μήνα.

Απάντηση από την τούρκικη πλευρά βλέπουμε στις 6 Νοεμβρίου όπου δημοσιεύεται ένα τηλεγράφημα του Ναμπή Βέη προς την Αθήνα κατηγορώντας τους Έλληνες πως προετοιμάζουν ταραχές στην περιοχή της Μακεδονίας υποκινημένες από το Αθηναϊκό Κομιτάτο, σε μία μάχη τηλεγραφημάτων και ανταγωνισμού.⁸⁰ Εδώ παρουσιάζεται και η απέναντι πλευρά πάντοτε όμως με το τρόπο και την εικόνα που θέλει ο ελληνικός Τύπος να περάσει προς το αναγνωστικό κοινό. Γενικότερα, σε τακτική βάση αναδημοσιεύονται

⁷⁸*Εμπρός*, 2.11.1908

⁷⁹*Αθήναι*, 5.11.1908

⁸⁰*Αθήναι*, 6.11.1908

και στις τρεις προς εξέταση εφημερίδες δημοσιεύματα κυρίως της *Τανίν*, του επίσημου οργάνου των Νεότουρκων προκειμένου να υπάρχει υλικό και από την πλευρά του Κομιτάτου κυρίως με δηλώσεις υψηλών αξιωματούχων.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον έχει το δημοσίευμα του ανταποκριτή της εφημερίδας *Εμπρός* της 10^{ης} Νοεμβρίου, όπου αναλύει ένα άρθρο που δημοσιεύτηκε στον οθωμανικό Τύπο από τους ίδιους τους Νεότουρκους, με αφορμή την επίσκεψη του Βασιλιά Γεωργίου στην Βιέννη. Μεταξύ άλλων κάνει λόγο για την εξαιρετική στάση της ελληνικής κυβέρνησης όσον αφορά το Κρητικό Ζήτημα, ενώ το θεωρεί πως πλέον το ελληνικό στοιχείο που ζει εντός της Αυτοκρατορίας έχει πλέον αφομοιωθεί σε τέτοιο βαθμό που ούτε χάνει τις ρίζες του αλλά και ούτε δημιουργεί ζητήματα πολιτικά στο βαθμό που να συνιστά εχθρό. Για όλα αυτά, καταλήγουν οι Νεότουρκοι, ευθύνεται η ισοπολιτεία και η ισότιμη διαχείριση των Ελλήνων υπηκόων της Αυτοκρατορίας από τους Οθωμανούς χάρη πάντοτε στο Σύνταγμα και την νέα πολιτική τάξη πραγμάτων. Οι αλυτρωτικές βλέψεις και διεκδικήσεις ανήκουν στο παρελθόν, στην περίοδο της απολυταρχίας, ενώ πλέον όλοι οι λαοί ζουν ισότιμα.⁸¹ Αποτελεί πραγματικά ένα πολύ ενδιαφέρον δημοσίευμα καθότι η περίοδος που έρχεται στο φως είναι άκρως ταραγμένη λόγω των συνεχών νοθειών και βιαιοπραγιών από την πλευρά των ακραίων Νεότουρκων, τις οποίες διαρκώς καταγγέλλουν και οι τρεις εφημερίδες, πράγμα που σημαίνει πως οι φιλελεύθεροι προσπαθούν να ρίξουν τους τόνους και να «σβήσουν τις φωτιές» που άναψε η πλειοψηφούσα τάση τους.

Αυτό το δημοσίευμα έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το αντίστοιχο της *Σουράϊ Ουμέτ*, η οποία εκφράζει την εθνικιστική τάση των Νεότουρκων, όπου στο φύλλο του *Εμπρός* της 4^{ης} Νοεμβρίου εκφράζεται η δυσαρέσκεια της τάσης αυτής με εξτρεμιστικό, πολεμικό λόγο εναντίον των Ελλήνων που κατηγορούνται για «επεκτατικές βλέψεις και δημιουργία της Μεγάλης Ελλάδας», κλείνοντας μάλιστα το άρθρο με τη φράση: “...η κυβέρνησις οφείλει να «σπάσει κεφάλια»...”.⁸² Αντίστοιχο δημοσίευμα συναντάμε και στην εφημερίδα *Ακρόπολις*, όπου έχει αναδημοσιευτεί αυτούσιο το άρθρο της *Σουράϊ Ουμέτ* και παραθέτει τον πολεμικό λόγο των ακραίων του Κομιτάτου, με φράσεις όπως

⁸¹*Εμπρός*, 10.11.1908

⁸²*Ο.π.*, 4.11.1908

(3) Εφημ. *Εμπρός*, 10.11.1908 «Οι Νεότουρκοι περί της Ελλάδος»

⁸³Ακρόπολις, 7.11.1908

Την ώρα που γράφονται τα παραπάνω στο φύλλο της 7^{ης} Νοεμβρίου, ο Καλαποθάκης κάνει εμφανή και τονίζει για ακόμη μία φορά την στάση της Ελλάδας απέναντι στην Αυτοκρατορία η οποία διακατέχεται από φιλία και εμπιστοσύνη παρά τις εθνικιστικές προκλήσεις και βιαιοπραγίες. Τονίζει μεταξύ άλλων πως: “...ουδείς παρ’ημίν εσκέφθη να διαταράξη την αρμονίαν των φιλικών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών.”, ενώ συμπληρώνει στο τέλος του άρθρου: “.. τα ελληνοτουρκικά σύνορα φυλάσσει καλλίτερον και από τον τούρκικον στρατόν ο ελληνικός πατριωτισμός, ο οποίος και αποτελεί πυλώνα εμπιστοσύνης προς αυτούς”.⁸⁴ Άρθροτης τουρκικής εφημερίδας *Ικδάμπου* αναδημοσιεύει η *Ακρόπολις* κάνει λόγο για αναγκαία συνεργασία Ελλήνων και Τούρκων μιλώντας με φιλικά λόγια για το ελληνικό στοιχείο της Αυτοκρατορίας (μεταξύ άλλων ο αρθρογράφος της *Ικδαμ* αποτελεί τους Έλληνες «αδέρφια μας»)).⁸⁵

Επιστρέφοντας όμως και πάλι στο ζήτημα της εκλογικής διαδικασίας, η οποία βαίνει με γοργούς ρυθμούς παρά τις τεράστιες αντιξοότητες που τη διατρέχουν, συναντάμε και στις τρεις εφημερίδες την κήρυξη των διαδικασιών της Νέας Βουλής στις 15 Νοεμβρίου 1908. Τόσο η εφημερίδα *Αθήναι* όσο και το *Εμπρός* και η *Ακρόπολις* υποδέχονται αυτό το γεγονός με μάλλον θα λέγαμε μεγάλη ανακούφιση και συγκρατημένο ενθουσιασμό, μιας και τα πεπραγμένα των Νεότουρκων δεν συμβαδίζουν με τη αρχή των διαδικασιών της Νέας Βουλής. Μάλιστα στην *Αθήναι* συναντάμε και δημοσίευμα που αναγράφει πως ο νεοτουρκικός Τύπος αλλάζει στάση και αποσύρει τις ύβρεις εναντίον των Ελλήνων, ίσως σαν μία πράξη συμφιλίωσης(;) ενόψει της νέας Βουλής.⁸⁶ Τον υπόλοιπο Νοέμβριο του 1908, στα φύλλα των εφημερίδων εμφανίζεται το Κρητικό Ζήτημα, που επανέρχεται από τις αρχές Οκτωβρίου και πάλι στο προσκήνιο περίπου ένα μήνα μετά αλλά και το μεγαλειώδες σε προσέλευση κόσμου συλλαλητήριο της 14^{ης} Νοεμβρίου στην Κωνσταντινούπολη, πράξη διαμαρτυρίας κατά των βιαιοπραγιών εναντίον όλων των μειονοτήτων της Αυτοκρατορίας καθ’ όλη την εκλογική διαδικασία. Η συμμετοχή ήταν πολύ υψηλή ενώ όσο ποτέ άλλοτε εκφράστηκε η μεγάλη δυσaréσκεια και αγανάκτηση

⁸⁴*Εμπρός*, 7.11.1908

⁸⁵*Ακρόπολις*, 8.11.1908

⁸⁶*Αθήναι*, 13.11.1908

εναντίον των ακραίων μελών των Νεότουρκων που, όπως αναφέρει και ο ανταποκριτής του *Εμπρός*: “..υποσκάπτει τα θεμέλια της πραγματικής ισοπολιτείας”.⁸⁷

Εξαιρετικό ενδιαφέρον έχει το γεγονός πως τον Νοέμβριο το Κομιτάτο «αποσύρεται» από την πολιτική σκηνή για λίγο και κυρίως μετασχηματίζεται σε μυστική Εταιρία. Στο φύλλο της 18^{ης} Νοεμβρίου της εφημερίδας *Ακρόπολις* δημοσιεύεται αυτούσιος ο όρκος των μελών της εταιρίας πλέον, που δεν διαφέρει και πολύ με τον παλαιότερο ιδρυτικό, ενώ χαρακτηριστικό είναι ως τονίζεται η πίστη στην ευημερία και ομαλή ζωή εντός της Αυτοκρατορίας και σε δευτερεύον επίπεδο η ισοπολιτεία. Δίνεται ένα τόνος καθαρά πατριωτικός με προτεραιότητα το τούρκικο έθνος και έπειτα τις υπόλοιπες μειονότητες.⁸⁸ Ωστόσο παρόλα αυτά τα γεγονότα ακόμη η νεοτουρκική γραμμή εμφανίζεται πιστή στο Σύνταγμα και στην ισοπολιτεία των λαών.

Βαίνοντας λοιπόν προς τον μήνα Δεκέμβριο βλέπουμε πως η εκλογική διαδικασία παρά τις νοθείες εις βάρος των μειονοτήτων αλλά και τα μεγάλα συλλαλητήρια (όπως αυτό της Κωνσταντινούπολης την 14^η Νοεμβρίου) διαμαρτυρίας, κύλησε κανονικά και μάλιστα παρά το εχθρικό κλίμα οι Έλληνες υπήκοοι κατόρθωσαν να εκλέξουν μεγάλο αριθμό βουλευτών δεδομένων των συσχετισμών και της αντιμετώπισής τους. Έτσι στη Νέα οθωμανική Βουλή που ξεκίνησε τις διεργασίες της την 1^η Δεκεμβρίου υπό την προεδρία του Αχμέτ Ριζά, οι Έλληνες βουλευτές ήταν 23 στο σύνολο, αριθμός ικανοποιητικός με βάση τα δεδομένα της εποχής. Σύσσωμος ο ελληνικός Τύπος της περιόδου κάνει μία αποτίμηση του εκλογικού αποτελέσματος, λέγοντας πως θα μπορούσαν να έχουν εκλεχθεί σίγουρα περισσότεροι βουλευτές αν η διαδικασία καθ’ όλη την διάρκειά της είχε κυλήσει ομαλά, κυρίως στην Κωνσταντινούπολη όπου εξελέγησαν δύο βουλευτές (είναι η τελευταία περιφέρεια χρονικά που ανακοινώθηκαν τα αποτελέσματα).⁸⁹ Συνολικά στην Νέα Βουλή οι έδρες μοιράστηκαν ως εξής: 153 Τούρκοι, 60 Άραβες, 25 Αλβανοί, 23 Έλληνες, 12 Αρμένιοι, 5 Εβραίοι και 5 Σλάβοι.⁹⁰ Αυτή αποτελεί την πιο έγκυρη ανάλυση εκλογικού αποτελέσματος και καταδεικνύει φυσικά την οριακή πλειοψηφία (γύρω στο 50% του βουλευτικού σώματος) των Τούρκων, με 120 από τους

⁸⁷*Εμπρός*, 15.11.1908

⁸⁸*Ακρόπολις*, 18.11.1908

⁸⁹*Ακρόπολις*, 29.11.1908

⁹⁰Erik J. Zürcher, *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004, σ.435

153 να υπάγονται στην «ΕΚΠ»⁹¹, αλλά και την ισχυρή εκπροσώπηση των υπόλοιπων λαών της Αυτοκρατορίας.⁹² Η οριακή αυτή πλειοψηφία ήταν όμως ικανή να διαμορφώσει τους συσχετισμούς της εποχής, καθώς δεν πρέπει να ξεχνάμε πως εντός των Τούρκων βουλευτών υπήρχαν και ορισμένοι που ήταν υποστηρικτές του Πρίγκιπα Σαμπαχετίν, εκλεγμένοι με το «*Κόμμα των Φιλελευθέρων Νεότουρκων*», πράγμα που σημαίνει πως στο σύνολό τους οι Νεότουρκοι δεν ήταν συμπαγείς.

Τον μήνα Δεκέμβριο ως επί των πλείστων, απασχολεί τον ελληνικό Τύπο οι εργασίες της τούρκικης Βουλής καθώς και οι αντιπαραθέσεις που διεξάγονται εντός αυτής αλλά και το Κρητικό Ζήτημα. Ο Σουλτάνος εμφανίζεται πιο ενωτικός από ποτέ και δε διστάζει να αναφέρει πως η νέα αυτή προσπάθεια που εκφράζεται σε θεσμικό επίπεδο από την κατάρτιση της Βουλής μέσω δημοκρατικών εκλογών είναι ένα ακόμα μεγάλο βήμα προς τον εκσυγχρονισμό της Αυτοκρατορίας.⁹³ Αλλά και στην ελληνική γνώμη βλέπουμε και πάλι ένα ενθουσιώδες ενωτικό πνεύμα προκειμένου να πετύχει το εγχείρημα της Νέας Τουρκίας, όπως αναφέρει και ο Καλαποθάκης στο άρθρο του την 5^η Δεκεμβρίου, με το δόγμα της ειρηνικής συνύπαρξης να είναι επικρατέστερο στις σελίδες του Τύπου περισσότερο από ποτέ. Ο στόχος των Ελλήνων να παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο, με κομβικές θέσεις και αξιώματα, εντός της Αυτοκρατορίας διαφαίνεται στον ορίζοντα περισσότερο από κάθε άλλη φορά.⁹⁴ Ακόμη και κάποιες αναμενόμενες θα λέγαμε αντιδράσεις από τη «σοβινιστική» τάση των Νεότουρκων με φήμες περί αντισυνταγματικού πραξικοπήματος(ιδίως στο βιλαέτι της Θεσσαλονίκης που η δύναμη αυτών ήταν εξαιρετικά ισχυρή) γρήγορα κοπάζουν ενώ και ο ίδιος ο Σουλτάνος θέτει εαυτόν ως εγγυητή της αναχαίτισης οποιασδήποτε τέτοιας κίνησης ενάντια στη νέα συνταγματική πολιτεία.⁹⁵

⁹¹Με βάση ένα δημοσίευμα της 11^{ης} Δεκεμβρίου 1908 της εφημερίδος *Ακρόπολις*, γίνεται αναφορά για 120 βουλευτές υπό την σκέπη του Νεοτουρκικού Κομιτάτου, με τους 80 δηλαδή τη πλειοψηφία, να ανήκουν στην σοβινιστική τάση, ενώ οι υπόλοιποι ανήκουν στους Φιλελεύθερους του Πρίγκιπα Σαμπαχετίν.

⁹²Ο.π., σ.149

⁹³Εμπρός, 5.12.1908

⁹⁴Ο.π, 5.12.1908

⁹⁵Ο.π., 5.12.1908

Μάλιστα και όλα τα μεγάλα κράτη της υπόλοιπης Ευρώπης στέλνουν συγχαρητήριες επιστολές για την νέα αυτή αρχή στη τουρκική Βουλή.⁹⁶ Η *Ακρόπολις* κάνει μία ανασκόπηση των όσων έγιναν στην περίοδο των εκλογών αλλά και κατόπιν του αποτελέσματος και της ενάρξεως της Βουλής, κλείνοντας μάλιστα με τη φράση πως: “... οι Έλληνες οι οποίοι έχομεν ίσον προς τούτο συμφέρον μετά των Τούρκων, θα είμεθα εν τη οδώ ταύτη οι ειλικρινείς αυτών συνεργάται.”⁹⁷

Από την πλευρά της η *Αθήναι* επικεντρώνεται στο ζήτημα της διατήρησης των δικαιωμάτων (πολιτικών, θρησκευτικών αλλά και γλωσσικών) του εν Τουρκία ελληνισμού με τη συνάντηση του Πατριάρχη με τον Χιλμή Πασά να καταλήγει σε μία διαβεβαίωση και εγγύηση του δεύτερου προς τον πρώτο πως όχι μόνο θα παραμείνουν τα κεκτημένα του ελληνισμού ως έχουν αλλά και θα αναβαθμιστούν εξαιτίας της νέας συνταγματικής ζωής.⁹⁸ Εξαιρετικά κριτικό άρθρο συναντάμε στην *Ακρόπολη* της 16^{ης} Δεκεμβρίου 1908, με τον εκδότη της εφημερίδας να παραθέτει την άποψη του γύρω από τη νέα συνταγματική ζωή και το ποιά θα πρέπει να είναι η στάση τόσο των Τούρκων πολιτών και ιδίως των Νεότουρκων αλλά και των Ελλήνων της Αυτοκρατορίας. Πιστεύει πως πρέπει να εξαλειφθούν όλα τα περιστατικά βίας και καταπίεσης ενάντια στις θρησκευτικές μειονότητες και να γίνει κατανοητό, ως συστατικό στοιχείο της Νέας Τουρκίας, πως πλέον ανεξάρτητα από το θρήσκευμα, υπάρχει ισότητα βάσει Συντάγματος. Θεωρεί τα περιστατικά βιαιοπραγιών από Τούρκους σε μειονοτικούς πως δεν εκφράζουν την επίσημη ηγεσία ούτε εκείνη των Νεότουρκων και πως αυτά τα στοιχεία θα πρέπει να περιοριστούν για το καλό της κοινής ευημερίας, ως «σοβινιστικά».⁹⁹

Ο διεθνής Τύπος κατά τη διάρκεια όλου του Δεκεμβρίου, δημοσιεύει άρθρα διθυραμβικά για το μεγάλο αυτό επίτευγμα στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας, με το άρθρο του RolinDeMarais στην *BelgianIndependence*, που αναδημοσιεύεται στο *Εμπρός* της 18^{ης} Δεκεμβρίου, να κάνει λόγο για την « Ειρηνική Επανάσταση», εκθειάζοντας την νέα οθωμανική φιλελευθεροποίηση. Ο συντάκτης θεωρεί τεράστιο επίτευγμα την νέα Βουλή

⁹⁶Ο.π, 6.12.1908

⁹⁷*Ακρόπολις*, 6.12.1908

⁹⁸*Αθήναι*, 6.12.1908

⁹⁹*Ακρόπολις*, 16.12.1908

και εκτιμά πως παρόλες τις δυσκολίες, που είναι αρκετές και μεγάλες, το εγχείρημα αυτό θα πετύχει με την εγγύηση των Νεότουρκων αλλά και με βασικό πυλώνα το ελληνικό στοιχείο της Αυτοκρατορίας.¹⁰⁰ Στις τελευταίες ημέρες του Δεκεμβρίου παρατηρείται μία έξαρση των «σοβινιστών» Νεότουρκων εναντίον των Ελλήνων κυρίως με αφορμή το Κρητικό Ζήτημα αλλά και στην περιοχή της Μακεδονίας. Παρόλα αυτά όμως, το πολυτάραχο δεύτερο εξάμηνο του 1908 κλείνει με μία γλυκόπικρη γεύση, αφενός πικρή λόγω της συνεχούς προσπάθειας από τους ακραίους της «ΕΚΠ» να τορπιλίσουν τη νέα συνταγματική ζωή και την ειρηνική συνύπαρξη των λαών της Αυτοκρατορίας, αφετέρου γλυκιά καθότι από μόνη της η επαναφορά του Συντάγματος και η κατάρτιση Βουλής μέσω εκλογών αποτελεί κορυφαίο γεγονός στην ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

¹⁰⁰ Εμπρός, 18.12.1908

B) Η εποχή της Νέας Βουλής και οι προσπάθειες εδραίωσης του Συντάγματος

Όπως είδαμε και στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, η επαναφορά του Συντάγματος και η δημιουργία θεσμών εφαρμογής και εγγύησης του αποδείχθηκε μία άκρως δύσκολη και γεμάτη συγκρούσεις διαδικασία. Η επίσημη ηγεσία των Νεότουρκων βρισκόταν συνεχώς ανάμεσα σε μία κατάσταση αναγκαίας ισορροπίας μεταξύ της εφαρμογής των όσων έλεγαν οι θεωρητικοί του Κομιτάτου περί ισοπολιτείας και εκσυγχρονισμού της Αυτοκρατορίας από την μία και σε μία συνεχή πίεση από την ακραία τους τάση περί απόλυτου εκτουρκισμού της Αυτοκρατορίας εις βάρος όλων των μειονοτήτων. Αυτή η μεγάλη αντίθεση που προσπάθησαν να ισορροπήσουν θα πορευτεί μαζί τους και στα επόμενα έτη και ιδίως μέσα στο 1909, το οποίο θα μελετήσουμε σε αυτό το υποκεφάλαιο.

Έτσι, στο πρώτο φύλλο του *Εμπρός* της 1^{ης} Ιανουαρίου 1909, στην καθιερωμένη επιθεώρηση του περασμένου έτους, ο Καλαποθάκης σημειώνει μεταξύ άλλων πως: “...η εν Τουρκία επελθούσα μεταβολή αποτελεί πολιτικόν γεγονός τοσούτω μάλλον σοβαρώτατον καθόσον ουδείς εν Ευρώπη επίστευεν εις αυτό ή ανέμενεν αποτελέσματα διαρκέστερα.”.¹⁰¹ Η Ακρόπολις προτιμά να επικεντρώσει το ενδιαφέρον της στην Μακεδονία και στα καθημερινά επιθετικά γεγονότα εναντίον των Ελλήνων της περιοχής. Υποστηρίζει πως καθημερινά διαπράττονται εγκλήματα και βιαιοπραγίες εις βάρος του ελληνισμού από Βούλγαρους Κομιτατζήδες ή ακόμα και εθνικιστικές Τούρκους, που όπως υποστηρίζει στο άρθρο, “.. κρύβονται πίσω από τον μανδύα των Νεότουρκων και δεν είναι τίποτα άλλο από επικίνδυνα εθνικιστικά στοιχεία..”.¹⁰² Στον ίδιο τόνο και το άρθρο του *Εμπρός* της 4^{ης} Ιανουαρίου, που αναλύει την κατάσταση στην Μακεδονία κάνοντας λόγο για ένα ατελείωτο δράμα του ελληνισμού που δεν έχει σταματήσει ακόμη και αυτή τη δεδομένη στιγμή που βρίσκεται η Αυτοκρατορία στη λεγόμενη Μεταπολίτευση υπό την αιγίδα του Συντάγματος. Καταλήγει ο συντάκτης του άρθρου, πως πρέπει επιτέλους να μπει ένα τέλος σε όλη αυτή την αιματοχυσία στο βιλαέτι της

¹⁰¹ *Εμπρός*, 1.1.1909

¹⁰² *Ακρόπολις*, 3.1.1909

Μακεδονίας προκειμένου να υπάρξει πραγματική αλλαγή στις ζωές των υπηκόων της Αυτοκρατορίας.¹⁰³

Τον Ιανουάριο παρατηρούμε όμως πως υπάρχει όξυνση των σχέσεων με την Ελλάδα κυρίως λόγω του Κρητικού Ζητήματος και της στάσης των Κρητών να ανεξαρτητοποιηθούν από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Έτσι στο άρθρο του *Εμπρός* της 5^{ης} Ιανουαρίου βλέπουμε πως ολοένα και περισσότερα παραρτήματα του Κομιτάτου, ιδίως στην Κωνσταντινούπολη, συνασπίζονται γύρω από το αίτημα για άμεση και τάχιστη λύση και σε καμία περίπτωση ένωση με την Ελλάδα της μεγαλονήσου.¹⁰⁴ Για πολλούς η επαναφορά του Κρητικού Ζητήματος στην επιφάνεια και στην ατζέντα των Νεότουρκων εκείνη τη χρονική περίοδο, γίνεται εσκεμμένα προκειμένου η κοινή γνώμη και ιδίως οι Οθωμανοί πολίτες να στρέψουν το βλέμμα τους εκεί και όχι στα τεκτονόμενα του Βοσνιακού και του Βουλγαρικού Ζητήματος, που κατά την ηγεσία των Νεότουρκων είναι πολύ πιο επικίνδυνα και φλέγοντα από εκείνο της Κρήτης.¹⁰⁵

Σημαντικό είναι και το άρθρο της *Σουράϊ Ουμμέτ*, που αναδημοσιεύει η *Ακρόπολις* στις 8 Ιανουαρίου γύρω από την οπτική των Νεότουρκων για το Κρητικό Ζήτημα. Συγκεκριμένα τονίζει πως η Ευρώπη δε θα επιτρέψει την επίλυση του ζητήματος με ένωση της νήσου με την Ελλάδα, αν θέλει να διατηρηθεί η ειρήνη στην Ανατολή, ειδικά σε μία περίοδο που μαίνεται και το βοσνιακό ζήτημα. Η απάντηση της Τουρκίας σε κάθε περίπτωση θα είναι άμεση, όπως τονίζει ο συντάκτης του άρθρου, σε ένα μάλλον πολεμικό και επιθετικό τόνο.¹⁰⁶ Από την άλλη οι Μ. Δυνάμεις δηλώνουν ρητά στους Νεότουρκους πως δεν τους αναγνωρίζουν κανένα δικαίωμα ανάμιξης στο Κρητικό. Βλέπουμε πως από τις αρχές ήδη του 1909, το πεδίο των ειδήσεων μεταφέρεται από το καθαρά ελληνοτουρκικό χώρο και απλώνεται σε διεθνές επίπεδο με αφορμή όμως πάντοτε μία ελληνοτουρκική διένεξη, αυτή του Κρητικού Ζητήματος ενώ από τα μέσα του μήνα βγαίνει στο προσκήνιο των ειδήσεων και η Βουλγαρία εξαιτίας της αιφνίδιας επιστράτευσης που κάνει συγκεντρώνοντας στρατό στα σύνορα με την Αυτοκρατορία. Όπως αναφέρει και το *Εμπρός*, ένας πόλεμος στα Βαλκάνια εκείνη τη δεδομένη χρονική

¹⁰³ *Εμπρός*, 4.1.1909

¹⁰⁴ *Εμπρός*, 5.1.1909

¹⁰⁵ *Αθήναι*, 6.1.1909

¹⁰⁶ *Ακρόπολις*, 8.1.1909

στιγμή θα ήταν ολέθριος σε όλα τα επίπεδα, ακόμη και σε εκείνο της προσπάθειας οικοδόμησης της Νέας Τουρκίας υπό την αιγίδα του Συντάγματος.¹⁰⁷

Μάλιστα ολοένα και αυξάνονται οι ειδήσεις και τα άρθρα περί ανασύνταξης των Βουλγάρων κομιτατζήδων στην Μακεδονία με μικρο-συγκρούσεις να λαμβάνουν χώρα καθημερινά τόσο εναντίον των Ελλήνων όσο και των Τούρκων της περιοχής.¹⁰⁸ Σε άρθρο της *Ακροπόλεως*, γίνεται λόγος περί «Επαναστατημένης Άνοιξης», καθώς εκτιμάται πως μέχρι τον Μάιο του ίδιου έτους και εφόσον συνεχιστεί αυτή η παρατεταμένη κρίση σε βαλκανικό αλλά και πανευρωπαϊκό επίπεδο, δεν είναι απίθανο να δημιουργηθούν ξεσηκωμοί εις βάρος της Αυτοκρατορίας (κυρίως από τους Βούλγαρους αλλά και από τους Σέρβους σε συνάρτηση με το Βοσνιακό και της Αυστρίας) που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε αλλαγές ακόμη και τους υπάρχοντος πολιτικού και γεωγραφικού statusquo.¹⁰⁹

Εξαιρετικό ενδιαφέρον έχει η άποψη του Γεωργίου Παπ γύρω από το τί φταίει εντέλει για το γεγονός πως συνεχίζονται οι αγριότητες και οι βιαιοπραγίες εις βάρος των Ελλήνων στην Αυτοκρατορία ακόμη και μετά της κατάρτιση Βουλής και εφαρμογής συνταγματικών ελευθεριών, καταλήγοντας σε κάποια στιγμή στο ερώτημα: *“..γεννάται το ερώτημα αν τούτο προεκλήθη εκ της παρασχεθείσης εις τους Μουσουλμάνους ελευθερίας ή μήπως εκ της από μακρού παρατηρουμένης ανοχής των εν Τουρκία αντιπροσώπων της Ελληνικής Πολιτείας;..”*.¹¹⁰ Ένα ερώτημα που θα λέγαμε πως το θέτει κάποιος που έχει φτάσει σε ένα λογικό τέλμα, ένα αδιέξοδο και ψάχνει να βρει απαντήσεις στα λάθος μέρη καθώς θα μπορούσε να πει κανείς πως εντέλει ίσως η ιδέα και η ρομαντική πίστη στην ιδέα της ειρηνικής και αρμονικής συνύπαρξης εντός της Αυτοκρατορίας ήταν για τους λίγους ή αντιθέτως η μειοψηφία που αψηφά τον εκμοντερνισμό της Αυτοκρατορίας και την οριστική αλλαγή ίσως έχει τους συσχετισμούς και τη δυναμική να επιβληθεί στην πλειοψηφία που την στήριζε εκλογικά. Μάλιστα η κριτική προς το Κομιτάτο είναι συνεχής και δριμεία καθώς και οι τρεις εφημερίδες κατηγορούν τους Νεότουρκους για ανικανότητα στο να τερματίσουν την

¹⁰⁷ *Εμπρός*, 13.1.1909

¹⁰⁸ *Ακρόπολις*, 15.1.1909 και *Εμπρός*, 16.1.1909

¹⁰⁹ *Ακρόπολις*, 17.1.1909

¹¹⁰ *Αθήναι*, 17.1.1909

τρομοκρατική δράση των Βουλγάρων κομιτατζήδων εις βάρος των Ελλήνων, ακόμη όμως περισσότερο κατηγορούνται οι ακραίοι Νεότουρκοι, με τη διατύπωση της υπόθεσης όμως, πως εσκεμμένα επιτρέπουν στους Βούλγαρους να κάνουν ότι κάνουν προκειμένου να αποδυναμωθεί περισσότερο το ελληνικό στοιχείο.¹¹¹ Η Τουρκική Βουλή πάντως στη συζήτηση που έλαβε χώρα στις 24 Ιανουαρίου έλαβε την απόφαση παμψηφεί πως πρέπει να «τσακιστούν» οι συμμορίες στην περιοχή της Μακεδονίας προκειμένου να δοθεί τελική λύση στο ζήτημα των διαρκών βιαιοπραγιών, προχωρώντας μάλιστα στην κατάρτιση σώματος στρατού για την καταστολή αυτών.¹¹² Στην απόφαση αυτή μπορεί ενδεχομένως να έπαιξε σημαντικό ρόλο η συνεχώς αυξημένη επιρροή των Φιλελευθέρων του Πρίγκιπα Σαμπαχετίν εντός και εκτός Κοινοβουλίου, κάτι που σίγουρα για εκείνη τη δεδομένη χρονική στιγμή είναι μία όαση μέσα σε όλα τα δεινά που δέχεται ο εν Τουρκία Ελληνισμός.¹¹³

Μπαίνοντας στον Φεβρουάριο, παρατηρείται μία ενδοκοινοβουλευτική κρίση γύρω από το πρόσωπο του Κιαμήλ Πασά που κατηγορήθηκε από τους εθνικιστές Νεότουρκους πως πράττει αυθαιρέτως δίχως τη σύμφωνη γνώμη του Κοινοβουλίου σε πολλά ζητήματα, με αφορμή την αντισυνταγματική, κατ' εκείνους παύση δύο βουλευτών από το αξίωμά τους. Η αντικατάστασή του όμως κρύβει και ένα πολιτικό παιχνίδι, χειραγωγημένο από τους εθνικιστές που θέλουν όπως φαίνεται σιγά σιγά να τοποθετήσουν φίλα προσκείμενους σε αυτούς πολιτικούς σε καίριες θέσεις, όπως υποστηρίζει η *Ακρόπολις*.¹¹⁴ Παρόμοια θέση συναντάμε και στο άρθρο του *Εμπρός*, καθώς μεταξύ άλλων υποστηρίζεται η άποψη πως η κρίση αυτή φαντάζει και θεωρείται τεχνητή προκειμένου να συγκεντρώσουν όση περισσότερη δύναμη και συσχετισμούς οι Νεότουρκοι εντός του Κοινοβουλίου ενόψει της νέας κυβέρνησης. Η αντικατάσταση μάλιστα του Κιαμήλ με το Χιλμή ως νέο πρόεδρο της Βουλής, ενισχύει ακόμη περισσότερο τον ισχυρισμό αυτό καθώς ο δεύτερος είναι πιστό όργανο των «σοβινιστών» Νεότουρκων.¹¹⁵ Ενδιαφέρον επιπλέον έχει η φράση που χρησιμοποιεί ο Γεώργιος Πωπ στο άρθρο του στις 3 Φεβρουαρίου, λέγοντας πως ο Κιαμήλ παραιτήθηκε(ή τον παραίτησαν) λόγω του ό,τι δεν μπορούσε επί δικής

¹¹¹ *Εμπρός*, 24.1.1909

¹¹² *Ο.π.*, 25.1.1909

¹¹³ *Αθήναι*, 25.1.1909

¹¹⁴ *Ακρόπολις*, 1.2.1909

¹¹⁵ *Εμπρός*, , 2.2.1909

του προεδρίας στην Βουλή, την “..ανωφελή αλλά και επιβλαβή παράτασιν ενός Κράτους εν Κράτει..”, υποδεικνύοντας ξεκάθαρα την προσπάθεια των σωβινιστών Νεότουρκων να ηγηθούν της Νέας Βουλής.¹¹⁶ Η σκληρή κριτική στην επιλογή αυτή των Νεότουρκων συνεχίζεται και τις επόμενες ημέρες με το *Εμπρός* να κάνει λόγο για κατάλυση του φιλελεύθερου πολιτεύματος με αυτή την πράξη, που μπορεί να οδηγήσει σε αναρχία και εμφύλιο σπαραγμό.¹¹⁷ Η *Ακρόπολις* δημοσιεύει ένα άρθρο γύρω από το οποίο αναλύει την εχθρότητα με την οποία βλέπουν οι Τούρκοι τον ελληνισμό της Αυτοκρατορίας και συμπληρώνει πως ακόμα και εντός του θεσμικού οργάνου(σ.σ. τη Βουλή) υποκινούν τα νήματα συνωμοτικά εναντίον όλων των υπόλοιπων μειονοτήτων και κυρίως των Ελλήνων.¹¹⁸ Μάλιστα η *Τανίν* εκδίδει άρθρο την ίδια ημέρα που εν ολίγοις και σύμφωνα με την οπτική της *Ακροπόλεως* είναι ξεκάθαρο μανιφέστο ξεσηκωμού όλων των εθνικιστών Τούρκων εναντίον του Ελληνισμού.¹¹⁹

Το ζήτημα της αντικατάστασης του Κιαμήλ Πασά από το αξίωμά του γρήγορα περνά σε δεύτερη μοίρα στα φύλλα των εφημερίδων και επανέρχονται οι ανταποκρίσεις για βιαιοπραγίες και προκλήσεις των Βουλγάρων κομιτατζήδων στην Μακεδονία. Είναι η βασική θεματολογία όσον αφορά τα νέα από την Αυτοκρατορία, που απασχολούν τις υπό μελέτη εφημερίδες. Η ανάλυσή τους διακατέχεται πάντοτε από την ίδια μεθοδολογία, δηλαδή την παράθεση του γεγονότος αυτού καθ’ αυτού με βάση τα ρεπορτάζ των ανταποκριτών (κυρίως από τη Θεσσαλονίκη και το Μοναστήρι) ή και τις αναδημοσιεύσεις από τον ευρωπαϊκό ή τον τούρκικο Τύπο και έπειτα μπαίνει στο τέλος του κειμένου η άποψη του εκάστοτε γράφοντος, η οποία συνήθως διακατέχεται από έναν άλλοτε ελαφρά και άλλοτε πολύ επιθετικό λόγο, μιας που η θεματολογία είναι πάντοτε γύρω από τα δεινά που προκαλούν οι Βούλγαροι κομιτατζήδες αλλά και η «ουδετερότητα» που κρατούν έμμεσα οι Νεότουρκοι. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το φύλλο της 11^{ης} Φεβρουαρίου όπου φιλοξενεί την ανταπόκριση του *Εμπρός* από την Κωνσταντινούπολη, η οποία μεταξύ άλλων αναφέρει πως ο Σανδάσκι, ο ηγέτης των Βουλγάρων κομιτατζήδων της Μακεδονίας απαιτεί(!) από τους Νεότουρκους τους

¹¹⁶ Αθήναι, 3.2.1909

¹¹⁷ *Εμπρός*, 4.2.1909

¹¹⁸ *Ακρόπολις*, 4.2.1909

¹¹⁹ Πιο συγκεκριμένα, κάνει λόγο για ξεκάθαρη “..πρόκληση εις σφαγήν, είνε πρόδηλος εξέγερσις του μουσουλμανικού φανατισμού εναντίον των Ελλήνων.” (*Ακρόπολις*, 5.2.1909)

κλειστούς ελληνικούς ναούς και σχολεία προκειμένου να χρησιμοποιηθούν από τους Βούλγαρους, κάτι που αποτελεί άκρως προκλητική κίνηση, κατά τον εκδότη.¹²⁰ Μάλιστα ο Καλαποθάκης υποστηρίζει πως πλέον: “..οι Νεότουρκοι απεφάσισαν να γίνωσιν οι εισηγηταί των Βουλγαρικών αξιώσεων παρά την Τουρκική Κυβερνήσει και ανέλαβον την υποστήριξίν του Σανδάσκι εν Κωνσταντινουπόλει.”¹²¹ Η Ακρόπολις κάνει λόγο στις σελίδες της για «πόλεμο των πανσλαβιστών», καθώς θεωρούν πως η παρακμή της Αυτοκρατορίας αλλά και του Ελληνισμού μεθοδεύεται μέσω της Βουλγαρίας που αποτελεί «μαριονέτα» του Τσάρου¹²², ενώ ο βουλγαρικός Τύπος απαιτεί μεταρρυθμίσεις την Μακεδονία προκειμένου οι Βούλγαροι να ζουν αξιοπρεπώς.¹²³ Σημαντικό να αναφερθεί είναι το άρθρο του διευθυντή της τούρκικης *Λεβάν Εράλ*, στο οποίο ασκείται δριμεία επίθεση στους Νεότουρκους, τους οποίους αποκαλεί «τυράννους», λέγοντας μάλιστα πως: “..πρέπει να βρεθεί ένας νέος ήρωας Νιαζή, όπως απολυτρώση δευτέραν ήδη φοράν την Τουρκίαν από τους τρομοκρατούντας αυτήν τυρράνους.”¹²⁴ Αποτελεί εξαιρετικά σημαντικό άρθρο διότι βλέπουμε μία εκ των έσω κριτική και μάλιστα σκληρή, κάτι που ουσιαστικά απουσίαζε από τα φύλλα των υπό μελέτη εφημερίδων. Από όσο φαίνεται, οι συσχετισμοί έχουν μπει σε μία τροχιά ριζικής αλλαγής, με τους Νεότουρκους πλέον να μη θυμίζουν σε τίποτα το κίνημα που «διαβάζαμε» πριν από ένα εξάμηνο. Τέλος για τον μήνα Φεβρουάριο το κλίμα έχει αλλάξει ριζικά εναντίον των «σοβινιστών» Νεότουρκων, οι οποίοι σύμφωνα με τον Γεώργιο Πωπ, παρότι μιλούν και προσπαθούν για την επίτευξη του στόχου της ισοπολιτείας στην πραγματικότητα αυτό που προσπαθούν είναι να δημιουργήσουν μία ισχυρή Αυτοκρατορία με άξονα το τούρκικο πληθυσμό και τις μειονότητες να έπονται σε ένα καθεστώς ημι-ραγιαδισμού. Ένα τέτοιο κράτος, υποστηρίζει ο ίδιος, δεν μπορεί και δεν πρέπει να γίνει ανεκτό στην ευρωπαϊκή γειτονιά.¹²⁵

Ο Μάρτιος ξεκινά σε γενικές γραμμές όπως τελείωσε και ο Φεβρουάριος με την διαφορά όμως πως υπάρχει όξυνση των διεθνών σχέσεων στα Βαλκάνια και δη μεταξύ Αυστρίας και Σερβίας με το *Εμπρός* της 5^{ης} Μαρτίου να αναφέρει πως οι δύο χώρες

¹²⁰ *Εμπρός*, 11.2.1909

¹²¹ *Ο.π.*, 12.2.1909

¹²² *Ακρόπολις*, 13.2.1909

¹²³ *Εμπρός*, 14.2.1909

¹²⁴ *Ακρόπολις*, 24.2.1909

¹²⁵ *Αθήναι*, 26.2.1909

βρίσκονται τα πρόθυρα πολέμου, κάτι που σίγουρα θα επηρεάσει όχι μόνο τα Βαλκάνια αλλά και ολόκληρη την Ευρώπη.¹²⁶ Έτσι και η εφημερίδα *Αθήναι* δημοσιεύει αντίστοιχο άρθρο που αναλύει το εμπόλεμο κλίμα που επικρατεί στα Βαλκάνια τονίζοντας ωστόσο πως η σέρβο-αυστριακή κρίση θα επιλυθεί δια της διαπραγματευτικής οδού και με την επέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων.¹²⁷ Παράλληλα, συνεχώς κυκλοφορούν τον μήνα αυτό φήμες και άρθρα περί διάσπασης του Κομιτάτου κυρίως από τους οπαδούς του Σαμπαχετίν, χωρίς όμως να συναντάμε κάτι τέτοιο στην πραγματικότητα. Αντιθέτως, το Κομιτάτο «Ένωσις και Πρόοδος» μετατρέπεται σε πολιτικό Κόμμα προκειμένου να έχει τη θεσμική υπόσταση ώστε να υποστηρίξει και θεσμικά τη πλειοψηφία του εντός του Κοινοβουλίου, κάτι που σύμφωνα με τον Δ. Καλαποθάκη, δεν αλλάζει επί της ουσίας τίποτα καθότι είτε με τον μανδύα της μυστικής οργάνωσης, είτε με αυτόν του επίσημου πολιτικού κόμματος, η επιρροή του αλλά και οι τακτικές του δεν αλλάζουν ιδιαιτέρως.¹²⁸

¹²⁶ *Εμπρός*, 5.3.1909

¹²⁷ *Αθήναι*, 5.3.1909

¹²⁸ *Εμπρός*, 10.3.1909

Σημαντικό το δημοσίευμα της 15 Μαρτίου 1909 του ανταποκριτή του *Εμπρός* από την Κωνσταντινούπολη που κάνει λόγο για ψήφισμα που πέρασε με οριακή πλειοψηφία υπέρ του περιορισμού του Τύπου. Οι αντιδράσεις ήταν σφοδρές από τους Αρμένιους και Έλληνες βουλευτές κυρίως ενώ το δημοσίευμα κάνει λόγο για “..επιστροφή στην απολυταρχία και τον σκοταδισμό”.¹²⁹ Παρόμοια δημοσίευση συναντάμε και στην *Αθήναι*, με τον ανταποκριτή να τονίζει πως μεταξύ άλλων γίνεται διωγμός και λογοκρισία σε όλες της εν Τουρκία εφημερίδες, ενώ εντός Κοινοβουλίου έλαβε χώρα μία «μάχη» μεταξύ φιλελεύθερων και εθνικοφρόνων βουλευτών γύρω από το ζήτημα.¹³⁰ Μάλιστα στον απόηχο αυτού του ψηφίσματος λαμβάνει χώρα και η δολοφονία του εκδότη και αρχισυντάκτη της τούρκικης εφημερίδας *Σερμπεσί*, Χασάν Φεχμί από παρακρατικές ομάδες που σύμφωνα με την ίδια την εφημερίδα αλλά και τους φιλελεύθερους, είναι φίλα προσκείμενες στην εθνικιστική πτέρυγα των Νεότουρκων.¹³¹ Καταλαβαίνει κανείς πως όταν ένα καθεστώς νομοθετεί τέτοιες πράξεις και το παρακράτος προχωρά σε τέτοιες δολοφονίες, τότε είναι αντιληπτό πως υπάρχει τεράστια αστάθεια αλλά και προσπάθεια προς απολυταρχικοποίηση του κατά τ’άλλα συνταγματικού πολιτεύματος. Είναι κατανοητό πλέον πως τα πράγματα οξύνονται πολιτικά γύρω από το δίπολο φιλελεύθερων και εθνικιστών Νεότουρκων, μία διαμάχη που θα απασχολήσει τον Τύπο και τον επόμενο μήνα. Η πολιτική των εθνικιστών Νεότουρκων αλλά και η επιμονή των Φιλελευθέρων να καταλάβουν τους συσχετισμούς μέσω της συνεχούς και πιεστικής αντιπολίτευσης θα ανοίξουν το δρόμο σε έναν πολυτάραχο Απρίλη με πολλαπλά μέτωπα αντιπολίτευσης, που θα αναλυθούν παρακάτω.

¹²⁹ *Εμπρός*, 15.3.1909

¹³⁰ *Αθήναι*, 15.3.1909

¹³¹ *Εμπρός*, 26.3.1909

Γ) Απρίλιος 1909: Η αντικατάσταση του Σουλτάνου και η νέα τάξη πραγμάτων

Πράγματι την 1^η Απριλίου διεξάγεται μεγάλο συλλαλητήριο την Κωνσταντινούπολη με αίτημα την ορθή εφαρμογή του Συντάγματος και των μεταρρυθμίσεων που είχε υποσχεθεί ο Σουλτάνος αλλά και το Κομιτάτο. Στο «Κίνημα της Κωνσταντινούπολης» όπως το ονομάζει ο ελληνικός Τύπος συμμετείχε πλήθος κόσμου με το στρατό να πρωτοστατεί και να βγαίνει από τους στρατώνες του εκφράζοντας τη δυσαρέσκειά τους προς τους Νεότουρκους λόγω της σκανδαλώδους αποπομπής του Χιλμή Πασά από το αξίωμά του, με σκοπό και αίτημα την εφαρμογή του εκσυγχρονιστικού προγράμματος που προέβλεπε το Σύνταγμα αλλά και την αλλαγή της Κυβέρνησης.¹³² Παράλληλα με το στρατό διεξήγαγαν συλλαλητήριο και εξέγερση οι Ουλεμάδες, η δεύτερη αντιπολίτευση στο Κομιτάτο, που αποτελούνταν από συντηρητικούς θρησκευτικούς κύκλους, καθώς είχαν και αυτοί επιρροή εντός του στρατεύματος. Αυτοί οργανώθηκαν γύρω από την ομάδα *Ιτιχάντ-ι Μουχαμεντί(Ένωση Μωαμεθανών)* και άσκησαν δριμεία αντιπολίτευση με προπαγάνδα εναντίον των πολιτικών και ιδεολογικών επιλογών των Νεότουρκων.¹³³ Αυτούς καταγγέλλει η *Αθήναι* ως το μόρφωμα που έχει ηγεμονεύσει την οθωμανική κοινωνία εκείνη τη χρονική στιγμή και ως έναν από τους λόγους που η πολιτική κατάσταση στην Αυτοκρατορία είναι τελείως ασταθής. Θεωρεί τους Ουλεμάδες ως «κράτος εν κράτει» και απόλυτη ευθύνη για αυτή την κατάσταση έχουν οι Νεότουρκοι.¹³⁴ Την ίδια άποψη συναντάμε και στο φύλλο της *Ακρόπολις* με το εκδότη να τονίζει πως η Τουρκία βρίσκεται μπροστά σε μία πρωτοφανή Κρίση και πως είναι πολύ εύκολο να εκτροχιαστεί η κατάσταση, λέγοντας πως από την «επανάσταση» για πραγματική εφαρμογή του Συντάγματος και της ισοπολιτείας στην παλινόρθωση της απολυταρχίας και του θρησκευτικού φανατισμού είναι πολύ λεπτά τα όρια και θέλει ιδιαίτερη προσοχή.¹³⁵

¹³² *Εμπρός*, 1.4.1909

¹³³ Erik J. Zürcher, *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004, σ.150-151

¹³⁴ *Αθήναι*, 2.4.1909

¹³⁵ *Ακρόπολις*, 4.4.1909

Το *Εμπρός* συνεχίζει και τις επόμενες ημέρες τα καθημερινά ρεπορτάζ από την Κωνσταντινούπολη αλλά και όλη την Αυτοκρατορία επισημαίνοντας πως το συλλαλητήριο του στρατού και του κόσμου για καταγγελία της Κυβέρνησης και του Κομιτάτου στάθηκε η αφορμή να επικρατήσει αναρχία, μέσα στην οποία γίνονται σφαγές και πολιτικές αλλαγές που δε θα είχαν την ευκαιρία να συμβούν υπό άλλες συνθήκες.¹³⁶ Μάλιστα οι Νεότουρκοι ως απάντηση συγκεντρώνουν στρατό που προελαύνει προς την Κωνσταντινούπολη με σκοπό την πάταξη των αντιφρονούντων, κάτι που ο Καλαποθάκης θεωρεί αφορμή για τελικό ξεκαθάρισμα της αντιπολίτευσης από το Κομιτάτο¹³⁷. Η *Αθήναι* θεωρεί πως αυτός ο στρατός είναι ο εγγυητής της επαναφοράς της τάξης και της διασφάλισης της Συνταγματικής ζωής από τους στασιαστές.¹³⁸ Το παράδοξο της υπόθεσης είναι πως μέσα σε όλη αυτή την αναταραχή, οι Βούλγαροι στέλνουν υπόμνημα- πρόταση στις Μεγάλες Δυνάμεις περί εισβολής στην Τουρκία για να επαναφέρουν την Συνταγματική νομιμότητα και να εγγυηθούν τη τάξη και την ασφάλεια των Οθωμανών πολιτών.¹³⁹

Η *Ακρόπολις* κρατά κριτική στάση απέναντι στους Νεότουρκους, τους οποίους μεν υποστηρίζει για τα όσα πετύχανε το 1908, ωστόσο τους επιρρίπτει ευθύνες καθώς όπως γράφει και ο συντάκτης: “...*εκείνοι οι οποίοι κατέρριψαν το παλαιόν οικοδόμημα, δεν ανεφάνησαν ικανοί όπως ανανείρωσι νέον.*”.¹⁴⁰ Οι Νεότουρκοι παρουσιάζονται σε αυτό το πρώτο δεκαήμερο του Απριλίου να βάλλονται από παντού, ωστόσο έχουν ένα μεγάλο όπλο στη φαρέτρα τους το οποίο είναι οι συσχετισμοί που κατέχουν στους οπαδούς τους, στο στρατό αλλά και στα κορυφαία στελέχη του κρατικού μηχανισμού. Αυτό θα εκμεταλλευτούν προκειμένου να εξοντώσουν τους πολιτικούς τους αντιπάλους και να “... *κερδίσωσιν την ηρεμίαν αυτών*”, όπως ορθά γράφει ο Καλαποθάκης.¹⁴¹ Επιπλέον σημαντικό είναι να αναφερθεί πως στη συνεδρίαση της Τουρκικής Βουλής και Γερουσίας τέθηκαν δύο πολύ σημαντικές προτάσεις, σε κλειστό κύκλο, οι οποίες ήταν η καθαίρεση του Σουλτάνου ως ανεπαρκής και επικίνδυνος αλλά και η είσοδος των Νεοτουρκικών στρατευμάτων στην Κωνσταντινούπολη, ως μοχλός πίεσης της

¹³⁶ *Εμπρός*, 6.4.1909

¹³⁷ *Ο.π.*, 7.4.1909

¹³⁸ *Αθήναι*, 6.4.1909

¹³⁹ *Εμπρός*, 8.4.1909

¹⁴⁰ *Ακρόπολις*, 9.4.1909

¹⁴¹ *Εμπρός*, 10.4.1909

παραίτησης του Σουλτάνου.¹⁴² Καθώς η ενημέρωση και η ροή των ειδήσεων από την Κρίση στην Αυτοκρατορία είναι καθημερινή, στο φύλλο της 11^{ης} Απριλίου, στο κεντρικό άρθρο του *Εμπρός* παρατίθεται το άρθρο γύρω από τον συμβιβασμό εντέλει μεταξύ των Νεότουρκων και του Σουλτάνου γύρω από τα αιτήματα των πρώτων. Πιο συγκεκριμένα, οι Νεότουρκοι, σύμφωνα με το άρθρο, συμφώνησαν στην μερική αντικατάσταση της Φρουράς του Γιλδίζ, με αντάλλαγμα περισσότερη επιρροή στο Κοινοβούλιο από τους Νεότουρκους. Είναι επίσης αξιοσημείωτο πως το άρθρο επαινεί τον Σουλτάνο ως ευφυή και άριστο διπλωμάτη, κάτι που έπαιξε καθοριστικό, κατά τον αρθρογράφο, ρόλο στο να πρυτανεύσει η λογική και να αποσοβηθεί η απόλυτη Κρίση στην Αυτοκρατορία.¹⁴³ Η *Ακρόπολις*, σε ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον και αναλυτικό άρθρο, υποστηρίζει πως ο συμβιβασμός σίγουρα θα ρίξει τους τόνους μεταξύ των Νεότουρκων και του Σουλτάνου αλλά σε καμία περίπτωση δεν έχει ξεπεραστεί η Κρίση καθώς υπάρχει και το ζήτημα των Σοφτάδων και Ουλεμάδων, οι οποίοι έχουν εξίσου μεγάλη δύναμη και διεκδικούν θα λέγαμε επί ίσοις όροις αλλαγές και μεταρρυθμίσεις τόσο από το Κομιτάτο όσο και από τον Σουλτάνο. Συνεπώς υπάρχει ακόμη πολύς δρόμος ως προς την οριστική επίλυση του ζητήματος.¹⁴⁴

Η προέλαση των νεοτουρκικών στρατευμάτων στην πρωτεύουσα εναντίον αυτών του Σουλτάνου αποτελεί την κορύφωση της εσωτερικής Κρίσης της Αυτοκρατορίας παρόλο που έχει ήδη υπάρξει θεωρητικά συμβιβασμός μεταξύ του Κομιτάτου και του Σουλτάνου. Μάλιστα η *Αθήναι* παρομοιάζει την εμφύλια αυτή κρίση με τις μεγαλύτερες κρίσεις εντός της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας¹⁴⁵. Στην Κρίση αυτή του Απριλίου παρατηρείται στις τρεις υπό εξέταση εφημερίδες και ιδίως στην *Ακρόπολη* μία σταδιακή προσπάθεια αποδόμησης της μεγαλοπρέπειας των γεγονότων του Ιουλίου 1908, υπό την άποψη πως ουδέποτε υπήρξε πραγματική Επανάσταση τότε και πως οι Νεότουρκοι ουσιαστικά είναι οι λαμβάνοντες την εξουσία από ένα ήδη «πεθαμένο και άρρωστο» πολιτικό καθεστώς, όπως ήταν αυτό του Αμπντούλ Χαμίτ εκείνη την περίοδο. Μάλιστα ο Γαβριηλίδης υποστηρίζει πως: “... δεν ήτο Επανάστασις διότι δεν διεξήχθη πάλιν και η

¹⁴² *Ο.π.*, 10.4.1909

¹⁴³ *Εμπρός*, 11.4.1909

¹⁴⁴ *Ακρόπολις*, 11.4.1909

¹⁴⁵ *Αθήναι*, 12.4.1909

νίκη επενεχθείσα άνευ αντιστάσεως..”.¹⁴⁶ Αυτή ακριβώς η οπτική των πραγμάτων δηλώνει και την ξεκάθαρη πλέον οπτική των πραγμάτων γύρω από την πρόσληψη του Νεοτουρκισμού στα μάτια των Ελλήνων του Βασιλείου. Το γεγονός μάλιστα πως ο συμβιβασμός των προ ολίγων ημερών μεταξύ των δύο πλευρών πλέον αλλάζει και ουσιαστικά είναι σαν να μην έγινε ποτέ δείχνει το πόσο έκρυθμο είναι το κλίμα και πως όλα οδηγούν προς την αντικατάσταση του Αμπντούλ Χαμίτ με άλλον Σουλτάνο. Αυτή είναι η επικρατούσα άποψη και στις τρεις εφημερίδες που ευθυγραμμίζονται πλήρως εκείνη τη χρονική στιγμή με το *Εμπρός* μάλιστα να κάνει λόγο πως: “.. εφόσον οι Νεότουρκοι δεν μπόρεσαν να αποπέμψουν τον Σουλτάνο μέσω της Εθνοσυνέλευσης το κάνουν πλέον με τα όπλα”.¹⁴⁷

Έτσι, συνεπώς όλα δείχνουν πως η πολιτική κρίση στην Αυτοκρατορία θα τελειώσει μόνο με την καθαίρεση του Αμπντούλ Χαμίτ και την αντικατάστασή του με άλλον Σουλτάνο της πλήρης αρεσκείας των Νεότουρκων. Τα φύλλα της 15^{ης} Απριλίου σύσσωμα αναγράφουν το γεγονός της επίσημης καθαίρεσης του Αμπντούλ Χαμίτ από Σουλτάνο και την αντικατάστασή του από τον Πρίγκιπα Μεχμέτ Ρεσσάτ.¹⁴⁸ Το *Εμπρός* καταλήγει στο ό,τι ενδεχομένως ο νέος Σουλτάνος θα αποτελέσει το σύμβολο ειρήνης και ενότητας εντός της Αυτοκρατορίας αλλά ταυτόχρονα θα πρέπει να επιβάλει ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις και πραγματική ελευθερία προκειμένου να μην συνεχιστεί η απολυταρχική διακυβέρνηση της Αυτοκρατορίας ενώ φυσικά θα πρέπει να θέσει όρια και στη δράση των Νεότουρκων.¹⁴⁹ Ο έκπτωτος Σουλτάνος με απόφαση της Βουλής μεταφέρθηκε μάλιστα εξορία στην Θεσσαλονίκη. Η *Ακρόπολις*, πάντοτε πιο απόλυτη και «αυστηρή» απέναντι στους Νεότουρκους συνεχίζει να πιστεύει πως ακόμη και με τη νέα κατάσταση και την αντικατάσταση του Σουλτάνου η Αυτοκρατορία παραμένει ένας «ασθενής» που κινείται στο χείλος του γκρεμού καθώς υπάρχουν τεράστιες έχθρες και διαιρέσεις εντός της Τουρκίας και ακόμη και οι Νεότουρκοι που βγήκαν κερδισμένοι μέσα από την Κρίση του Απριλίου δεν έχουν την εκτίμηση του οθωμανικού λαού και επιβάλλονται με τα όπλα σύμφωνα με το άρθρο του Δ. Κουμαριανού που φιλοξενείται

¹⁴⁶ *Ακρόπολις*, 12.4.1909

¹⁴⁷ *Εμπρός*, 13.4.1909

¹⁴⁸ Ο Μεχμέτ Ρεσσάτ (ή Πρίγκιπας Ρεσσάτ) ήταν ο νεαρότερος αδερφός του Αμπντούλ Χαμίτ που τον διαδέχτηκε στον θρόνο τον Απρίλιο του 1909.

¹⁴⁹ *Εμπρός*, 15.4.1909

στο φύλλο της *Ακροπόλεως*.¹⁵⁰ Η *Αθήναι* από την άλλη τονίζει πως το σημαντικότερο όλων είναι η επιστροφή των στρατιωτικών στους στρατώνες και η οικοδόμηση της Νέας Τουρκίας υπό τον Αχμέτ Ρεσσάτ πλέον Σουλτάνο, υπό την αιγίδα της Εθνοσυνέλευσης και των λαών και όχι των όπλων.¹⁵¹

¹⁵⁰ *Ακρόπολις*, 16.4.1909

¹⁵¹ *Αθήναι*, 18.4.1909

Τὰ σπέρματ' ἐπ' ἀγαθήματα τοῦ
 Ἑρμοῦ· ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως
 ἤλθον αὐτοὶ δι' ἡ. Ἐδουάρδου
 ἡγεμόντος· ἐκλεῖψαν τὴν ἀδελφὴν
 τοῦ ἑαυτοῦ Ρωσσοῦ ἐρίφην, ὅπου τὴν
 προτέρα καθήκει τὸν Ἀβδὸν Χα-
 λῆν. Ἀλλὰ ἀπ' αὐτῆς τῆς πράξεως
 αὐτῆς, ἥτις ἀποτελεῖ ἀρχὴν λύσεως
 τοῦ Σπυριανῶν, ἐνός τῶν πρώτων πε-
 πτωμάτων ἡμῶν ἐμελεσθῆσαν γενο-
 μένα μὴ ἐπιτηδεύοντα οὐδὲν διαταύμα-
 τὸν ἐξωστρέφοντα πλέον· εἰς τὴν λέγειν
 τῆς τραγικῆς Βασιλείας τοῦ Ρωσσοῦ.

[illegible]

ἡ δὲ τοιαύτης περὶ τὴν ἀνέστη-
 ῖσαν, ἐπὶ τὴν ἡμέραν τοῦ
 ἡ. καὶ καὶ, ἀπὸ τῆς ἀνεστημένης
 Σουλτανίδης ἀφῆκε λίαν δὲ ὅ-
 τε αὐτὴ ἐπερὶ τὸν ἀνέστησαν ἀμφο-
 τερματικῶς ἀλέρηται. Ὁ, τι κα-
 τὰ τὴν ἐπὶ τὴν κοινὴν συνείδη-
 σιν, ἀνέστη πλέον ὡς ἀνέστη. Καὶ ὁ
 καὶ, ὅ, καὶ ἡ ὁμορφία καὶ ὁ
 ἐν μέρει τὴν ὁμορφίαν ἔχοντες ὁ
 τὴν Ρεσάτ, ἀνέστη ὅ, καὶ ἡ
 τὴν ἡ ἀνέστη ἐπὶ τὴν βασιλείαν
 ἀνέστη τοῦ καὶ τὸν ἰδὼν πα-
 ρὰ ἀποκαταστήσει μὴ ἐγγύθεν ὑπὲρ
 οὐκ-παρὰ τὴν, ἐπὶ ἀποδοῖναι
 ἀνέστη δὲ τὴν κατὰ τὸν καὶ
 ἀνέστη τὸν ἀνέστη τὸν καὶ ἡ
 ὅ, καὶ ὅ, ἀνέστη αὐτὸς τοῦ ἀνέστη-
 σαι κατὰ τὴν. Ἐν ἀνέστη

ἦ να ἀναμνηρὶ πρὸς τοὺς τοῦτο ἐστὶ
 τὸν κατεπαύσαντο ὁρμήσαντων τινῶν ἐν
 ὁλοκαύστῳ, τῆς συμπαύσαντι ὁλοκαύστῳ
 στεγασίαν τῆς Αὐτοπροτορίας καὶ τῆς
 ἑκταυτορίας τοῦ σθένος καὶ ἀντι
 δικήσαντος κατὰ τὸν φιλελευθέρου
 τινος ἀποτολέου καὶ οὐτοῦ μὲν δυν
 μιν ἐπὶ τὸ Κρότος. Ἐπὶ τοῦτο μὲν δὲ
 ἐπὶ τοῦτο δὲν δὲ ἀναστητὶς σθενα
 ροῦ καὶ ἀντιδικήσαντος, δυνάμις κατὰ τὴν
 ἀντιδικήσαντος τοῦτο καὶ ἀντιδικήσαντος
 τῆς ἀντιδικήσαντος, ἥτις δὲ εἶναι ἐπὶ
 οἱ αὐτοὶ ἐπὶ ὁλοκαύστῳ.

ἦ να ἀναμνηρὶ πρὸς τοὺς τοῦτο ἐστὶ
 τὸν κατεπαύσαντο ὁρμήσαντων τινῶν ἐν
 ὁλοκαύστῳ, τῆς συμπαύσαντι ὁλοκαύστῳ
 στεγασίαν τῆς Αὐτοπροτορίας καὶ τῆς
 ἑκταυτορίας τοῦ σθένος καὶ ἀντι
 δικήσαντος κατὰ τὸν φιλελευθέρου
 τινος ἀποτολέου καὶ οὐτοῦ μὲν δυν
 μιν ἐπὶ τὸ Κρότος. Ἐπὶ τοῦτο μὲν δὲ
 ἐπὶ τοῦτο δὲν δὲ ἀναστητὶς σθενα
 ροῦ καὶ ἀντιδικήσαντος, δυνάμις καὶ
 ἀντιδικήσαντος, δυνάμις καὶ ἀντιδική
 σαντος καὶ ἀντιδικήσαντος, δυνάμις
 καὶ ἀντιδικήσαντος, δυνάμις καὶ ἀντι
 δικήσαντος, δυνάμις καὶ ἀντιδικήσαν
 τος, δυνάμις καὶ ἀντιδικήσαντος, δυνά
 μις καὶ ἀντιδικήσαντος, δυνάμις καὶ
 ἀντιδικήσαντος, δυνάμις καὶ ἀντιδική
 σαντος, δυνάμις καὶ ἀντιδικήσαντος,

[illegible][illegible]

1. *Manuvarjavalu* varu
 2. *Niguru*, *Manuvarjavalu*
 3. *Manuvarjavalu* varu
 4. *Manuvarjavalu* varu
 5. *Manuvarjavalu* varu
 6. *Manuvarjavalu* varu
 7. *Manuvarjavalu* varu
 8. *Manuvarjavalu* varu
 9. *Manuvarjavalu* varu
 10. *Manuvarjavalu* varu
 11. *Manuvarjavalu* varu
 12. *Manuvarjavalu* varu
 13. *Manuvarjavalu* varu
 14. *Manuvarjavalu* varu
 15. *Manuvarjavalu* varu
 16. *Manuvarjavalu* varu
 17. *Manuvarjavalu* varu
 18. *Manuvarjavalu* varu
 19. *Manuvarjavalu* varu
 20. *Manuvarjavalu* varu
 21. *Manuvarjavalu* varu
 22. *Manuvarjavalu* varu
 23. *Manuvarjavalu* varu
 24. *Manuvarjavalu* varu
 25. *Manuvarjavalu* varu
 26. *Manuvarjavalu* varu
 27. *Manuvarjavalu* varu
 28. *Manuvarjavalu* varu
 29. *Manuvarjavalu* varu
 30. *Manuvarjavalu* varu
 31. *Manuvarjavalu* varu
 32. *Manuvarjavalu* varu
 33. *Manuvarjavalu* varu
 34. *Manuvarjavalu* varu
 35. *Manuvarjavalu* varu
 36. *Manuvarjavalu* varu
 37. *Manuvarjavalu* varu
 38. *Manuvarjavalu* varu
 39. *Manuvarjavalu* varu
 40. *Manuvarjavalu* varu
 41. *Manuvarjavalu* varu
 42. *Manuvarjavalu* varu
 43. *Manuvarjavalu* varu
 44. *Manuvarjavalu* varu
 45. *Manuvarjavalu* varu
 46. *Manuvarjavalu* varu
 47. *Manuvarjavalu* varu
 48. *Manuvarjavalu* varu
 49. *Manuvarjavalu* varu
 50. *Manuvarjavalu* varu
 51. *Manuvarjavalu* varu
 52. *Manuvarjavalu* varu
 53. *Manuvarjavalu* varu
 54. *Manuvarjavalu* varu
 55. *Manuvarjavalu* varu
 56. *Manuvarjavalu* varu
 57. *Manuvarjavalu* varu
 58. *Manuvarjavalu* varu
 59. *Manuvarjavalu* varu
 60. *Manuvarjavalu* varu
 61. *Manuvarjavalu* varu
 62. *Manuvarjavalu* varu
 63. *Manuvarjavalu* varu
 64. *Manuvarjavalu* varu
 65. *Manuvarjavalu* varu
 66. *Manuvarjavalu* varu
 67. *Manuvarjavalu* varu
 68. *Manuvarjavalu* varu
 69. *Manuvarjavalu* varu
 70. *Manuvarjavalu* varu
 71. *Manuvarjavalu* varu
 72. *Manuvarjavalu* varu
 73. *Manuvarjavalu* varu
 74. *Manuvarjavalu* varu
 75. *Manuvarjavalu* varu
 76. *Manuvarjavalu* varu
 77. *Manuvarjavalu* varu
 78. *Manuvarjavalu* varu
 79. *Manuvarjavalu* varu
 80. *Manuvarjavalu* varu
 81. *Manuvarjavalu* varu
 82. *Manuvarjavalu* varu
 83. *Manuvarjavalu* varu
 84. *Manuvarjavalu* varu
 85. *Manuvarjavalu* varu
 86. *Manuvarjavalu* varu
 87. *Manuvarjavalu* varu
 88. *Manuvarjavalu* varu
 89. *Manuvarjavalu* varu
 90. *Manuvarjavalu* varu
 91. *Manuvarjavalu* varu
 92. *Manuvarjavalu* varu
 93. *Manuvarjavalu* varu
 94. *Manuvarjavalu* varu
 95. *Manuvarjavalu* varu
 96. *Manuvarjavalu* varu
 97. *Manuvarjavalu* varu
 98. *Manuvarjavalu* varu
 99. *Manuvarjavalu* varu
 100. *Manuvarjavalu* varu

[illegible]

διαβίη καὶ τῇ καρτῇ τοῦ κρείττους τοῦ
 παρακαλεῖται καὶ τὸν ἑαυτοῦ εἰς δι-
 δόξασθαι. Μόλις δὲ ἐκράνθη τοῦ
 μέλιτος ἐκ τῆς τοῦ μαγιάδος. Ὁμοιω-
 σάσης διὰ τοῦ μέλιτος εἰς τὸ ν' ἀποστή-
 ζατο τῶν Ὁσβαριάνων, ἐν ἡμῶν πρε-
 σβύσας καὶ πλείον πάσαν τῶν
 ἡρώδων. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ δυνάμει
 Τετρακτύος κρείττους ἐκείνη καλλί-
 ος μαγιάδος ἀποσπασμοῦ. Ἡ τυρά-
 ννις καὶ Χρῆστ' ἀποσπασθὲν ὁμοιω-

διαβίη καὶ τῇ καρτῇ τοῦ κρείττους τοῦ
 παρακαλεῖται καὶ τὸν ἑαυτοῦ εἰς δι-
 δόξασθαι. Μόλις δὲ ἐκράνθη τοῦ
 μέλιτος ἐκ τῆς τοῦ μαγιάδος. Ὁμοιω-
 σάσης διὰ τοῦ μέλιτος εἰς τὸ ν' ἀποστή-
 ζατο τῶν Ὁσβαριάνων, ἐν ἡμῶν πρε-
 σβύσας καὶ πλείον πάσαν τῶν
 ἡρώδων. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ δυνάμει
 Τετρακτύος κρείττους ἐκείνη καλλί-
 ος μαγιάδος ἀποσπασμοῦ. Ἡ τυρά-
 ννις καὶ Χρῆστ' ἀποσπασθὲν ὁμοιω-

ἡ δὲ ἀποδοξ εἰς τὴν πόλιν

ἡ δὲ ἀποδοξ εἰς τὴν πόλιν

[illegible][illegible]

καὶ πάλιν ἵστος τὸ ἀνέστην δ' ἀφ' ἑ
 αὐτὸς τῆς λειτουργίας διὰ τοῦτο μὴ παύσας ἡ
 αἵματος, τοῦ αἵματος τὸ ἀνέστην ἔχοντα
 τόσσοντος.

ΔΙΑΒΑΤΗΣ

ΑΙΩΝ ΠΡΟΣΕΧΩΣ

ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ

ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ

καὶ πάλιν ἵστος τὸ ἀνέστην δ' ἀφ' ἑ
 αὐτὸς τῆς λειτουργίας διὰ τοῦτο μὴ παύσας ἡ
 αἵματος, τοῦ αἵματος τὸ ἀνέστην ἔχοντα
 τόσσοντος.

ΔΙΑΒΑΤΗΣ

ΑΙΩΝ ΠΡΟΣΕΧΩΣ

ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ

ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ

λαϊστειροὶ καὶ οἱ ἱσροὶ Νόμι
— Ἐν πρώτῃ Ὁθωμανικῇ
μανίᾳ Νεώτεροι. — Αἱ ὁ
ντο ἐπὶ τῇ εἰς τὴν Θεσσαλο
νίαν καὶ οἱ ἀξωματικοὶ τοῦ
νος, κ.λ.π.

ΔΑ'ΑΤΤΑ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝΤΑ ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΝΗΝ
ΣΤΡΑΤΕΥΣΑΝ Τ
ΤΟΥ ΟΡΓΙΟΥ ΤΗΣ ΑΝΗΘΥΙΕΥΣ

λαϊστειροὶ καὶ οἱ ἱσροὶ Νόμι
— Ἐν πρώτῃ Ὁθωμανικῇ
μανίᾳ Νεώτεροι. — Αἱ ὁ
ντο ἐπὶ τῇ εἰς τὴν Θεσσαλο
νίαν καὶ οἱ ἀξωματικοὶ τοῦ
νος, κ.λ.π.

ΔΑ'ΑΤΤΑ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝΤΑ ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΝΗΝ
ΣΤΡΑΤΕΥΣΑΝ Τ
ΤΟΥ ΟΡΓΙΟΥ ΤΗΣ ΑΝΗΘΥΙΕΥΣ

...

...

[illegible][illegible]

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ
ΕΙΣ ΤΟ ΕΜΠΡΟ
Υ Ν. ΚΥΡΙΑΚΟΥ
ΕΜΠΡΕΙΣ ΤΩΝ ΠΛΑΤ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ
ΕΙΣ ΤΟ ΕΜΠΡΟ
Υ Ν. ΚΥΡΙΑΚΟΥ
ΕΜΠΡΕΙΣ ΤΩΝ ΠΛΑΤ

...τοὺς ἀποστόλους ἐκείνους. Οἱ ἡ
...αὐτοῦ. Τὸ Σύνταγμα τοῦ Μάρ
...οὐλά καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς. Ὁδ
...παρατίθεται τὸν χαρακτήρα. Τί
...νῶν. Ὁ στρατὸς τῆς Μαν
...Τὸ Σύνταγμα καὶ ὁ Σουλ

...τοὺς ἀποστόλους ἐκείνους. Οἱ ἡ
...αὐτοῦ. Τὸ Σύνταγμα τοῦ Μάρ
...οὐλά καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς. Ὁδ
...παρατίθεται τὸν χαρακτήρα. Τί
...νῶν. Ὁ στρατὸς τῆς Μαν
...Τὸ Σύνταγμα καὶ ὁ Σουλ

[illegible][illegible]

Τίποτε δεν είνε παρακαταθήκη
 οίς βίαις ἐν κρείσσιν, οὐκ ἀντιπαρα-
 θέσι αὐτῶν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν αὐτῶν
 ἡρώτων, ἅλ' αὖτ' ἀντιπαραθέσι - οὐ
 πῶστις τῶν αὐτῶν;

Ο ΠΕΡΙΟΔΟΣ

AND THN ΞΕΝΗΝ ΧΡΟΝΟΝ ΠΑΡΟΝΤΕΝ
ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ ΥΠΕΛΛΑ

Δύο ἐλλογῶν οὐκ ἀντιπαραθέσι
 οἱ Κορινθιοὶ. Ἀλλ' αὐτῶν οὐκ ἀντι-
 πρὸς αὐτοὺς αὐτοὺς. "Ὅτι οὐκ ἀντιπαρα-
 θέσι οἱ Κορινθιοὶ ἀλλ' ἀπὸ τῶν αὐτῶν
 ἡρώτων ἡμῶν οὐκ ἀντιπαραθέσι αὐτῶν

Τίποτε δεν είνε παρακαταθήκη
 οίς βίαις ἐν κρείσσιν, οὐκ ἀντιπαρα-
 θέσι αὐτῶν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν αὐτῶν
 ἡρώτων, ἅλ' αὖτ' ἀντιπαραθέσι - οὐ
 πῶστις τῶν αὐτῶν;

Ο ΠΕΡΙΟΔΟΣ

AND THN ΞΕΝΗΝ ΧΡΟΝΟΝ ΠΑΡΟΝΤΕΝ
ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ ΥΠΕΛΛΑ

Δύο ἐλλογῶν οὐκ ἀντιπαραθέσι
 οἱ Κορινθιοὶ. Ἀλλ' αὐτῶν οὐκ ἀντι-
 πρὸς αὐτοὺς αὐτοὺς. "Ὅτι οὐκ ἀντιπαρα-
 θέσι οἱ Κορινθιοὶ ἀλλ' ἀπὸ τῶν αὐτῶν
 ἡρώτων ἡμῶν οὐκ ἀντιπαραθέσι αὐτῶν

[illegible][illegible][illegible][illegible]

ΣΥΝΤΑΚΤΟ

ΠΑΡΕΜΒΑΝ ο Πατριάρχης Αλεξανδρινός και Πάπας των Ορθόδοξων, απαντώντας στα αιτήματα των ιερέων, επείγει να ληφθούν μέτρα για την αντιμετώπιση της κρίσης. Ο Πατριάρχης Αλεξανδρινός και Πάπας των Ορθόδοξων, απαντώντας στα αιτήματα των ιερέων, επείγει να ληφθούν μέτρα για την αντιμετώπιση της κρίσης.

ΣΥΝΤΑΚΤΟ

ΠΑΡΕΜΒΑΝ ο Πατριάρχης Αλεξανδρινός και Πάπας των Ορθόδοξων, απαντώντας στα αιτήματα των ιερέων, επείγει να ληφθούν μέτρα για την αντιμετώπιση της κρίσης. Ο Πατριάρχης Αλεξανδρινός και Πάπας των Ορθόδοξων, απαντώντας στα αιτήματα των ιερέων, επείγει να ληφθούν μέτρα για την αντιμετώπιση της κρίσης.

[illegible][illegible][illegible][illegible]

BEST COPY AVAILABLE

BEST COPY AVAILABLE

Στο τελευταίο δεκαήμερο του ταραχώδους αυτού μήνα οι εφημερίδες αναλώνονται κυρίως στο παρασκήνιο των όσων διαδραματίστηκαν στο πρώτο του μισό, με την αρθρογραφία να βασίζεται κυρίως σε εικασίες και εκτιμήσεις για το τι μέλλει γενέσθαι στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας και ιδίως για το σχηματισμό της νέας Κυβέρνησης αλλά και τις ανακατατάξεις στα Υπουργεία. Μάλιστα σε κάθε φύλλο παρατίθενται οι κινήσεις και οι πρώτες αντιδράσεις του εξορισθέντος πλέον Αμπντούλ Χαμίτ στη Θεσσαλονίκη αλλά και οι συζητήσεις γύρω από την περιουσία του αλλά και την ποινή του η οποία ήταν και ιδιαίτερα βαριά καθώς κατηγορήθηκε επίσημα από τη Βουλή ως προδότης του Συντάγματος και της χώρας. Ως προς τα ενδοκοινοβουλευτικά ζητήματα, το ενδιαφέρον είναι στραμμένο στην επικείμενη συζήτηση για αναθεώρηση του Συντάγματος αλλά και στις νέες διαφωνίες στο εσωτερικό των Νεότουρκων, που όπως υποστηρίζει ο Καλαποθάκης είναι αναπόφευκτο να οδηγηθούν σε οριστική διάσπαση μελλοντικά καθώς θεωρεί πως η ανάμιξη στην κυβέρνηση σε συνδυασμό με το γεγονός πως δεν έχουν πλέον έναν αυταρχικό-εχθρικό Σουλτάνο απέναντί τους θα τους οδηγήσει σε νέες έριδες, σανα ψάχνουν εχθρό για να δικαιολογούν την πολιτική τους παρουσία.¹⁵² Είναι μία άποψη και εκείνο το χρονικό διάστημα κυριαρχεί πως οι Νεότουρκοι βρίσκουν λόγο και αιτία ύπαρξης πάντοτε σε έναν εχθρό και πως δεν θα διστάσουν να επινοήσουν έναν εσωτερικό πολιτικό εχθρό προκειμένου να αναλάβουν μία νέα αποστολή εναντίον του και να τροφοδοτούν έτσι την ίδια τους την ύπαρξη.

Γενικότερα, θα λέγαμε πως ο Απρίλιος του 1909 είναι αν όχι εξίσου κομβικός, σίγουρα πολύ σημαντικός με τον Ιούλιο του 1908 καθώς μέσα σε διάστημα δεκαπέντε ημερών έχουμε την πτώση του Αμπντούλ Χαμίτ Β', ενός Σουλτάνου που έμεινε στο θρόνο για τριάντα δύο ολόκληρα χρόνια και κυβέρνησε με αυταρχισμό την Αυτοκρατορία αλλά και επανάφερε επί των ημερών του το Σύνταγμα του 1876 σε ισχύ αλλά και την απόλυτη πλέον πολιτική κυριαρχία του Κομιτάτου μέσω αυτής της πολιτικής νίκης. Ο Απρίλιος, κατά μία έννοια, εγκαινιάζει τη νέα εποχή για την Οθωμανική Αυτοκρατορία υπό τον έλεγχο πλέον των Νεότουρκων, δημιουργώντας νέους συσχετισμούς στην οθωμανική κοινωνία οι οποίοι όπως θα δούμε παρακάτω θα έχουν πάντοτε ισχυρό αντίκτυπο και στον ελληνισμό της Αυτοκρατορίας.

¹⁵² Εμπρός, 26.4.1909

Δ) Μάιος 1909-Δεκέμβριος 1909: Προς την οικοδόμηση της Νέας Τουρκίας. Το Κρητικό Ζήτημα και οι σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας

Ο Μάιος ξεκινά με μία σχετική αποκλιμάκωση της αρθρογραφίας από την Κωνσταντινούπολη και τα όσα έγιναν τον προηγούμενο μήνα και μεταφέρεται στην Αλβανία όπου εκεί το τοπικό Κομιτάτο εξεγείρεται εναντίον της Πύλης ως ένα εθνικό κίνημα για ανεξαρτησία στα σπάργανα του. Επιπλέον, διαρκής είναι η αρθρογραφία γύρω από τις συζητήσεις περί αναθεώρησης του Συντάγματος αλλά και τις αυταρχικές εφαρμογές των διατάξεων περί ανελευθερίας του Τύπου και του περιορισμού του δικαιώματος του συνέρχεσθαι. Αξιοσημείωτος είναι όμως και ο λόγος του νέου Σουλτάνου στη Βουλή που εμφανίζεται ιδιαίτερα ενωτικός και φέρνει αέρα αλλαγής και συνεργασίας με όλες τις εθνότητες της Αυτοκρατορίας, σύμφωνα με τα όσα γράφει το *Εμπρός*.¹⁵³

Επιπλέον, στο προσκήνιο έρχεται και πάλι το Κρητικό με τις τρεις εφημερίδες να αναδημοσιεύουν κυρίως άρθρα τούρκικων εφημερίδων τα οποία ως επί των πλείστων διακατέχονται από έναν επιθετικό λόγο εναντίον των διεκδικήσεων των Κρητών ενώ οι περισσότερες από αυτές είναι φίλα προσκείμενες ή επίσημα όργανα των Νεότουρκων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η αναδημοσίευση του *Ταχυδρόμου της Ανατολής* στο φύλλο της 14^{ης} Μαΐου της εφημερίδας *Αθήναι*, που κάνει λόγο για άμεση επέμβαση των Νεότουρκων σε περίπτωση απόπειρας ένωσης της Κρήτης με το Ελληνικό Βασίλειο.¹⁵⁴ Αντιστοίχως το *Εμπρός* αναδημοσιεύει παρόμοιο άρθρο της *Τανίν*¹⁵⁵, που ασκεί δριμεία επίθεση στην Ελλάδα, πως εκείνη υποκινεί εξεγέρσεις με σκοπό την ένωση της μεγαλονήσου με τη χώρα, ενώ και η *Ακρόπολις* σχολιάζει τα δύο αυτά άρθρα λέγοντας μάλιστα πως οι τόνοι στις σχέσεις μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας ανεβαίνουν επικίνδυνα.¹⁵⁶ Η *Ακρόπολις* αναδημοσιεύει ένα άρθρο της Βιεννέζικης εφημερίδας *Νέα Βιεννέζικη Ημερησία*, το οποίο κάνει λόγο για ηθική στήριξη της Αυστρίας και της Γερμανίας στο δίκαιο αίτημα των Κρητών χωρίς όμως να υπάρξει κάποια ανάμιξη στο ζήτημα μέχρι να διακανονιστεί, αλλά και ασκεί κριτική για παθητική στάση του

¹⁵³ *Εμπρός*, 9.5.1909

¹⁵⁴ *Αθήναι*, 14.5.1909

¹⁵⁵ *Εμπρός*, 13.5.1909

¹⁵⁶ *Ακρόπολις*, 14.5.1909

Βασιλείου στο ζήτημα λόγω του φόβου διακοπής των σχέσεων με την Αυτοκρατορία και ενδεχομένως μίας εμπόλεμης σύρραξης για την οποία οι Έλληνες, όπως υποστηρίζει, δεν είναι έτοιμοι να στηρίζουν.¹⁵⁷ Το *Εμπρός* μέσω του ανταποκριτή του στην Κωνσταντινούπολη, παραθέτει και τη στάση της Τουρκικής Βουλής που είναι άκαμπτη γύρω από το Κρητικό Ζήτημα(της πλειοψηφίας των Βουλευτών που ανήκουν στους Νεότουρκους) ενώ μιλά για μελλοντικό ενδεχόμενο συζητήσεων με τις Μεγάλες Δυνάμεις για πιθανό διακανονισμό του ζητήματος μέσω των διεθνών σχέσεων και της διπλωματίας.¹⁵⁸ Μάλιστα σε άρθρο της γαλλικής εφημερίδας *Φιγαρώ*, διατυπώνεται η πρόθεση των Νεότουρκων στη χειρότερη των περιπτώσεων ως μόνη λύση για ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, ένας οικονομικός διακανονισμός, δηλαδή μία αποζημίωση του Βασιλείου στην Αυτοκρατορία με αντάλλαγμα την ένωση της μεγαλονήσου με αυτό.¹⁵⁹

Ο Δ. Καλαποθάκης σε άρθρο του στο φύλλο της 22^{ης} Μαΐου αναφέρει πως τόσο οι Νεότουρκοι όσο και το ελληνικό Βασίλειο δεν επιδιώκουν ούτε θα ήθελαν την ένοπλη σύγκρουση για την επίλυση του Κρητικού Ζητήματος, μιας που οι μεν έχουν ήδη σε ανάφλεξη το βοσνιακό ζήτημα αλλά και τις συνεχείς προκλήσεις και διεκδικήσεις της Βουλγαρίας, ενώ οι δε δεν μπορούν να υποστηρίξουν ούτε οικονομικά αλλά ούτε και στρατιωτικά μία τέτοια περίπτωση.¹⁶⁰ Σημαντικό είναι επίσης να αναφερθεί πως σε όλα τα άρθρα από την περίοδο που αναζωπυρώνεται η φλόγα του Κρητικού Ζητήματος, η άποψη και των τριών εφημερίδων για την στάση των Μεγάλων Δυνάμεων είναι λίγο πολύ κοινή, με το αφήγημα να λέει πως δεν σκοπεύουν ούτε η Αγγλία ούτε η Γαλλία αλλά ούτε και η Ρωσία να «ανάψουν αυτή τη φλόγα» διότι είναι ήδη «μπαρουτιασμένα» όλα τα Βαλκάνια με εθνικές διεκδικήσεις που στο τέλος όλο αυτό θα οδηγήσει σε γενική σύρραξη με τη μορφή ενδεχομένως ενός Παγκοσμίου Πολέμου. Υπάρχει κοινώς η πεποίθηση πως και αυτή η Κρίση θα ξεπεραστεί με ψυχραιμία απομονώνοντας από όλες τις πλευρές όλα τα ακραία στοιχεία που προκαλούν τις κρίσεις αυτές.

Η Κρίση με το Κρητικό Ζήτημα μονοπωλεί ως επί των πλείστων τα φύλλα των τριών εφημερίδων και των Ιούνιο με το μεγαλύτερο μέρος των άρθρων να αφορούν την

¹⁵⁷ *Ο.π.*, 16.5.1909

¹⁵⁸ *Εμπρός*, 17.5.1909

¹⁵⁹ *Εμπρός*, 19.5.1909

¹⁶⁰ *Ο.π.*, 22.5.1909

επικαιρότητα γύρω από αυτό το Ζήτημα. Οι Νεότουρκοι στα νέα ψηφίσματά τους εντός της Τουρκικής Βουλής πέρασαν μέσω της πλειοψηφίας που πλέον κατέχουν στη Βουλή μία σειρά νόμων που ουσιαστικά περιορίζουν τις θρησκευτικές ελευθερίες των υπολοίπων μειονοτήτων κάτι που αποτελεί σίγουρα κάτι καινούργιο επί των ημερών τους και το οποίο εκείνη τη χρονική στιγμή θεωρείται εξαιρετικά αναχρονιστικό καθώς, όπως υποστηρίζει και ο Δ. Καλαποθάκης: “..η Αυτοκρατορία κάνει πολλά βήματα προς τα πίσω με τους Νεότουρκους να δείχνουν το αληθινό τους πρόσωπο.”¹⁶¹ Μάλιστα με αφορμή τις συνεχείς απειλές και τα διαβήματα των Νεότουρκων εναντίον της Ελλάδας λόγω του Κρητικού, ο Β. Γαβριηλίδης θεωρεί πως οι τελευταίοι το μόνο που πετυχαίνουν είναι να προκαλούν την οργή των Μ. Δυνάμεων κάτι που θα έχει ως συνέπεια το τέλος τόσο αυτών αλλά όσο και της Αυτοκρατορίας.¹⁶²

Η *Αθήναι* δίνει βάση στις βιαιοπραγίες των «σοβινιστών» Νεότουρκων εις βάρος των Ελλήνων στα διάφορα μέρη της Αυτοκρατορίας ενώ κάνει λόγο για αναγκαία πολεμική προετοιμασία του Βασιλείου σε περίπτωση ακόμη μεγαλύτερης κλιμάκωσης της Κρίσης από του Τούρκους που πλέον δεν θυμίζουν σε τίποτα τους Νεότουρκους του 1908 και τα όσα πρεσβεύαν, καθότι έχουν πάρει πλέον μία καθαρά εθνικιστική γραμμή, σύμφωνα με την γνώμη της εφημερίδας.¹⁶³ Επίσης ο Γ.Πωπ βλέπει την Τουρκία βαλλόμενη από πολλά ανοικτά μέτωπα τονίζοντας πως οι Νεότουρκοι παρόλες τις στρατιωτικές προετοιμασίες και το εμπόλεμο κλίμα που καλλιεργούν δεν πρόκειται να προχωρήσουν πέραν των απειλών που ασκούν προς το Βασίλειο, ενώ η Ελλάδα αντιστοίχως είναι πολύ πιο ισχυρή πολιτικά, στρατιωτικά αλλά και διπλωματικά από το 1897.¹⁶⁴ Σαφώς, πρέπει να τονίσουμε, πως ο ρόλος των Μ. Δυνάμεων σε αυτή την Κρίση είναι εξαιρετικά σημαντικός καθώς ανάλογα με τα συμφέροντα τους, υποστηρίζουν την εκάστοτε πλευρά προκειμένου να δημιουργούν κλίμα κρίσης και να τη συντηρούν. Ο αυστριακός Τύπος, φερ’ ειπείν, στις αρχές του Μαΐου δείχνει μάλλον ουδέτερος ενώ στις 7 Μαΐου φαίνεται να δίνει στήριξη ηθική αλλά και πολιτική στους Νεότουρκους¹⁶⁵. Αυτές οι διακυμάνσεις και τα πολιτικά παιχνίδια παίζουν τεράστιο ρόλο στην Βαλκανική Κρίση και δεν

¹⁶¹ *Εμπρός*, 3.6.1909

¹⁶² *Ακρόπολις*, 4.6.1909

¹⁶³ *Αθήναι*, 4.6.1909

¹⁶⁴ *Αθήναι*, 5.6.1909

¹⁶⁵ *Εμπρός*, , 6.6.1909

μπορούν να μείνουν εκτός του τοπίου ανάλυσης της αρθρογραφίας. Το *Εμπρός* θεωρεί αναγκαία την πολιτική και διπλωματική επέμβαση της Δύσης και δη των Άγγλων.¹⁶⁶ Σημαντικό είναι και το άρθρο της 7^{ης} Ιουνίου του *Εμπρός* που κάνει έναν απολογισμό των πεπραγμένων των Νεότουρκων καταλήγοντας πως η εθνικιστική πορεία που έχει πάρει είτε επειδή η ίδια η κοινωνία του Μωαμεθανισμού το ζητά, είτε επειδή επικράτησαν οι ακραίοι εντός των διαφόρων Κομιτάτων, είναι βέβαιο πως θα οδηγήσει σε αποτυχία τους Νεότουρκους και το θα ανοίξει το δρόμο στην άνοδο ακόμη πιο ακραίων και σκοταδιστικών πολιτικών ομάδων με αποτέλεσμα έτσι να χαθεί η τελευταία ευκαιρία η Οθωμανική Αυτοκρατορία να σταθεί επάξια ως ευρωπαϊκό πλέον σύγχρονο κράτος.¹⁶⁷

Η *Ακρόπολις* υποστηρίζει πως η πραγματική επανάσταση για την Τουρκία αλλά και τους Νεότουρκους, δεν είναι ούτε το Σύνταγμα ούτε η αποπομπή του αυταρχικού Σουλτάνου αλλά η μεταβολή του πνεύματος και της ψυχής του Μουσουλμανισμού. Συνεχίζει μάλιστα λέγοντας πως: “.. εφόσον αυτή δε θέλει παρά την υπεροχήν και δεν ονειρεύεται παρά πολεμικά τρόπαια και επικράτησίν εμπνεομένην από φυλετισμόν και θρησκομανίαν, η θέσις της θα είναι προβληματική, όπως αυτήν την οποίαν διέρχεται από ημίσεως αιώνος.”¹⁶⁸ Η άποψη που επικρατεί εκείνη την περίοδο είναι κάπως σαν ένα δίλημμα μεταξύ του κακού και του χειρότερου. Οι Νεότουρκοι με τα όσα δεινά τους διακατέχουν καθώς και τις εθνικιστικές τους γραμμές στην συγκεκριμένη περίπτωση εμφανίζονται ως το μη χείρον βέλτιστο συγκριτικά με τους Σοφτάδες και Ουλεμάδες αλλά και τις πιο ακραίες θρησκευτικές και εθνικιστικές ομάδες εντός της Αυτοκρατορίας.

Επιστρέφοντας στα του Κρητικού, οι εφημερίδες της Τουρκίας από τη δική τους πλευρά παρουσιάζουν το ζήτημα αυτό ως μία εμμονή των Κρητών για απόσχιση από την Αυτοκρατορία και ένωση με το Βασίλειο και μάλιστα τονίζουν πως σε περίπτωση που συμβεί αυτό οι Χριστιανοί θα σφαγιάσουν τους Μουσουλμάνους της περιοχής, δημιουργώντας έτσι ένα εχθρικό και πολεμικό κλίμα προκειμένου οι πολίτες της Αυτοκρατορίας να διχαστούν μεταξύ τους.¹⁶⁹ Σημαντικό είναι και το άρθρο της

¹⁶⁶ Ο.π., στο ίδιο.

¹⁶⁷ *Εμπρός*, 7.6.1909

¹⁶⁸ *Ακρόπολις*, 7.6.1909

¹⁶⁹ *Ακρόπολις*, 15.6.1909

15^{ης} Ιουνίου του *Εμπρός* που αναλύει την στάση των Μ. Δυνάμεων στο ζήτημα της Κρήτης. Ο Δ. Καλαποθάκης υποστηρίζει πως μετά τις αποφάσεις και τις διπλωματικές συζητήσεις με την Πύλη οι «Μεγάλοι» δεν ξεκαθάρισαν οριστικά το τοπίο καθώς με την παραμονή ενός μεικτού αριθμού πλοίων γύρω από το νησί ουσιαστικά τάσσονται υπέρ ενός καθεστώτος μετέωρου. Το νησί παραμένει υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου αλλά υπό μία μικτή συνδιοίκηση. Ο εκδότης καταλήγει πως η απόφαση αυτή δεν κλίνει ούτε προς την αυτονομία του νησιού αλλά και ούτε προς την ένωση και μάλλον η πολιτική αυτών ουσιαστικά κρατά το νησί υπό τη τούρκικη κυριαρχία.¹⁷⁰ Οι Νεότουρκοι σύμφωνα και με τις τρεις εφημερίδες είναι εκείνοι που διοχετεύουν προπαγανδιστικές ειδήσεις στο τούρκικο Τύπο προκειμένου να δημιουργήσουν εχθρικό και διχαστικό κλίμα τόσο απέναντι στο Βασίλειο όσο και εντός των Χριστιανών της Αυτοκρατορίας¹⁷¹, ενώ η *Αθήναι* βλέπει ξεκάθαρη επίθεση των Νεότουρκων στους Χριστιανούς στο πλαίσιο της παντουρκικής πολιτικής που ήδη έχουν υιοθετήσει από την αντικατάσταση του Αμπντούλ Χαμίτ και έπειτα, σύμφωνα με τον Γ. Πωπ.¹⁷²

Ο Ιούλιος εγκαινιάζει μία περίοδο ανταλλαγής διακοινώσεων (Νότες) μεταξύ Αυτοκρατορίας και Μ. Δυνάμεων αλλά και Ελλάδας, γύρω από το ζήτημα της μεγαλονήσου. Η Κρίση είναι ακόμα σε υψηλό επίπεδο με ένα ζήτημα που εκείνη την περίοδο μοιάζει άλυτο και ακόμη περισσότερο για να λυθεί κάποιος θα πρέπει να κάνει την υπέρβαση ακόμη και σε επίπεδο στρατιωτικό. Η διπλωματία είναι εκείνη που έχει τον τελευταίο λόγο εκείνη τη δεδομένη χρονική στιγμή. Ενδιαφέρον έχει η άποψη της αντιπολίτευσης υπό τον Δ. Ράλλη που τονίζει πως η Ελλάδα έπρεπε να είχε επωφεληθεί από την Νεοτουρκική Επανάσταση τον περασμένο Ιούλιο ώστε να διαπραγματευτεί άμεσα την ένωση της Κρήτης με την Πύλη.¹⁷³ Στο άρθρο της 9^{ης} Ιουλίου του *Εμπρός* γίνεται μία πολύ ενδιαφέρουσα διαφοροποίηση των Τούρκων από τους Νεότουρκους που κατά τον συντάκτη, οι πρώτοι είναι αυτοί που πλέον θέλουν ειρηνική συνύπαρξη με τους λαούς της Αυτοκρατορίας ενώ οι δεύτεροι, πλέον θέλουν εθνολογική συγχώνευση στο πλαίσιο του ενός έθνους και της μίας θρησκείας. Οι Νεότουρκοι πλέον από εκσυγχρονιστές και κοσμοπολίτες εμφανίζονται πιο εθνικιστές και από τους υπόλοιπους

¹⁷⁰ *Εμπρός*, 15.6.1909

¹⁷¹ *Εμπρός*, 23.6.1909

¹⁷² *Αθήναι*, 23.6.1909

¹⁷³ *Αθήναι*, 4.7.1909

Τούρκους έχοντας πλέον χάσει κάθε επαφή με τον πρωταρχικό τους χαρακτήρα και σκοπό.¹⁷⁴ Στα φύλλα και των τριών εφημερίδων της 11^{ης} Ιουλίου εγκωμιάζεται η πρώτη επέτειος από την επαναφορά του Συντάγματος με μεγάλους εορτασμούς τόσο στην Κωνσταντινούπολη όσο και στη Θεσσαλονίκη, καθώς παρά τα όσα έχουν συμβεί και την αλλαγή πορείας των Νεότουρκων το Σύνταγμα είναι το κορυφαίο γεγονός του 20^{ου} Αιώνα, μέχρι στιγμής, για την Αυτοκρατορία. Μάλιστα η επικρατούσα γνώμη είναι πως είναι θλιβερό το να χτίζεται η Νέα Τουρκία σε καθεστώς μίσους και διωγμών προς τις μειονότητες και όχι σε ένα κλίμα ειρηνικής συνύπαρξης και καλλιέργειας κουλτούρας οθωμανισμού εκσυγχρονισμένου στα πρότυπα των υπόλοιπων ευρωπαϊκών κρατών.¹⁷⁵

Σε γενικές γραμμές θα έλεγε κανείς πως τόσο ο Ιούλιος όσο και ο Αύγουστος είναι μήνες που οι ελληνοτουρκικές σχέσεις διέπονται από κρίση και κυρίως από μεγάλη ανταλλαγή διακοινώσεων (οι λεγόμενες *Νότες*) και διπλωματικών ελιγμών γύρω από το Κρητικό Ζήτημα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η στάση των Νεότουρκων σε αυτή την περίοδο που φαίνεται πως μεταξύ άλλων όποτε οι διπλωμάτες των δύο Υπ. Εξ. πάνε να εξομαλύνουν τις σχέσεις των δύο κρατών εκείνοι σπεύδουν να «τορπιλίσουν» αυτές τις προσπάθειες συνήθως ζητώντας περισσότερες εγγυήσεις και υπαναχωρήσεις από το ελληνικό Βασίλειο γύρω από το Κρητικό Ζήτημα. Πάντοτε η απαίτησή τους σε οποιαδήποτε διπλωματική συμφωνία είναι η πλήρης απόσυρση της Ελλάδας από την διεκδίκηση της Κρήτης είτε για πλήρη ενσωμάτωση, είτε για οποιαδήποτε διοικητική ανάμιξη σε καθεστώς ουδέτερου Κράτους.¹⁷⁶ Αυτή ακριβώς τη στάση οι Δυνάμεις είναι πλέον διατεθειμένες να «τιμωρήσουν» με κάθε κόστος, δηλαδή ακόμη και με στρατιωτική επέμβαση, όπως γράφει στο κύριο άρθρο της εφημερίδας ο Β. Γαβριηλίδης. Ο Τύπος της Τουρκίας από την άλλη, σχολιάζει την Νότα αυτή των Μ. Δυνάμεων ως: “.. *προσβολή προς τη συνταγματική Τουρκία και η οποία διακοίνωσις εν γένει ανακόπτει τα βήματα της προόδου της χώρας*”.¹⁷⁷ Οι Νεότουρκοι με αφορμή το Κρητικό Ζήτημα δείχνουν ένα εξαιρετικά προκλητικό και φιλοπόλεμο προφίλ εκείνη τη χρονική στιγμή που πλέον δημιουργεί μεγάλη ενόχληση και προβληματισμό όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά

¹⁷⁴ Εμπρός, 9.7.1909

¹⁷⁵ Εμπρός, 14.7.1909

¹⁷⁶ Αυτό έρχεται να επιβεβαιώσει και η Ακρόπολις στις 2 Αυγούστου που αναλύει το παρασκήνιο γύρω από την εξομάλυνση των σχέσεων των δύο χωρών, έργο των Ριφαάτ Πασσά και Δ. Γρυπάρη, υπουργών εξωτερικών των δύο χωρών. (Ακρόπολις, 2.8.1909)

¹⁷⁷ Αθήναι, 7.8.1909

και σε όλες τις Μ. Δυνάμεις.¹⁷⁸ Με αφορμή μάλιστα το Κρητικό, οι Νεότουρκοι ασκούν μία μαζική πολιτική μποϋκοτάζ εις βάρος του ελληνικού στοιχείου της Αυτοκρατορίας με τηλεγραφήματα από τη Σμύρνη, την Κωνσταντινούπολη αλλά και τη Θεσσαλονίκη να αναφέρουν βιαιοπραγίες εις βάρος περιουσιών ακόμη και σωματικές βλάβες εναντίον των Ελλήνων από παρακρατικές ομάδες χειραγωγούμενες από τους Νεότουρκους.¹⁷⁹

Πρέπει σε αυτό το σημείο να αναφέρουμε πως στις 15 Αυγούστου του 1909 ξεσπά το Κίνημα στου Γουδή από τον στρατιωτικό σύνδεσμο, που αιτείται άμεση επίλυση της εσωτερικής κρίσης και του κοινοβουλευτικού αδιεξόδου που διέπει εκείνη τη στιγμή τη χώρα. Το Κίνημα αυτό, κατά πολλούς, έχει βασιστεί στο μοντέλο των Νεότουρκων ως προς την μεθόδευση του και τη δυναμική του αποτελώντας όμως ένα τελείως διαφορετικό μόρφωμα από το Κομιτάτο. Πρέπει όμως να μπει και αυτό στην εξίσωση των ελληνοτουρκικών κρίσεων καθώς δείχνει πως σε κομβικές πολιτικές στιγμές το παράδειγμα των Νεότουρκων εμπνέει. Αυτό ακριβώς το γεγονός απασχολεί ιδιαίτερα μαζί με το Κρητικό τον ελληνικό Τύπο στο δεύτερο μισό του Αυγούστου. Ωστόσο δεν θα γίνει περαιτέρω αναφορά σε αυτό το κομμάτι, μιας και θα ανοίξει μία μεγάλη παρένθεση, η οποία κρίνεται ως μη αναγκαία για την παρούσα μελέτη. Οι Νεότουρκοι αντιμετωπίζουν το Κίνημα αυτό ως μία «πολιτική ανωμαλία» και βεβαιώνουν το Βασίλειο πως δε θα εκμεταλλευτούν αυτή την εσωτερική κρίση της χώρας προς ίδιον όφελος.¹⁸⁰

Το κλίμα αντιστρέφεται εντός του Σεπτεμβρίου με του Νεότουρκους να αποκλιμακώνουν την κρίση που εν μέρει οι ίδιοι δημιούργησαν ή παρατείνουν με τις πολιτικές τους παρεμβάσεις και επιλογές. Διακρίνεται μία κλιμάκωση του αντι-νεοτουρκικού μετώπου εντός της Αυτοκρατορίας από του Παλαιότουρκους αλλά και τους Φιλελεύθερους, ενώ την ίδια στιγμή η Βουλγαρία, με βάση τα όσα λένε οι ανταποκριτές των εφημερίδων από την Αυτοκρατορία σκοπεύει να εκμεταλλευτεί την κατάσταση για να αποκομίσει ό,τι περισσότερο μπορεί από τα εδάφη της Μακεδονίας. Οι Νεότουρκοι παρόλες τις έχθρες με την Ελλάδα, υποστηρίζει ο Δ. Καλαποθάκης, συνεχίζουν να βλέπουν στο πρόσωπο της Ελλάδας το φυσικό σύμμαχο ενάντια στις

¹⁷⁸ Ακρόπολις, 3.8.1909

¹⁷⁹ Ακρόπολις, 7.8.1909

¹⁸⁰ Ακρόπολις, 22.8.1909

διεκδικήσεις των Σλάβων.¹⁸¹ Οι Βούλγαροι Κομιτατζήδες κάνουν και πάλι αισθητή την παρουσία τους φτάνοντας μάλιστα στο σημείο να σαμποτάρουν μέχρι και το Συνέδριο του Κομιτάτου «ΕΚΠ».¹⁸² Είναι αναγκαίο να αναφερθεί σε αυτό το σημείο πως η σχέση Ελλάδας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας επί εποχής Νεότουρκων είναι μία σχέση, ως μας επιτραπεί ο όρος, «μίσους και αγάπης». Υπάρχουν συνεχώς κρίσεις στις σχέσεις των δύο κρατών πάντοτε με αφορμή κάποιο Ζήτημα, είτε εθνικό όπως π.χ. το Κρητικό, είτε εσωτερικό όπως π.χ. το ζήτημα της αντιπροσώπευσης των Ελλήνων Χριστιανών στη Νέα τουρκική Βουλή. Υπάρχουν όμως και οι στιγμές που τόσο οι Νεότουρκοι αλλά και οι Έλληνες βλέπουν ο ένας τον άλλον σαν τον φυσικό σύμμαχο που στις μεγάλες απειλές, όπως είναι η Βουλγαρία εκείνη την περίοδο, θα ενωθούν προκειμένου να το αντιμετωπίσουν. Αυτή ακριβώς η σχέση είναι που δημιούργησε από πολύ νωρίτερα το αφήγημα της ειρηνικής συμβίωσης, το οποίο γιγαντώθηκε μετά την επαναφορά του Συντάγματος. Θα λέγαμε πως η πορεία του ελληνικού Βασιλείου από τον Ιούλιο του 1908 και καθ' όλη την περίοδο που μελετάται αλλά και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αντιστοίχως, είναι «βίοι παράλληλοι και τεμνόμενοι» στα μεγάλα ιστορικά γεγονότα.

Επιστρέφοντας στην ροή των ειδήσεων όμως κεντρικό θέμα στα φύλλα των εφημερίδων όσον αφορά την Τουρκία και τους Νεότουρκους είναι οι εργασίες της Βουλής υπό την προεδρία και πάλι του Χιλμή Πασά, εκλεκτού πολιτικού των Νεότουρκων. Οι διαδικασίες και οι συζητήσεις για τα νομοσχέδια είναι αυτές που βρίσκονται στο επίκεντρο με τους Νεότουρκους να κατέχουν ακόμη τους συσχετισμούς εντός Βουλής παρά τα πολλά ανοικτά μέτωπα και την ισχυρή αντιπολίτευση από τους Παλαιότουρκους και τους Φιλελεύθερους. Όπως αναφέρει ο ανταποκριτής τους *Εμπρός* στην Κωνσταντινούπολη, οι Νεότουρκοι έχουν τη διάθεση να προτείνουν λιγότερο «σοβινιστικά» νομοσχέδια ενώ θα υπάρξουν και μεταρρυθμίσεις εκσυγχρονιστικού χαρακτήρα στην εκπαίδευση και την οικονομία.¹⁸³ Ιδιαίτερο χαρακτήρα έχουν οι νόμοι περί στρατολόγησης των μη Μουσουλμάνων που είχε γίνει αιτία μεγάλων διαδηλώσεων και πολιτικών αντιπαραθέσεων, με τους Νεότουρκους να φαίνονται διατεθειμένοι να χαλαρώσουν λίγο τις διατάξεις των νόμων αυτών, αν και σε καμία περίπτωση η πρόθεση

¹⁸¹ *Εμπρός*, 7.9.1909

¹⁸² *Εμπρός*, 10.9.1909

¹⁸³ *Εμπρός*, 5.11.1909

τους για οθωμανοποίηση των μη Μουσουλμάνων της Αυτοκρατορίας δεν παύει.¹⁸⁴ Δεν λείπουν όμως και τα άρθρα που διαψεύδουν αυτή την πρόθεση του Κομιτάτου επικεντρώνοντας την κριτική στο ζήτημα της ανελευθερίας του Τύπου. Είναι ένα ζήτημα που οι Νεότουρκοι διέψευσαν τους ιδεολογικούς τους πατέρες (σ.σ. οι εθνικιστές Νεότουρκοι που έχουν την μερίδα του λέοντος εντός του μορφώματος) ακολουθώντας μία εξαιρετικά απολυταρχική πολιτική σε αυτό το κομμάτι ακριβώς για να μην μπορέσει να υπάρξει πολυγνωμία αλλά και βήμα έκφρασης τόσο στους πολιτικούς και ιδεολογικούς αντιπάλους τους αλλά και στις μειονότητες, συνεπώς να μην μπορέσει να παραχθεί κριτική και άρα αντιπολίτευση. Αυτό ισχυρίζεται και ο Δ. Καλαποθάκης στο κεντρικό άρθρο του στο φύλλο της 8^{ης} Νοεμβρίου λέγοντας μάλιστα πως είναι μία ακόμη απόδειξη πως η Οθωμανική Αυτοκρατορία, υπό αυτές τις πολιτικές αποφάσεις των Νεότουρκων δεν θα μπορέσουν να γίνουν ποτέ ένα σύγχρονο αστικό, στα πρότυπα της Δύσης, κράτος.¹⁸⁵

Μέσα σε αυτό το κλίμα λοιπόν θα τελειώσει και το πολυτάραχο 1909 με τους Νεότουρκους να προσπαθούν να κρατήσουν τις ισορροπίες μεταξύ της πολιτικής τους ατζέντας αλλά και των αναγκών της περιόδου, κατορθώνοντας να χάσουν τους ευνοϊκούς συσχετισμούς που κατείχαν μέχρι και το πρώτο εξάμηνο του έτους, ενώ παράλληλα με αφορμή το Κρητικό Ζήτημα έδειξαν ένα κομμάτι της πιο εθνικιστικής τους γραμμής κάνοντας ολοφάνερο πως ο εκσυγχρονισμός και η ειρηνική συμβίωση θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο αν οθωμανοποιούνταν όλες οι μειονότητες της Αυτοκρατορίας και ταυτόχρονα αν έκλειναν γρήγορα όλα τα ανοικτά εθνικά ζητήματα, δίχως την παραμικρή παραχώρηση προς τον εκάστοτε διεκδικητή. Η πορεία της Νέας Τουρκίας για τον ελληνικό Τύπο μόνο ευνοϊκή δεν προμηνύεται εκείνη την χρονική στιγμή ενώ όλα δείχνουν πως οι ακραίοι εντός του Κομιτάτου είναι αυτοί που θα κινήσουν και τα νήματα μελλοντικά δίχως καμία μετριοπάθεια ή πραγματική φιλελεύθερη πολιτική.

¹⁸⁴ Χριστόφορος Ψηλός, «Η πολιτική της Οθωμανοποίησης», Ε Ιστορικά, τ.126, 14.3.2002, σ.37

¹⁸⁵ Εμπρός, 8.11.1909

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η εποχή των παρατεταμένων κρίσεων

Α) Αλβανική Επανάσταση και Κρητικό Ζήτημα

Αφήνοντας πλέον πίσω το 1909 και μπαίνοντας στο 1910 η ανασκόπηση του Τύπου γύρω από τα όσα έγιναν το περασμένο έτος μαρτυρά την σπανιότητα των τεραστίων και πολλών μαζεμένων γεγονότων σε ένα έτος. Ο Δ. Καλαποθάκης στο κεντρικό άρθρο της πρώτης ημέρα του νέου έτους, κάνει τον απολογισμό δίνοντας τεράστια βάση τόσο στην έξαρση του Κρητικού Ζητήματος όσο και στην πολιτική στροφή των Νεότουρκων αμέσως μετά την πραξικοπηματική καθαίρεση του Αμπντούλ Χαμίτ Β' από το θρόνο τον Απρίλιο του 1909. Υποστηρίζει ο εκδότης πως η απολυταρχική πορεία που έλαβαν οι Νεότουρκοι πιθανώς δεν έχει επιστροφή και τα ζοφερότερα για τον ελληνισμό έρχονται.¹⁸⁶ Η *Ακρόπολις* αφιερώνει ένα τμήμα του φύλλου της στον ξένο Τύπο όπου αναδημοσιεύει την επιθεώρηση του ανταποκριτή της εφημερίδας στο Βερολίνο που μεταξύ άλλων κάνει λόγο για: *“..ανεύθυνη νεοτουρκική κυβέρνηση που παραλύει κάθε κοινοβουλευτική εργασία και έχει εγκαθιδρύσει ένα είδος τρομοκρατίας..”*.¹⁸⁷

Από τις πρώτες κιόλας ημέρες του νέου έτους βλέπουμε στο προσκήνιο τα ίδια ζητήματα που απασχόλησαν τις ελληνικές εφημερίδες το 1909 να εξακολουθούν να είναι τα κύρια θέματα προς ενημέρωση και διερεύνηση. Μπορεί να πει κανείς πως η αλλαγή έτους φαίνεται μόνο το καθαρά ημερολογιακό κομμάτι με το Κρητικό ξανά σε έξαρση και τη στάση των Νεότουρκων άκαμπτη και αμετάβλητη. Τα δημοσιεύματα περί επερχόμενου πολέμου λόγω της μεγαλονήσου δίνουν και παίρνουν ενώ η ελληνική πολιτική που ακολουθήθηκε γύρω από το ζήτημα αυτό κρίνεται ανεπαρκής και ηττοπαθής, κατά τον ανταποκριτή της *Ακρόπολις* στο Βερολίνο.¹⁸⁸ Η *Αθήναι* επικεντρώνεται στη ζωή των μειονοτήτων στην Αυτοκρατορία το περασμένο έτος αλλά και στον παρόντα χρόνο,

¹⁸⁶ *Εμπρός*, 1.1.1910

¹⁸⁷ *Ακρόπολις*, 1.1.1910

¹⁸⁸ *Ακρόπολις*, 3.1.1910

παραθέτοντας την άποψη πως οι Νεότουρκοι ακολούθησαν και ακολουθούν πολιτική εκμηδενισμού των άλλων λαών προκειμένου στο τέλος η Αυτοκρατορία να αποτελείται μόνο από Τούρκους Μουσουλμάνους. Εξ' ου, συνεχίζει ο εκδότης, οι διαρκείς επιθέσεις και τραμπουκισμοί στο ελληνικό στοιχείο αλλά και οι σφαγές στους Αρμένιους.¹⁸⁹ Ο ανταποκριτής της εφημερίδας *Αθήναι* από την Κωνσταντινούπολη σε εκτενές ρεπορτάζ του αναφέρει μεταξύ άλλων: “...το πρόγραμμα των Νεότουρκων είναι φανερόν, δηλαδή η εξασθένησις πάντων των στοιχείων του κράτους ίνα εξασφαλίσωσιν οριστικώς την υπεροχήν των επί των άλλων φυλών και καταστήσιν απόλυτοι πλέον κύριοι εις το μέλλον της τε χώρας και των Χριστιανών, αυτοί ως μουσουλμανικόν έθνος.”¹⁹⁰ Πλέον τα τηλεγραφήματα και τα ρεπορτάζ από την Αυτοκρατορία δίνουν την ελληνική οπτική των πραγμάτων γύρω από τις πράξεις των Νεότουρκων, προμηνύοντας ένα ζοφερό μέλλον για τον εν Τουρκία Ελληνισμό. Μάλιστα στο ίδιο άρθρο αναφέρει και τους λόγους που οι Τούρκοι έχουν βαλθεί να κρατήσουν με «νύχια και με δόντια» την Κρήτη υπό τον δικό τους έλεγχο: “...η Κρήτη αποτελεί τον πολύτιμο χρυσούν κρίκον, όστις θα συνδέει τους μουσουλμάνους της Αφρικής, Ασίας και Ευρώπης, οίτινες θα αποτελέσουν παμμέγιστον Ισλαμικόν κράτος με τη Κρήτη ως ναυτικόν σταθμόν ίνα δεσπόζωσιν του Αιγαίου και μέρους της Μεσογείου....”.¹⁹¹ Αυτός είναι ο σημαντικότερος λόγος κατά τον ανταποκριτή, που οι Νεότουρκοι ξεπέρασαν τα όρια και θέτουν σε πολεμικό κίνδυνο τις σχέσεις του με το Βασίλειο, παρά το γεγονός πως την τελική απόφαση για το μέλλον της Κρήτης θα την λάβουν οι Μ. Δυνάμεις. Από την άλλη, ο Σουλτάνος διαφοροποιεί τη θέση του ως προς την άκρως επιθετική τακτική των Νεότουρκων, δηλώνοντας πως ο πόλεμος είναι η έσχατη λύση και παροτρύνει τους πάντες να στραφούν στη διπλωματία και το διάλογο.¹⁹²

Οι Νεότουρκοι σε όλο αυτό το διάστημα και ιδίως την περίοδο της έξαρσης του Κρητικού Ζητήματος ακολουθούν μία τακτική προκλήσεων σε επίπεδο διεθνών σχέσεων με εργαλείο τους κυρίως τον Τύπο. Οι φίλα προσκείμενες σε αυτούς εφημερίδες, όπως ο *Νεότουρκος* ή η *Τανίν* «προκαλούν» θα λέγαμε τόσο την ελληνική πλευρά όσο και τις Μ. Δυνάμεις και ιδίως την Αγγλία όσον αφορά τη στάση τους απέναντι στο λεγόμενο

¹⁸⁹ *Αθήναι*, 7.1.1910

¹⁹⁰ *Αθήναι*, 20.1.1910

¹⁹¹ Στο ίδιο, 20.1.1910

¹⁹² *Ακρόπολις*, 24.1.1910

Ανατολικό Ζήτημα, του οποίου αιχμή του δόρατος την περίοδο εκείνη είναι οι ελληνοτουρκικές σχέσεις λόγω του Κρητικού αλλά και οι σχέσεις της Αυτοκρατορίας με τους βαλκανικούς λαούς που δείχνουν τη τάση προς αυτονομία και ανεξαρτησία (έπειτα από την Βουλγαρία που έκανε την αρχή). Έτσι, πολύ διαφωτιστικό άρθρο για τη σχέση Μ. Δυνάμεων και Αυτοκρατορίας είναι το κεντρικό άρθρο της εφημερίδας *Εμπρός* της 5^{ης} Φεβρουαρίου, που αναλύει τις «λυκοφιλίες» μεταξύ Τουρκίας και Μ. Δυνάμεων ανά τα χρόνια και αναδεικνύει τους πολιτικούς συσχετισμούς της εκάστοτε περιόδου. Πιο συγκεκριμένα, όπως υποστηρίζει ο Δ. Καλαποθάκης, την επαύριον της επαναφοράς του Συντάγματος τον Ιούλιο του 1908 οι αγγλικές και γαλλικές εφημερίδες εκθείαζαν τους Νεότουρκους με διθυράμβους διότι για τις δύο ευρωπαϊκές δυνάμεις: “... *είχε εκμηδενιστεί ένας Σουλτάνος φίλος του Αυτοκράτορος Γουλιέλμου.*”.¹⁹³ Όταν όμως ο Κιαμήλ Πασάς αντικαταστάθηκε κακήν κακώς από το υπουργικό του αξίωμα εκεί οι ίδιες εφημερίδες άσκησαν δριμύ κατηγορώ στους Νεότουρκους. Αντιστοίχως όταν ο Αμπντούλ Χαμίτ αποπειράθηκε να κάνει αντεπανάσταση εναντίον των νεοτουρκικών δυνάμεων λόγω της καθαίρεσής του από το θρόνο, οι ίδιες εφημερίδες κατηγόρησαν το Κομιτάτο για ανικανότητα αλλά αντιθέτως όταν τα νεοτουρκικά στρατεύματα μπήκαν στην Κωνσταντινούπολη επιβάλλοντας την πολιτική τους γραμμή, εξορίζοντας τον Αμπντούλ Χαμίτ, τότε επανήλθαν οι διθύραμβοι υπέρ τους. Το νόημα όλου αυτού του άρθρου έγκειται στο γεγονός πως οι Νεότουρκοι αντιμετωπίζονται όλη αυτή την περίοδο από την Ευρώπη(και ιδίως από τους Άγγλους και του Γάλλους), την μία ως στυλοβάτες και εγγυητές της Τουρκίας προς τον δρόμο του εκσυγχρονισμού στα πρότυπα των μεγάλων δυτικών κρατών και την άλλη, ανάλογα την πολιτική συγκυρία, ως μόρφωμα με υπερβάλλοντα ζήλο που είναι ικανό να διαταράξει την ειρήνη και την ηρεμία στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς μη ξεχνάμε πως καμία από τις δύο αυτές υπερδυνάμεις της εποχής δεν ήθελε σε καμία περίπτωση την κατάρρευση του «Μεγάλου Ασθενούς».

Η *Αθήναι* κάνει λόγο σε παρόμοια άρθρο της πως η δήθεν ανάγκη για φιλία και συνεργασία με τη Τουρκία με την προϋπόθεση παραίτησης της Ελλάδας από τις διεκδικήσεις στην Κρήτη, έχει να κάνει ξεκάθαρα με την ανάγκη των Νεότουρκων να μην κάνουν λάθος για τρίτη φορά με ένα εδαφικό ζήτημα, ύστερα από την αυτονομία και ανεξαρτησία της Βουλγαρίας αλλά και με τα όσα έγιναν στην Βοσνία/Ερζεγοβίνη.

¹⁹³ *Εμπρός*, 5.2.1910

¹⁹⁴Μάλιστα, την παρούσα χρονική στιγμή η Βουλγαρία συνεχώς υποστηρίζει τα διάφορα σε εκείνη προσκείμενα κομμάτια ιδίως στην περιοχή της Μακεδονίας δημιουργώντας πυρήνες δράσης με εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εις βάρος των Ελλήνων της περιοχής αλλά και άλλων εθνικών μειονοτήτων, κάτι που δημιουργεί μεγάλο πονοκέφαλο στους Νεότουρκους, οι οποίοι βλέπουν τον σλαβικό κίνδυνο να δυναμώνει και να ορθώνει με πυγμή το ανάστημά του δημιουργώντας μεγάλες αναταραχές στην ήδη διαταραγμένη Αυτοκρατορία.¹⁹⁵ Η εφημερίδα *Αθήναι* υποστηρίζει την άποψη πως η Τουρκία στα δύσκολα θα δώσει τα χέρια με την Βουλγαρία, όταν πραγματικά θα βρίσκεται υπό απειλή, σε μία μορφή «λυκοσυμμαχίας» προκειμένου να αποφύγει κάποια ένοπλη σύγκρουση και πως δε θα διστάσει (με εντολή των Νεότουρκων) να διακινδυνεύσει ακόμη και τα συμφέροντα του ελληνικού Βασιλείου προκειμένου να σώσει την δική της πλευρά.¹⁹⁶ Μάλιστα η αναφορά για την λεγόμενη τούρκο-βουλγαρική «λυκοσυμμαχία» γίνεται στο φύλλο της 11^{ης} Μαρτίου, όπου ο εκδότης τονίζει πως αυτή η πρόσκαιρη προσέγγιση των δύο πλευρών μόνο δεινά μπορεί να γεννήσει για τον ελληνισμό και πως η κυβέρνηση της Ελλάδας θα πρέπει να δώσει μεγάλη προσοχή σε αυτό το γεγονός προκειμένου να είναι έτοιμη για παν ενδεχόμενο.¹⁹⁷

Ενδιαφέρον μεγάλο παρουσιάζει το άρθρο του επιφανούς δημοσιογράφου της εποχής Κλ. Νικολαΐδη, που φιλοξενείται στο φύλλο της 10^{ης} Μαρτίου της εφημερίδας *Ακρόπολις*, το οποίο αποτελεί μία «αυτοψία», κάνοντας έναν απολογισμό και μία κριτική γύρω από τη ζωή στη Νέα Τουρκία και στο αν έχουν υπάρξει δομικές αλλαγές στην καθημερινότητα των πολιτών μετά την επαναφορά του Συντάγματος. Εκείνος γράφει μεταξύ άλλων πως πράγματι η ζωή στην Κωνσταντινούπολη(απ'εκεί είναι το δείγμα της αυτοψίας του) φαίνεται να είναι πιο ελεύθερη από πριν, χωρίς μεγάλη αστυνομοκρατία στους δρόμους ενώ και ο σεβασμός των Μουσουλμάνων προς τις υπόλοιπες θρησκείες της Αυτοκρατορίας τόσο σε επίπεδο καθημερινότητας όσο και σε πολιτικό επίπεδο είναι εμφανώς βελτιωμένο από ότι πριν την συνταγματική περίοδο. Επίσης, υπάρχει διάθεση για επίλυση όλων των εθνικών ζητημάτων με ειρηνικό τρόπο και τονίζει πως θα πρέπει

¹⁹⁴ *Αθήναι*, 5.2.1910

¹⁹⁵ *Ακρόπολις*, 28.2.1910

¹⁹⁶ *Αθήναι*, 6.3.1910

¹⁹⁷ *Αθήναι*, 11.3.1910

εντός των Νεότουρκων να απομονωθούν οι ακραίοι, οι οποίοι ευθύνονται για κάθε όξυνση κρίσεων μεταξύ του Βασιλείου και της Αυτοκρατορίας.¹⁹⁸

Στα μέσα προς τέλος Μαρτίου το γεγονός που μονοπωλεί το ενδιαφέρον στην Αυτοκρατορία είναι το ξέσπασμα της Αλβανικής Επανάστασης, σε ένα χρονικό σημείο που κανείς δεν το περίμενε, δεδομένου πως έχει υπάρξει μία ειρηνική προσέγγιση με τη Βουλγαρία για τους Τούρκους και επίσης το Κρητικό Ζήτημα ουσιαστικά διαχειρίζονται οι Μ. Δυνάμεις. Η γνώμη της εφημερίδας *Ακρόπολις* για την Αλβανική Επανάσταση είναι θα λέγαμε απόλυτη, θεωρώντας τις επιθετικές τακτικές του Νεοτουρκισμού ως μήτρα του ξεσηκωμού των Αλβανών. Συγκεκριμένα, η πολιτική του «εξοθωμανισμού»¹⁹⁹ όλων των μειονοτήτων της Αυτοκρατορίας και ταυτόχρονα της κατασταλτικής πολιτικής δίχως διάλογο σε όλα τα εθνικά ζητήματα και τις διεκδικήσεις είναι αυτή στην οποία θα πρέπει κανείς να επιρρίψει τις ευθύνες για νέα αυτή ταραχή στους κόλπους της Αυτοκρατορίας, σύμφωνα με τον εκδότη της εφημερίδας.²⁰⁰ Από την άλλη, οι Νεότουρκοι θεωρούν πως όλες οι εξεγέρσεις εντός της Αυτοκρατορίας (παράλληλα με την αλβανική μαίνεται και εκείνη της Υεμένης) συμβαίνουν με παρότρυνση των Παλαιότουρκων, οι οποίοι θέλουν να επαναφέρουν το πολιτικό statusquo της προ συνταγματικής περιόδου.²⁰¹ Είναι πάγια τακτική στα δύο χρόνια που μελετάμε τους Νεότουρκους, η επίρριψη ευθυνών σε μία διαρκή και δυνατή αντιπολίτευση Παλαιότουρκων που δρουν ύπουλα δημιουργώντας πυρήνες εξεγέρσεων εις βάρος της «ΕΚΠ» αλλά και του Συντάγματος.

Η αλβανική Επανάσταση, όπως είπαμε, αποτέλεσε ένα από τα κεντρικά θέματα της τουρκικής επικαιρότητας για τον ελληνικό Τύπο με τους ανταποκριτές των εφημερίδων τόσο από την Κωνσταντινούπολη όσο και από το Μοναστήρι στην Μακεδονία να τηλεγραφούν και να παραθέτουν ρεπορτάζ τακτικά για τα εκεί τεκτενόμενα. Από τις πρώτες κιόλας ημέρες, οι Νεότουρκοι κάνουν εμφανή την πρόθεσή τους για άμεση και απόλυτη καταστολή της εξεγέρσεως διότι όπως προείπαμε δεν χωρούσε στην πολιτική

¹⁹⁸ *Ακρόπολις*, 10.3.1910

¹⁹⁹ Μάλιστα ο Β. Γαβριηλίδης στο συγκεκριμένο άρθρο κάνει λόγο για «εξοθωμανιστική μανία» τονίζοντας τον εθισμό των Νεότουρκων σε αυτή την ιδέα, συμπληρώνοντας πως αυτή είναι και η πηγή του κακού για όλα τα δεινά στα οποία εισέρχεται διαρκώς η Αυτοκρατορία από το 1908 και έπειτα.

²⁰⁰ *Ακρόπολις*, 30.3.1910

²⁰¹ *Αθήναι*, 5.4.1910

τους ατζέντα ακόμη ένα εθνικό ζήτημα εντός των συνόρων της Αυτοκρατορίας, καθότι το Κρητικό μαινόταν δίχως να έχουν τον πρώτο λόγο εκείνοι αλλά και οι σχέσεις τους με τη Βουλγαρία διέπονταν από μία προσωρινή βελτίωση, η οποία όμως δε θα κρατούσε για πολύ. Ωστόσο σε αυτό ακριβώς το σκεπτικό, κατά την *Ακρόπολη*, έγκειται και το πρόβλημα της πορείας που έχει λάβει ο Νεοτουρκισμός την περίοδο εκείνη. Η εθελουφλία μπροστά στις προκλήσεις του 20^{ου} Αιώνα όσον αφορά τις εθνικές διεκδικήσεις αλλά και ανεξαρτησίες και η αντιμετώπισή τους με μία πολιτική ισορροπίας ισχύος, είναι ακριβώς αυτή που οδηγεί τα Βαλκάνια και κατ' επέκταση και την Ευρώπη σε έναν αναπόφευκτο πόλεμο.²⁰² Ο Β. Γαβριηλίδης σε αυτό το σημείο φαίνεται ως «μάντης κακών», καθώς διαβλέπει το αδιέξοδο της καταστολής και της *alacarte* διπλωματίας από πλευράς Αυτοκρατορίας με αποτέλεσμα να διαβλέπει έναν πόλεμο που θα επαναπροσδιορίσει το *statusquo* της Ανατολικής Μεσογείου και φυσικά, όχι απαραίτητα με θετική έκβαση για την Ελλάδα αλλά και την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Όσον αφορά τα αιτήματα των επαναστατημένων Αλβανών, αρχικά φαίνονται όχι τόσο ως μία εθνική διεκδίκηση εδαφικού περιεχομένου αλλά ως μία άρνηση σε κάποια αυστηρά για εκείνους μέτρα που τους επιβάλλει η Πύλη όπως την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία σε όλη την οθωμανική επικράτεια αλλά και την αναγκαστική πληρωμή φόρου προς τον Σουλτάνο, νόμοι που τηρούνται αιώνες τώρα²⁰³. Ακόμη και μέσα από αυτά τα πρώτα αιτήματα όμως διαβλέπει κανείς την ανάγκη για ανεξαρτησία ή έστω μεγαλύτερη διοικητική αυτονομία από την Πύλη.²⁰⁴ Ο εκδότης της *Ακροπόλεως* εκτιμά πάντως πως το ζήτημα της Αλβανίας είναι και θα εξελιχθεί σε εθνικό και μάλιστα ενδεχομένως να ανάψει τη σπίθα που όλοι φοβούνται αλλά και αποζητούν ταυτοχρόνως στα Βαλκάνια, με μεγάλο υπεύθυνο για αυτή την «πυρκαγιά» τους Νεότουρκους που δε θέλουν να καταλάβουν πως η ειρηνική συνύπαρξη στην Αυτοκρατορία είναι προτιμότερη και φρονιμότερη από τον Παντουρκισμό και την μετατροπή όλων σε ένα έθνος.²⁰⁵ Η *Αθήναιδημοσιεύει* ένα άρθρο- αφιέρωμα στους Αλβανούς με μία περιοδολόγηση της ιστορικής τους διαδρομής καταλήγοντας μάλιστα πως αρέσκονται στο να ζουν στο

²⁰² *Ακρόπολις*, 17.4.1910

²⁰³ StephanieSchwandner-Sievers, *Αλβανικές Ταυτότητες: Μύθος και Ιστορία*, Παπαζήση, Αθήνα 2012, 90-91

²⁰⁴ *Ακρόπολις*, 18.4.1910

²⁰⁵ *Ακρόπολις*, 20.4.1910

κίνδυνο και είναι φιλοπόλεμοι, ενώ τονίζει πως η Αυτοκρατορία ανέκαθεν τους μεταχειρίστηκε ως επίλεκτα και αξιόμαχα σώματα, με αποτέλεσμα τώρα οι Νεότουρκοι να έχουν μπροστά τους ένα πολύ σκληρό και δύσκολο εχθρό για να πατάξουν.²⁰⁶

Μάλιστα, από τις πρώτες ημέρες κιόλας του ξεσπάσματος της εξέγερσης τα ρεπορτάζ μιλούν για μεγάλες νίκες των Αλβανών κομιτατζήδων εις βάρος του οθωμανικού στρατού. Ο Δ. Καλαποθάκης μάλιστα σε άρθρο του διαβλέπει μεγάλους μεπλάδες και ενδεχομένως βαριές απώλειες από την πλευρά των Τούρκων, μέχρι να κατορθώσουν να πατάξουν την εξέγερση και να επιβάλουν και πάλι τη τάξη.²⁰⁷ Επιπλέον γίνεται λόγος και για αποδυνάμωση των Νεότουρκων σε πολιτικό επίπεδο εντός της Βουλής από το *Εμπρός*, που βλέπει ραγδαία μείωση της δυναμικής του Κομιτάτου μετά την τακτική που ακολούθησε στην Αλβανική Επανάσταση.²⁰⁸ Η αντιπολίτευση εντός της Βουλής αλλά και μεγάλο μέρος των πολιτών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ακόμη και αυτοί που στήριζαν τους Νεότουρκους ως προς το μεταρρυθμιστικό τους έργο, έχουν πλέον αλλάξει στάση ειδικά μετά το αλβανικό ζήτημα.

²⁰⁶ Αθήναι, 22.4.1910

²⁰⁷ Εμπρός, 24.4.1910

²⁰⁸ Εμπρός, 25.4.1910

Μολονότι όμως αναφερθήκαμε σε αυτό το κεφάλαιο κυρίως στο αλβανικό Ζήτημα δεν σημαίνει πως η αρθρογραφία αρκείται μόνο σε αυτό καθώς είναι αρκετή και εκείνη γύρω από το Κρητικό, το οποίο πλέον παρουσιάζει ενδιαφέρον κυρίως γύρω από τις σχέσεις και τις αντιπαραθέσεις μεταξύ Μωαμεθανών και Χριστιανών εντός της κρητικής Εθνοσυνελεύσεως. Όπως υποστηρίζει το *Εμπρός*, οι προκλήσεις είναι συνεχείς και μονόπλευρες από την πλευρά των Μωαμεθανών εις βάρος των Χριστιανών με τους προξένους των Μ. Δυνάμεων να παίζουν το ρόλο του πυροσβεστήρα σε όλα αυτά τα επεισόδια,²⁰⁹ ενώ η *Ακρόπολις* σχολιάζει τα επεισόδια αυτά με ύφος απελπισίας, καθώς διαβλέπει πως: “ τα χειρότερα είναι μπροστά μας αν δεν κατευνάσουν τα πνεύματα οι Πρόξενοι των Μ. Δυνάμεων”.²¹⁰ Μάλιστα ο τούρκικος Τύπος με αφορμή την εκλογή του Ελευθερίου Βενιζέλου στο αξίωμα του Προέδρου της κρητικής Εθνοσυνέλευσης, κάνει λόγο για “ μίαν λεπτήν κλωστήν που συνδέει την Τουρκίαν με την Κρήτην”, τονίζοντας πως η Αυτοκρατορία επιδεικνύει πρωτοφανή διπλωματική ανικανότητα στο ζήτημα της μεγαλονήσου.²¹¹ Επιπλέον, με αφορμή την έλευση στα «πολιτικά πράγματα» της Κρήτης του Βενιζέλου, μερίδα των Τούρκων βουλευτών της Βουλής της Αυτοκρατορίας τάσσονται ανοιχτά υπέρ του πολέμου με την Ελλάδα, όπως σημειώνει το δημοσίευμα του *Εμπρός* της 6^{ης} Μαΐου.²¹² Τέλος, η *Ακρόπολις* σημειώνει πως η υπομονή των Οθωμανών της Κρήτης μετά τον αποκλεισμό τους από την Εθνοσυνέλευση έχει εξαντληθεί ενώ οι Νεότουρκοι απειλούν με απόβαση στρατού στο νησί για την επαναφορά της τάξης και την αποκατάσταση της πρωτοφανούς αυτής αδικίας.²¹³

Η *Αθήναι* στην στήλη με την τίτλο «Παγκόσμια Επιθεώρησις» μεταξύ άλλων κάνει λόγο για κλονισμό του στρατεύματος της Τουρκίας στο αλβανικό μέτωπο λόγω της λιποταξίας Τουρκαλβανών αξιωματικών που αρνούνται να πολεμήσουν τους ομοεθνείς τους, με αποτέλεσμα την άμεση διπλωματική παρέμβαση του Σεφκέτ Πασά για να επιλύσει το ζήτημα. Σχολιάζει μάλιστα η εφημερίδα πως η πορεία του αλβανικού Ζητήματος είναι πιθανόν να οδηγήσει την Αυτοκρατορία αλλά και τους Νεότουρκους σε μία ήττα

²⁰⁹*Εμπρός*, 30.4.1910

²¹⁰*Ακρόπολις*, 30.4.1910

²¹¹Μάλιστα η εφημερίδα *Τσαϊτ* προσθέτει πως το συλλαλητήριο διοργανωμένο από τους Νεότουρκους στην Μακεδονία αποδεικνύει την αγανάκτηση αυτών προς την διπλωματία της Πύλης στο ζήτημα της Κρήτης (*Εμπρός*, 2.5.1910)

²¹²*Εμπρός*, 6.5.1910

²¹³*Ακρόπολις*, 8.5.1910

γοήτρου.²¹⁴ Επιπροσθέτως, υπάρχουν και εσωτερικοί τριγμοί εντός της Βουλής εξαιτίας του αλβανικού, καθώς μερίδα των Βουλευτών της Νέας Βουλής κατηγορούν την οθωμανική ηγεσία για δεσποτισμό, λόγω της ενίσχυσης της παρακολούθησης των πολιτών της Αυτοκρατορίας από κατασκόπους, κυρίως αυτών οι οποίοι αντιτίθενται στις πολιτικές της ηγεσίας στα εξωτερικά ζητήματα.²¹⁵ Ακόμη περισσότερο πρέπει να αναφερθεί και το γεγονός πως πλέον η Κυβέρνηση της Αυτοκρατορίας στράφηκε εναντίον της *Τανίν*, του επίσημου οργάνου των Νεότουρκων και αυτό διότι η εφημερίδα δημοσίευσε άρθρο στο οποίο υποστηρίζει πως ο τούρκικος στόλος πρέπει να πλεύσει προς την Κρήτη ακόμη και αν υπάρξει ενδεχόμενο για ένα δεύτερο Ναβαρίνο. Φαίνεται δηλαδή μία ξεκάθαρη εσωτερική διαμάχη πολιτικής μεταξύ της κυβέρνησης και των Νεότουρκων στο πεδίο αντιμετώπισης των δύο αυτών Ζητημάτων.

Έχει ενδιαφέρον η άποψη του Γ. Πωπ που αναφέρει μεταξύ άλλων πως η αντιμετώπιση των Τούρκων στα ζητήματα της Κρήτης αλλά και της Αλβανίας είναι μία μικρή πολιτική και ιδεολογική νίκη για την Ελλάδα, καθώς οι κινήσεις της Πύλης έχουν αποδειχθεί μέχρι στιγμής λανθασμένες και αναδεικνύουν το γεγονός πως με κατασταλτική βία και αυταρχισμό δεν μπορεί να υπάρξει ευημερία στην Αυτοκρατορία και συνάμα δεν μπορεί να υπάρξει ευημερία και στις διεθνείς σχέσεις μεταξύ των κρατών.²¹⁶ Έχει ενδιαφέρον το άρθρο ενός ομογενούς στην Κωνσταντινούπολη που δημοσιεύεται από την εφημερίδα *Ακρόπολις* στο οποίο γίνεται μία γενική αναφορά στην πρόοδο του τουρκικού στρατού σε ξηρά και ναυτικό και καταλήγει πως τόσο οι Έλληνες όσο και όλα τα κράτη των Βαλκανίων θα πρέπει να προετοιμάζουν και να εκπαιδεύουν συνεχώς τους στρατούς τους για μία ενδεχόμενη μελλοντική σύρραξη στα Βαλκάνια. Έχει μεγάλο ενδιαφέρον καθαρά και μόνο αν δει κανείς το άρθρο αυτό ως προανάκρουσμα για το μέλλον.²¹⁷

Μέχρι αυτό το σημείο της μελέτης των εφημερίδων και συνεπώς του Νεοτουρκικού φαινομένου και των πολιτικών του επιλογών, συμπεραίνει κανείς πως η πλειοψηφία αυτών (θα έλεγε κανείς το 90%) την περίοδο αυτή που μελετάμε στο παρόν κεφάλαιο τάσσεται υπέρ του πολέμου, είτε αυτός είναι στην Αλβανία, είτε είναι στην Κρήτη που η

²¹⁴ Αθήναι, 3.5.1910

²¹⁵ Αθήναι, 7.5.1910

²¹⁶ Αθήναι, 11.5.1910

²¹⁷ Ακρόπολις, 17.5.1910

κατάσταση είναι πολύπλοκη είτε είναι γενικά σε κάθε μέτωπο που ξεσπά εξέγερση στην επικράτεια της Αυτοκρατορίας. Αυτή η τακτική ακριβώς είναι πλέον η επίσημη αντιμετώπιση των Νεότουρκων σε οποιαδήποτε πρόκληση υπάρχει κάτι που αναπόφευκτα οδηγεί σε σύρραξη. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται και από το ρεπορτάζ του ανταποκριτή της εφημερίδας στην Θεσσαλονίκη που σχολιάζει τις αποφάσεις των Νεότουρκων, καταλήγοντας πως ο πόλεμος με την Ελλάδα είναι αναπόφευκτος, καθώς μόνο υπό αυτή την κατάσταση θα μπορέσει η «ΕΚΠ» να σώσει το πολιτικό της ναυάγιο και τη διαρκή περιθωριοποίησή της εντός της Αυτοκρατορίας, πολιτικά και ιδεολογικά.²¹⁸

Ωστόσο το ενδεχόμενο πολέμου φαίνεται πως αναβάλλεται καθώς με την διάλυση της Εθνοσυνέλευσης και την υπαγωγή του νησιού στο καθεστώς της Ύπατης Αρμοστείας, όλα δείχνουν πως με την διπλωματία βαίνουν προς μία σειρά και θετική εξέλιξη δίχως πόλεμο. Οι ελληνικές εφημερίδες κάνουν λόγο μεταξύ άλλων για ήττα του Νεοτουρκισμού και των φιλοπόλεμων μερίδων.²¹⁹ Η *Αθήναι* χαρακτηρίζει τους Νεότουρκους «αυθάδεις και υπερφίαλους», ενώ συνδέει τον αγώνα των Αλβανών με αυτόν των Κρητικών, λέγοντας πως και τα δύο αυτά τα ζητήματα έδωσαν και εξακολουθούν να δίνουν ένα τεράστιο μάθημα στους Νεότουρκους, οι οποίοι υποβάλλονται σε μία ήττα πολιτικού και ιδεολογικού γοήτρου.²²⁰ Το αλβανικό Ζήτημα κατά τον Καλαποθάκη, θεωρείται σχεδόν λήξαν με νίκη των Τούρκων και δη των Νεότουρκων, ωστόσο οι πολιτικές και ηθικές συνέπειες και τα διδάγματα αυτής της σύρραξης είναι πολύ μεγάλες που ακριβώς μπορεί κανείς να μιλήσει για πολιτική και ιδεολογική ήττα του Κομιτάτου. Μάλιστα ο εκδότης του *Εμπρός* εστιάζει στο γεγονός πως σε όλη τη διάρκεια αυτής της διένεξης οι Νεότουρκοι ασχολούνταν μόνο με το ποια γνώμη έχουν για αυτούς ο λαός της Κωνσταντινούπολης και ίσως και της Θεσσαλονίκης που έχουν την μεγάλη δύναμη, αδιαφορώντας για το τί γίνεται στην υπόλοιπη Αυτοκρατορία. Αυτό, καταλήγει ο Δ. Καλαποθάκης: “φανερώνει μεγάλη αλαζονεία και υπεροψία”.²²¹

²¹⁸ *Εμπρός*, 18.5.1910

²¹⁹ *Εμπρός*, 19.5.1910

²²⁰ *Αθήναι*, 20.5.1910

²²¹ *Εμπρός*, 26.5.1910

Με την έλευση του Ιουνίου παρατηρείται μία βελτίωση στις σχέσεις των δύο κρατών με τον Καλαποθάκη να τονίζει πως παρόλες τις εγγυήσεις της Πύλης για ειρηνική επίλυση όλων των εσωτερικών αλλά και εξωτερικών ζητημάτων που αφορούν τον ελληνισμό, δεν παύει να σημαίνει πως έχουν αλλάξει και οι Νεότουρκοι ρότα στις πολιτικές τους καθώς ο εκδότης του *Εμπρός* τονίζει πως η Αυτοκρατορία έχει δύο κυβερνήσεις, την επίσημη του Σουλτάνου και την ανεπίσημη των Νεότουρκων, οι οποίοι έχουν και τη μεγάλη επιρροή σε κομβικές κρατικές θέσεις, στο στράτευμα αλλά και σε μεγάλη μερίδα του κόσμου, ειδικά σε αυτούς που ανήκουν στους ακραίους της εποχής.²²²

Αξίζει να σημειώσουμε πως σε όλη την περίοδο που εξετάζουμε το Κομιτάτο δεν είναι ενιαίο και αδιαίρετο πάντοτε καθώς σε όλη την πορεία του υπάρχουν συνεχώς διαιρετικές τομές μεταξύ των μελών του χωρίς αυτό να σημαίνει από την άλλη πως δεν υπάρχει και συνεννόηση. Μάλιστα, ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δολοφονία του αρχισυντάκτη της εφημερίδας *Σαδάϊ Μιλέτ*, Σαμίν Βέη, τον Μάιο του 1910, όπου με αφορμή αυτό το γεγονός δημιουργείται διχασμός στο εσωτερικό του Κομιτάτου γύρω από το ποιος ευθύνεται, που όπως τονίζει η εφημερίδα *Αθήναι*, οι Νεότουρκοι φτάσανε ένα βήμα πριν τη διάσπαση.²²³ Η *Ακρόπολις*, για το συγκεκριμένο περιστατικό, αναφέρει πως οι υπαίτιοι της δολοφονίας του δημοσιογράφου είναι δορυφόροι του Κομιτάτου, οι οποίοι τον έβαλαν στο στόχαστρο προφανώς για τα άρθρα του τα οποία ασκούσαν σκληρή κριτική στις πολιτικές αποφάσεις και δράσεις που έλαβαν οι Νεότουρκοι όλο το έτος.²²⁴ Συνεπώς όπως γίνεται αντιληπτό, υπάρχει σοβαρή κρίση στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας με την «ΕΚΠ» να εμφανίζεται εκτεθειμένη εξαιτίας των πολιτικών επιλογών που επέλεξε. Η τακτική της να ανοίγει τα μέτωπα και να καταπνίγει εθνικές εξεγέρσεις προκειμένου να αποσυντονίζει τον λαό της Αυτοκρατορίας από τα ουσιαστικά εσωτερικά ζητήματα (παντελής έλλειψη ελευθερίας λόγου και τύπου, υποδόριες διώξεις, οικονομικά προβλήματα κ.α.) έως ενός σημείου είχε βάση αλλά πλέον ιδίως μετά την ισχυρή αντίσταση των Αλβανών αλλά και της τροπής που πήρε το ζήτημα της Κρήτης, φαίνεται πλέον πως μόνο κακό κάνει στην

²²² *Εμπρός*, 2.6.1910

²²³ *Αθήναι*, 3.6.1910

²²⁴ *Ακρόπολις*, 3.6.1910

Αυτοκρατορία ενώ διαταράσσει την ειρήνη στα Βαλκάνια, κάτι που αποτελεί μεγάλο εφιάλτη όλων των χωρών της Δύσης αλλά και της ίδιας της Αυτοκρατορίας.

Παράλληλα με αυτή την πολιτική, έχει υπάρξει και αντίδραση με τη ενδυνάμωση της αντιπολίτευσης (από τους Παλαιότουρκους μέχρι και τους Ουλεμάδες) κάτι που καθιστά εύθραυστη την κατοχή των συσχετισμών τόσο εντός του Κοινοβουλίου όσο και στις τάξεις των ίδιων των πολιτών. Σε αυτό το πλαίσιο οι Τούρκοι κηρύσσουν μποϊκοτάζ στην Κωνσταντινούπολη στα ελληνικά προϊόντα, μαγαζιά ακόμα και σε πλοία που φέρουν την ελληνική σημαία, προκειμένου να ασκήσουν πίεση στο Ελληνικό Βασίλειο με αφορμή την Κρήτη. Η απόφαση αυτή θα παρθεί φυσικά από τους Νεότουρκους, όπως αναφέρει το *Εμπρός*, καθώς ξεχύνονται στους δρόμους καθημερινά λέγοντας στους πολίτες να μη ψωνίζουν από Έλληνες ακόμη και με απειλητικό ύφος πολλές φορές προκειμένου να πετύχουν τον σκοπό τους.²²⁵

Έχει μάλιστα ενδιαφέρον το άκρως καυστικό άρθρο της *Ακρόπολις* που συγκρίνει την εποχή του Αμπντούλ Χαμίτ με τη διετία του Νεοτουρκισμού λέγοντας πως η εποχή του πρώτου μοιάζει με “ το ομοσπονδιακόν Συμβούλιον της Ελβετίας εν σχέσει με την δίοδον του Ταμερλάνου”.²²⁶ Η σύγκριση προφανώς και καταδεικνύει το μένος εναντίον των Νεότουρκων που τρέφει πλέον η εφημερίδα αλλά και την απογοήτευση από αυτούς που πριν δύο χρόνια ήταν οι θεμελιωτές της προόδου και του εκσυγχρονισμού της Αυτοκρατορίας και μετά από δύο έτη έχουν μεταμορφωθεί σε χειρότεροι τύραννοι και από τον πρώην Σουλτάνο, πάντοτε κατά την *Ακρόπολη*. Μάλιστα η ίδια εφημερίδα συνεχίζει λέγοντας πως πλέον οι Μ. Δυνάμεις θα πρέπει να λάβουν σοβαρά και δραστικά μέτρα εναντίον των Νεότουρκων, καθώς οι δεύτεροι έχουν ως σκοπό να διαιρέσουν τους πρώτους και να δημιουργήσουν ένα φιλοπόλεμο κλίμα προκειμένου να επωφεληθούν και να επιβάλουν ολοκληρωτικά την πολιτική τους στα Βαλκάνια αλλά και την εξισλαμιστική τους πολιτική σε όλη την Αυτοκρατορία. Ένα τέτοιο κράτος συνεπώς, καταλήγει ο εκδότης της εφημερίδας, δεν μπορεί να είναι αρεστό ούτε καν επιθυμητό στην Ευρώπη.²²⁷ Άλλωστε, όπως υποστηρίζει και ο Δ. Καλαποθάκης στο *Εμπρός*, πλέον ο εχθρός για τον Ελληνισμό είναι ο Νεοτουρκισμός και όχι η Τουρκία και η ίδια η

²²⁵ *Εμπρός*, 6.6.1910

²²⁶ *Ακρόπολις*, 11.6.1910

²²⁷ *Ακρόπολις*, 14.6.1910

Αυτοκρατορία, που συνδέεται άρρηκτα με τον Ελληνισμό και που θα συνεχίσει να συνδέεται και στο μέλλον.²²⁸ Επιπλέον, η ίδια εφημερίδα κατηγορεί τους Νεότουρκους για πολιτικό τυχοδιωκτισμό και μεγάλη δυσπιστία, πλην των πολεμικών ορέξεων τους, από όλες τις Μ. Δυνάμεις αλλά και την Ελλάδα.²²⁹

Πλέον, τα πράγματα έχουν αλλάξει τόσο πολύ στο σκεπτικό του ελληνικού Τύπου που τίθεται ζήτημα αναχαίτισης της νεοτουρκικής λαίλαπας και όχι του Σουλτάνου, όπως γινόταν τα προηγούμενα χρόνια επί βασιλείας του Αμπντούλ Χαμίτ. Το 1910 είναι κομβικό έτος για τις σχέσεις των Ελλήνων με τους Νεότουρκους καθώς βλέπουμε πως έχει γίνει πλέον, εσκεμμένα ή και μη, ο μεγαλύτερος εχθρός και ο μεγαλύτερος κίνδυνος για την διατήρηση της ειρήνης και της προόδου στα Βαλκάνια. Όμως για να μην γίνει κάποια παρερμηνεία, νεοτουρκικός κίνδυνος νοείται πάντοτε ως η πολιτική της μερίδας των ακραίων που έχουν τα ηνία και τον έλεγχο των Κομιτάτων και όχι όλων των Νεότουρκων συλλήβδην. Είναι η πλειοψηφία εκείνη την περίοδο και στα πραγματικά του σχέδια για το μέλλον της Αυτοκρατορίας είναι η μετατροπή τη πολυεθνικής, πολυπολιτισμικής και πολυθρησκευτικής Αυτοκρατορίας σε μία αμιγώς μουσουλμανική Τουρκία όπου η ταυτότητα των πολιτών της θα καθορίζεται από το θρήσκευμα και μόνο. Αυτή ακριβώς η αλλαγή του πυρήνα της ιδεολογικής φυσιογνωμίας του κινήματος όπως «συστήθηκε» στον κόσμο από τις αρχές του Αιώνα έως και τον Ιούλιο του 1908, αποτελεί και τη μεγάλη αντίφαση και στροφή του ίδιου του Νεοτουρκισμού από την διαπολιτισμική, κοσμική αυτοκρατορία των πολλών λαών στον αγώνα για την επίτευξη του αμιγώς τούρκικου κράτους υπό το πρίσμα μίας μόνο θρησκείας, του Μουσουλμανισμού.²³⁰

Επιστρέφοντας όμως στη ροή του Τύπου, την περίοδο που μελετάμε πέραν των δύο εξωτερικών ζητημάτων (αλβανικό και κρητικό) υπάρχει και εκείνο του εκκλησιαστικού νόμου που εφάρμοσε η Πύλη, ο οποίος προέβλεπε την παραχώρηση ορισμένων αμφισβητούμενων εκκλησιών στην περιοχή της Μακεδονίας στους Βούλγαρους, με τους Έλληνες να διαμαρτύρονται έντονα. Λόγω των αναμενόμενων θυελλωδών αντιδράσεων

²²⁸ Εμπρός, 28.6.1910

²²⁹ Εμπρός, 30.6.1910

²³⁰ Κεχριώτης Ευάγγελος, «Επανάσταση των Νεότουρκων», Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Κωνσταντινούπολη 2008

τόσο από το Πατριαρχείο όσο και από το ελληνικό Βασίλειο, οι Νεότουρκοι σε αυτό το ζήτημα πράττουν έξυπνα αναγκάζοντας τον Σουλτάνο να αποσύρει το νόμο. Προφανώς, όπως σχολιάζει το *Εμπρός*, αυτή η κίνηση αποτελεί έναν «έξυπνο» ελιγμό του Κομιτάτου της Μακεδονίας που δε θέλει να πυροδοτήσει μία νέα σύγκρουση εντός του πολυτάραχου μακεδονικού βιλαετιού.²³¹ Μάλιστα οι Έλληνες απανταχού της Αυτοκρατορίας κάνουν πολλά και συνεχόμενα συλλαλητήρια διαμαρτυρίας για το ζήτημα αυτό, με τον τούρκικο Τύπο να το αντιμετωπίζει με απέχθεια, μιλώντας για παιχνίδια μικροπολιτικής στον βωμό της Θρησκείας.²³²

Βέβαια από την άλλη μεριά, την ίδια ώρα με το εκκλησιαστικό ζήτημα και τα όσα λαμβάνουν χώρα, οι Νεότουρκοι προχωρούν σε μαζικές απολύσεις Ελλήνων εκπαιδευτικών από τα διάφορα σχολεία της Αυτοκρατορίας, δημιουργώντας μία μεγάλη αναστάτωση και φόβο στους ομογενείς της Τουρκίας. Όπως γράφει ο Καλαποθάκης: *“...το πρόγραμμα αυτών είναι η υπονόμευσις και η βλάβη παντός του ελληνικού στοιχείου.”*²³³ Η *Αθήναι*, αναλύοντας στο κεντρικό άρθρο της την κατάσταση στην Τουρκία, μεταξύ άλλων περιγράφει τους Νεότουρκους ως : *“ ...το ψευδές οικοδόμημα, επί σαθρών θεμελίων ανεγερθέν, δεν ηδύνατο παρά να καταρρεύσει ιδίως αφ’ ης στιγμής εξήτησε να φορτωθή δυσβάστακτα με τας εκστρατείας κατά των Αλβανών και με τας πιέσεις κατά των Ελλήνων.”*²³⁴ Ως αντίδραση και διαμαρτυρία προς την γενική εχθρική στάση των «σωβινιστών» Νεότουρκων απέναντι στην Ελλάδα, στους εορτασμούς για τη δεύτερη επέτειο της επαναφοράς του Συντάγματος δεν συμμετείχε κανένας Έλληνας σε όλη την οθωμανική επικράτεια στέλνοντας έτσι ένα ειρηνικό ηχηρό μήνυμα απέχθειας προς τις ολοκληρωτικές τακτικές των Κομιτάτων.²³⁵ Η αναμενόμενη συμμετοχή των Ελλήνων της Αυτοκρατορίας στη μεγαλειώδη εορτή που θα έπρεπε να λάβει χώρα σε όλη την επικράτεια δεν έγινε ποτέ εξαιτίας της επιθετικής στάσης του Νεοτουρκισμού εναντίον της Ελλάδας. Ταυτόχρονα και οι τρεις εφημερίδες περιγράφουν με μεγάλη δυσaréσκεια την αλλαγή πολιτικής από τους κάποτε «σωτήρες» της καταρρέουσας Αυτοκρατορίας επί των ημερών του Αμπντούλ Χαμίτ.

²³¹ *Εμπρός*, 3.7.1910

²³² *Εμπρός*, 5.7.1910

²³³ Στο ίδιο, 5.7.1910

²³⁴ *Αθήναι*, 11.7.1910

²³⁵ *Εμπρός*, 12.7.1910

Μπαίνοντας στον Αύγουστο η κατάσταση παραμένει ίδια στα ανοικτά μέτωπα αλλά και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Μάλιστα γίνεται λόγος και για δυσaréσκεια των Βρετανών εναντίον των Νεότουρκων λόγω της στάσης που κρατάνε στα διάφορα ζητήματα, που κατά τη γνώμη τους δημιουργία ανισορροπίες στα Βαλκάνια σε μία ιδιαίτερα εύθραυστη περίοδο.²³⁶ Επιπλέον, συναντάμε έξαρση των σχέσεων μεταξύ Νεότουρκων και Βουλγάρων λόγω της επιθετικής αντιμετώπισης των Βουλγάρων κομιτατζήδων από τους πρώτους στην περιοχή της Μακεδονίας. Κάτι τέτοιο θα λέγαμε πως συμβαίνει τακτικά αλλά ποτέ άλλοτε στο γεωγραφικό διαμέρισμα της πολυτάραχης Μακεδονίας δεν έχουν οξυνθεί τα πνεύματα μεταξύ Τούρκων και Βουλγάρων τόσο πολύ. Οι Βούλγαροι απειλούν με πόλεμο την ίδια ώρα που οι Νεότουρκοι απαντούν με διπλωματία παρά τις βιαιοπραγίες που πράττουν, πάντοτε κατά την βουλγάρικη κρίση.²³⁷ Το παράδοξο της υπόθεσης είναι πως εξαιτίας αυτής της νέας κρίσης στη σχέση των δύο κρατών, οι Νεότουρκοι σε συνεδρίασή τους στη Θεσσαλονίκη αποφασίζουν την πλήρη άρση του μπούκοτάζ στα ελληνικά μαγαζιά και προϊόντα, κάτι που σίγουρα αποτελεί μία θετική έκβαση, όπως σχολιάζει η *Ακρόπολις*.²³⁸

²³⁶ *Εμπρός*, 1.8.1910

²³⁷ *Ακρόπολις*, 8.8.1910

²³⁸ Στο ίδιο, 8.8.1910

B) Νεότουρκοι και Ελ. Βενιζέλος: Η Κρίση του Αυγούστου και τα επακόλουθα αυτής. Η εσωτερική Κρίση στους κόλπους του Κομιτάτου.

Σε αυτό το σημείο είναι αναγκαίο και σημαντικό να σταθούμε σε μία νέα παράμετρο που εισάγεται στο ευρύτερο πεδίο των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Νεότουρκων και που θα μας απασχολήσει και στο επόμενο κεφάλαιο. Αυτή φυσικά δεν είναι άλλη από την είσοδο στην πολιτική σκηνή του Ελευθερίου Βενιζέλου. Φυσικά, στην παρούσα εργασία δεν θα αναλυθεί κάτι περισσότερο από αυτό που αφορά τις σχέσεις του Βενιζέλου με τους Νεότουρκους, όπως μας τις παρουσιάζουν οι τρεις υπό μελέτη εφημερίδες για ευνόητους λόγους. Ήδη από τα πρώτα φύλλα του Αυγούστου γίνεται αντιληπτό πως ο Ελ. Βενιζέλος αποτελεί «κόκκινο πανί» για τους Νεότουρκους. Όπως αναφέρει η *Ακρόπολις*, αν και η Πύλη προσπαθεί να κρατήσει τις ισορροπίες εξαιτίας της διπλωματίας της, οι Νεότουρκοι θεωρούν αιτία πολέμου την εκλογή του κρητικού πολιτικού στην ελληνική Βουλή, ακόμη και αν αυτός παραιτηθεί από τα αξιώματά του Κρήτη.²³⁹ Μάλιστα και ο τούρκικος Τύπος δημοσιεύει σκληρά άρθρα, με χαρακτηριστικότερο εκείνο της εφημερίδας *Τερτζουμανι-Χακικάτ* της οποίας το κεντρικό άρθρο έχει τίτλο «*Η Κρήτη καθίσταται ο τάφος της Ελλάδος*», ενώ και ο *Νεότουρκος* απαιτεί στο κεντρικό του άρθρο από την Πύλη να διακόψει άμεσα τις διπλωματικές σχέσεις της με την Ελλάδα με αφορμή την είσοδο του Βενιζέλου στο ελληνικό Κοινοβούλιο.²⁴⁰ Η εφημερίδα *Σταμπούλ* υποδέχεται την επιτυχία του Βενιζέλου ως αφορμή περιπλοκών στις σχέσεις Πύλης και Αθήνας ενώ η *Τανίν* σε ένα ακραία επιθετικό ύφος απειλεί την Ελλάδα με πόλεμο από την στιγμή που δέχεται Οθωμανούς υπηκόους (εννοεί τον Βενιζέλο) στο αξίωμα του βουλευτή της ελληνικής Εθνοσυνέλευσης.²⁴¹ Όπως γίνεται αντιληπτό η είσοδος του Βενιζέλου στην ελληνική Εθνοσυνέλευση τη στιγμή που ο ίδιος κατέχει αξίωμα στην εκτελεστική επιτροπή της Κρητικής Βουλής είναι ακριβώς ο πυρήνας του προβλήματος για την Πύλη αλλά και για του Νεότουρκους οι οποίοι όμως δεν δείχνουν καμία διάθεση για διάλογο και διπλωματία καθώς σε ακόμη μία δύσκολη περίοδο για την Αυτοκρατορία επιλέγουν να ανεβάσουν τους τόνους. Η εφημερίδα *Ικνάν* απειλεί με νέο 1897, υπονοώντας πως οι δύο

²³⁹ *Ακρόπολις*, 13.8.1910

²⁴⁰ Στο ίδιο, 13.8.1910

²⁴¹ *Εμπρός*, 14.8.1910

χώρες θα προβούν σε πόλεμο και για ακόμη μία φορά η Αυτοκρατορία θα συντρίψει την Ελλάδα, ενώ η *Σαμπάχ*, πιο ψύχραιμα αναλύει τα γεγονότα και καταλήγει πως την οριστική και αμοιβαία λύση για όλους θα τη δώσουν οι Προστάτιδες Δυνάμεις.²⁴² Τέλος, ο *Νεότουρκος* σπεύδει ίσως στις πιο ακραίες απειλές καθώς στο άρθρο του περί τα όσα συμβαίνουν στην Ελλάδα, παραθέτει κανονικό στρατιωτικό σχέδιο, το οποίο θα ενεργοποιηθεί σε περίπτωση που ο Βενιζέλος δεν παραιτηθεί από το αξίωμά του στην Κρήτη. Αυτό μεταξύ άλλων προβλέπει πως σε δεκαπέντε ημέρες ο τούρκικος στρατός θα βρίσκεται στην Αθήνα²⁴³. Το ενδιαφέρον είναι σε αυτό το άρθρο πως η εφημερίδα που το δημοσιεύει είναι μαζί με την *Τανίν* τα επίσημα όργανα των Νεότουρκων, κάτι που υποδηλώνει την κατάσταση στην οποία βρίσκεται το Κομιτάτο και πως για ακόμη μία φορά επιβεβαιώνεται το γεγονός πως το αφήγημα για εκσυγχρονισμό έχει αφήσει τους Νεότουρκους προ πολλού. Ενδιαφέρον έχει και το άρθρο του ανταποκριτή από την Κωνσταντινούπολη της εφημερίδας *Αθήναι* που μεταξύ άλλων τονίζει πως οι Νεότουρκοι αν και έχουν περάσει στην επίθεση φοβούνται μη τυχόν αυτές οι απειλές δεν πετύχουν τον σκοπό τους(παραίτηση Βενιζέλου από τα εν Κρήτη δικαιώματα συν ενδεχομένως κάποια διπλωματική νίκη εις βάρος της Ελλάδας) και «γυρίσουν μπουμέρανγκ», δημιουργώντας τριγμούς στο οικοδόμημά τους και υποχρεώνοντας αυτή την νεοτουρκική πολιτική σε μία ακόμη ήττα, αυτή τη φορά πολύ οδυνηρή.²⁴⁴

Πράγματι η κρίση αποκλιμακώνεται με την επέμβαση των Μ. Δυνάμεων καθώς τόσο η Γαλλία και η Ρωσία όσο και η Βρετανία προχώρησαν σε συστάσεις προς την Πύλη και τον Μεγάλο Βεζύρη υποχρεώνοντάς την να υποχωρήσει ως προς το ζήτημα των Κρητών βουλευτών αλλά κυρίως ως προς τους υψηλούς τόνους γύρω από τις φήμες και τις απειλές περί πολέμου με την Ελλάδα.²⁴⁵ Όπως φαίνεται, η μόνη εκ των τουρκικών εφημερίδων που είχε πιο ψύχραιμη γνώμη περί του ζητήματος ήταν η *Σαμπάχ*. Το *Εμπρός* αναλύει σε άρθρο του ακριβώς αυτή την παρέμβαση, σχολιάζοντας πως: “..μετά από τόσους κεραυνούς και αστραπές πως είναι δυνατόν την επόμενη ακριβώς ημέρα να υπάρχει τέτοια αλλαγή στάσης;”, υποδηλώνοντας την καχυποψία και τον αιφνιδιασμό που έπληξε και τις ελληνικές εφημερίδες με αυτή την ξαφνική και γρήγορη αποκλιμάκωση

²⁴² *Εμπρός*, 15.8.1910

²⁴³ *Ακρόπολις*, 17.8.1910

²⁴⁴ *Αθήναι*, 19.8.1910

²⁴⁵ *Ακρόπολις*, 21.8.1910

της κρίσης.²⁴⁶ Φυσικά, στην συνέχεια και ο Βενιζέλος ευθυγραμμίστηκε με τις εντολές των Μ. Δυνάμεων και στις 17 Αυγούστου 1910 θα παραιτηθεί από το αξίωμα του Προέδρου της εκτελεστικής επιτροπής στην Κρήτη²⁴⁷, δίνοντας τέλος σε αυτή την πολυτάραχη κρίση του Αυγούστου.

Η *Αθήναι* σε ένα άρθρο απολογισμό της κρίσης του Αυγούστου καταλήγει πως οι επίσημες ελληνικές Κυβερνήσεις θα πρέπει να πράξουν αναλόγως διπλωματικά αλλά και πολιτικά ώστε να μπει ένα φρένο στην αυθαιρεσία των Νεότουρκων απέναντι στον ελληνισμό της Αυτοκρατορίας. Είναι κάτι παραπάνω από αναγκαίο αυτό προκειμένου να μπου βάσεις όχι απλώς ειρηνικής συμβίωσης αλλά πρωτίστως επιβίωσης, διότι αυτό είναι πλέον το ζήτημα μέσα στο καθεστώς συνεχούς τρομοκρατίας και δολιοφθοράς που επέβαλαν και συντηρούν η ακραία τάση των Νεότουρκων.²⁴⁸ Μάλιστα η ίδια εφημερίδα φιλοξενεί παρόμοιου χαρακτήρα άρθρο την 1^η Σεπτεμβρίου τονίζοντας πως δικαίωμα να παρέμβει στρατιωτικά εναντίον της αυθαιρεσίας των Νεότουρκων αλλά και ενάντια σε κάθε βάρβαρη συμπεριφορά εις βάρος υπηκόων έχουν μόνο οι Μ. Δυνάμεις, ζητώντας έτσι εμμέσως στήριξη από αυτές προκειμένου αν χρειαστεί στην εσχάτη των περιπτώσεων, να νουθετήσουν ένοπλα την Πύλη.²⁴⁹ Μάλιστα με αφορμή ένα Γάλλο-τουρκικό επεισόδιο στην Τύνιδα και την Τριπολίτιδα, ο εκδότης της *Αθήναι* αναλύει εν τάχει την κατάσταση που επικρατεί στην Αυτοκρατορία, κατηγορώντας μάλιστα του Νεότουρκους ως «υπερσωβινιστές» και κατώτερους ακόμη και των Παλαιότουρκων, ενώ προβλέπει πως με αφορμή το επεισόδιο με την Ελλάδα αλλά και αυτό με τους Γάλλους η Αυτοκρατορία θα μπει αναπότρεπτα σε μία περίοδο απομόνωσης από τους μεγάλους της Ευρώπης.²⁵⁰ Αυτό μάλιστα διαφαίνεται και από την επίσκεψη του Υπουργού Εξωτερικών της Ρωσίας, Ισβόλσκυ στο Παρίσι προκειμένου να συνομιλήσουν τα δύο κράτη περί της στάσης που θα λάβουν εναντίον των Νεότουρκων, πως όπως υπογραμμίζει ο Ρώσος αξιωματούχος: “..οι Νεότουρκοι έχουν γίνει επικίνδυνοι και οδηγούν εις πόλεμον τα Βαλκάνια”.²⁵¹

²⁴⁶ *Ακρόπολις*, 23.8.1910

²⁴⁷ *Εμπρός*, 28.8.1910

²⁴⁸ *Αθήναι*, 30.8.1910

²⁴⁹ *Αθήναι*, 1.9.1910

²⁵⁰ *Αθήναι*, 4.9.1910

²⁵¹ *Εμπρός*, 14.9.1910

Ενδιαφέρον έχει το κεντρικό άρθρο της εφημερίδας *Ακρόπολις* της 10^{ης} Σεπτεμβρίου 1910, το οποίο ουσιαστικά «ξεγυμνώνει» τους Νεότουρκους και το πρόγραμμά τους, δείχνοντας για ακόμη μία φορά την αρνητική στάση του Τύπου και ιδίως της συγκεκριμένης εφημερίδας για τη μετάλλαξη του Κομιτάτου από το 1909 και έπειτα. Μεταξύ άλλων, ο Β. Γαβριηλίδης υποστηρίζει πως ακόμη και επί Αμπντούλ Χαμίτ και Παλαιότουρκων υπήρχε μία γαλήνη και ησυχία μεταξύ «αρχόντων και αρχομένων», την οποία ήρθε να ανατρέψει και να διαταράξει το μίσος και ο «σοβινισμός» των Νεότουρκων. Εν συνεχεία, παραθέτει με ειρωνικό και εκλαϊκευτικό στο πλαίσιο της σάτιρας ύφος, το πρόγραμμα που ακολουθεί τη δεδομένη στιγμή η «ΕΚΠ», λέγοντας πως δεν αναγνωρίζουν καμία άλλη εθνικότητα στην Αυτοκρατορία πέραν της Οθωμανικής ενώ συμπληρώνει πως εφόσον οι Τούρκοι στην Αυτοκρατορία είναι οκτώ εκατομμύρια και οι υπόλοιποι λαοί δεκαέξι τότε πως θα επιβληθούν και θα καταπνίξουν τις εθνικές ταυτότητες στο όνομα μία ενιαίας οθωμανικής, χωρίς αυτό να εμπεριέχει σφαγές κ.λπ. Είναι ένα ακόμη άρθρο από αυτά που παρουσιάζουν τους Νεότουρκους ως στυλοβάτες της οπισθοδρόμησης προς το παρελθόν εν αντιθέσει με αυτό που οι ίδιοι υποτίθεται πρεσβεύουν, δηλαδή την πρωτοπορία, τον εκσυγχρονισμό και την φιλελεύθερη πολιτική.²⁵²

Παράλληλα με αυτά τα άρθρα και την θεματολογία τους, αναδημοσιεύονται και απόψεις και γνώμες του τούρκικου και διεθνούς Τύπου, με τη *Τανίν* να επιμένει στον Βενιζέλο και τα γεγονότα του Αυγούστου, αποκαλώντας τον προδότη της Αυτοκρατορίας και εχθρό των Τούρκων, ενώ κλείνει λέγοντας πως το Κομιτάτο θα φροντίσει αυτός ο πολιτικός προδότης να μην εισέλθει στην Αυτοκρατορία ποτέ.²⁵³ Ο Βενιζέλος από την αρχή της ανάμιξής του στα ελληνικά πράγματα έχει χαρακτηριστεί μόνο αρνητικά από τους Νεότουρκους, κάτι που θα μπορούσε κάποιος να πει πως είναι εν μέρει προφητικό. Κάτι σαν φόβος για το μέλλον, καθώς ανανεώνει κομβικά την ελληνική πολιτική σκηνή και εγκαινιάζει μία νέα εποχή στην ιστορία όχι μόνο της Ελλάδας αλλά και των Βαλκανίων. Η *Ακρόπολις* αναδημοσιεύει στις 19 Σεπτεμβρίου το άρθρο του ανταποκριτή της ρωσικής εφημερίδας *Λόγος* από την Κωνσταντινούπολη όπου ένα διαπρεπέστελος, όπως λέει, του Κομιτάτου της Κωνσταντινούπολης, βλέπει όλους

²⁵² *Ακρόπολις*, 10.9.1910

²⁵³ *Ακρόπολις*, 11.9.1910

τους γειτονικούς λαούς αλλά και τους εν Τουρκία ομοεθνείς τους ως εχθρούς καθότι όπως υποστηρίζει: “..όλοι εργάζονται εναντίον της πατρίδος μας ίνα την βλάψουν..”²⁵⁴ ενώ τονίζει πως δε θα αφήσουν τις ελληνικές ραδιουργίες μέσω των συμμοριών τους να βλάψουν το κύρος και την πυγμή της Αυτοκρατορίας. Είναι αυτό το άρθρο η άλλη πλευρά του φαινομένου των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Νεότουρκων που μελετάμε καθώς τα αφηγήματα εχθρότητας και αλληλοκατηγοριών είναι συγκοινωνούντα δοχεία που αλληλοτροφοδοτούνται και από τις δύο πλευρές. Ο *Νεότουρκος* επίσης προσθέτει σε παρόμοιο άρθρο πως η Ελλάδα «πλανάται πλάνειν οικτρά» όσον αφορά το όνειρο προσάρτησης της Κρήτης, ενώ απειλεί για ακόμη μία φορά το Βασίλειο με πόλεμο.²⁵⁵ Η *Αθήναι* στα τέλη του μήνα υποστηρίζει πως οι Νεότουρκοι ανέβασαν τόσο πολύ τους τόνους που αναγκάστηκαν και πάλι σε υπαναχώρηση και επικοινωνιακή ήττα καθώς δεν είναι έτοιμοι να ξεκινήσουν έναν πόλεμο που δεν μπορούν να υποστηρίξουν, ενώ συμπληρώνει πως για αυτό το λόγο έγινε και η απότομη αποκλιμάκωση της κατάστασης ακριβώς διότι οι Μ. Δυνάμεις έτριξαν τα δόντια στους φιλόδοξους αλλά όχι και ετοιμοπόλεμους ηγέτες των Κομιτάτων.²⁵⁶

Με την έλευση του Οκτωβρίου, η *Τανίν* απειλεί πως σε περίπτωση που ο Βενιζέλος γίνει Πρωθυπουργός του ελληνικού Βασιλείου, αναπόφευκτα θα ξεσπάσει ένοπλη σύγκρουση, εκφράζοντας για ακόμη μία φορά το μένος των Νεότουρκων για τον κρητικό πολιτικό.²⁵⁷ Ανέκαθεν οι Νεότουρκοι δεν συμβάδιζαν με την επίσημη ηγεσία της Υψηλής Πύλης, δηλαδή τον Σουλτάνο σε πολλές αποφάσεις και τακτικές. Αυτό ακριβώς φαίνεται και από την πολιτική γραμμή που ακολουθούν όσον αφορά το ζήτημα της εκλογής του Ελ. Βενιζέλου. Η Πύλη ακολουθεί μία πιο μετριοπαθή πολιτική με το αφήγημα πως δεν είναι τέτοιου βεληνεκούς το ζήτημα ώστε να κλιμακώσουν τις σχέσεις με την Ελλάδα, εν αντιθέσει με την ηγεσία της «ΕΚΠ», που διαρκώς οξύνει την κατάσταση και εξωθεί τα πράγματα προς κάποιου είδους σύρραξη, είτε γενική είτε περιφερειακή (π.χ. στην περιοχή της Μακεδονίας), προκειμένου να δημιουργήσει επιπλέον πίεση προς το ελληνικό Βασίλειο. Μάλιστα, ο Κιαμήλ Πασάς δε διστάζει να κατηγορήσει τους «σοβινιστές» Νεότουρκους πως με την αλλοπρόσαλλη πολιτική τους και τη διαρκή

²⁵⁴ *Ακρόπολις*, 19.9.1910

²⁵⁵ *Στο ίδιο*, 19.9.1910

²⁵⁶ *Αθήναι*, 24.9.1910

²⁵⁷ *Ακρόπολις*, 2.10.1910

επιθετικότητα προς τις άλλες εθνότητες, οδηγούν την Αυτοκρατορία στην άβυσσο, εννοώντας έναν επερχόμενο βαλκανικό πόλεμο που θα ήταν επιζήμιος για την Τουρκία.²⁵⁸ Τηλεγράφημα από την Κωνσταντινούπολη που δημοσιεύει η *Ακρόπολις*, υποστηρίζει πως η μεταστροφή της τούρκικης πολιτικής, τουλάχιστον από τον Σουλτάνο, οφείλεται στην οδηγία που έδωσε ο Καγκελάριος Αιρεντάλ της Αυστρίας, διότι οι Αυστριακοί πίστευαν πως η Ελλάδα πρέπει να προσχωρήσει στην αντί-σλαβική συμμαχία υπό την αιγίδα των Αυστροούγγρων.²⁵⁹ Όπως έχει ήδη προαναφερθεί οι εξωτερικοί παράγοντες και οι πολιτικές που ακολουθούν οι Μ. Δυνάμεις της εποχής παίζουν συνεχώς τεράστιο ρόλο στην εκάστοτε πολιτική που ακολουθούν τόσο οι Τούρκοι όσο και οι Έλληνες.

Η εφημερίδα *Αθήναι* όλο τον μήνα Οκτώβριο, στα κεντρικά άρθρα της που αφορούν τα ελληνοτουρκικά επικεντρώνεται στην «μανία» των Νεότουρκων προς στο πρόσωπο του Βενιζέλου, καθώς όπως υποστηρίζει η εφημερίδα, θέλουν την Ελλάδα αδύναμη με άβουλες κυβερνήσεις για να την κάνουν ό,τι θέλουν, ενώ τώρα με τον ηγέτη των Φιλελευθέρων στην εξουσία οι πολιτικές ισορροπίες στα Βαλκάνια αλλάζουν.²⁶⁰ Μάλιστα, οι Νεότουρκοι σύμφωνα με τον Γ.Πωπ, επιδιώκουν όσο τίποτε άλλο τον πόλεμο με την Ελλάδα προκειμένου να επιταχύνουν τη διαδικασία οριστικής λύσης του κρητικού, το οποίο υπό άλλες συνθήκες θα παραμείνει άλυτο. Επίσης αποκαλύπτει πως μία νίκη κόντρα στην Ελλάδα θα ανεβάσει τη δημοφιλία και το γόητρο των Νεότουρκων που έχει πληγεί μεταξύ άλλων και από τα εσωτερικά οικονομικά ζητήματα της χώρας, στα οποία αυτοί πρώτοι φταίνε, καθώς, όπως λέει: “ κατασπατάλησαν το δημόσιο χρήμα δίχως όρια”,²⁶¹ με αποτέλεσμα η Υψηλή Πύλη να προσπαθεί μάταια να λάβει δάνειο από τη Γαλλία εκείνη την περίοδο. Όλα αυτά μάλιστα συμβαίνουν τη στιγμή που λαμβάνει χώρα και το καθιερωμένο ετήσιο νεοτουρκικό συνέδριο στην Κωνσταντινούπολη με τους μετριοπαθείς να προσπαθούν κατεβάσουν τους τόνους που ανέβασαν οι «σοβινιστές».²⁶²

Το *Εμπρός* στο άρθρο του την 4^η Νοεμβρίου, αναλύει την νεοτουρκική πολιτική που κάνει μία μικρή αποκλιμάκωση στις εκάστοτε κρίσεις για ένα σύντομο χρονικό διάστημα

²⁵⁸ *Ακρόπολις*, 4.10.1910

²⁵⁹ *Ακρόπολις*, 3.10.1910

²⁶⁰ *Αθήναι*, 5.10.1910

²⁶¹ *Αθήναι*, 8.10.1910

²⁶² *Αθήναι*, 29.10.1910

και έπειτα επανέρχεται στην κλιμάκωση με αυξημένους τόνους και απειλές. Το ίδιο συμβαίνει και προς τα τέλη του έτους καθώς ο Δ. Καλαποθάκης υποστηρίζει πως η Αυτοκρατορία εξαιτίας του Νεοτουρκισμού βαίνει ολοταχώς προς την καταστροφή, ενώ ιδιαίτερη μνεία κάνει στο γεγονός πως λόγω των ταυτόχρονων και πολλαπλών διωγμών προς όλα τα έθνη της Αυτοκρατορίας(Βούλγαρους, Έλληνες, Αρμένιους κ.α.) οι Νεότουρκοι βρίσκονται πολύ κοντά στο να πετύχουν το ακατόρθωτο, να ενώσουν όλα αυτούς τους λαούς εναντίον τους.²⁶³ Στον ίδιο τόνο και η *Αθήναι*, όπου κάνει λόγο για «Νεοτουρκικό Δεσποτισμό», αναλύοντας μάλιστα σε ύφος γεμάτο απορία το πως είναι δυνατόν οι μέχρι πρότινος “ *αλληλοσπαρασσόμενοι Έλληνες και Βούλγαροι να τείνουν προς αλλήλους τα χείρας*”²⁶⁴ προκειμένου να εναντιωθούν στον κοινό εχθρό, τον Νεοτουρκισμό.²⁶⁵

Σημαντικό είναι το άρθρο του *Εμπρός* της 18^{ης} Νοεμβρίου όπου εστιάζει στο Κομιτάτο εκφράζοντας την πεποίθηση πως από τη στιγμή που οι Νεότουρκοι απέτυχαν να λάβουν δάνειο από τους Άγγλους ή τους Γάλλους είναι φανερό πως βαδίζουν προς μία μεγάλη πολιτική ήττα. Ο εκδότης της εφημερίδας υποστηρίζει πως η σύναψη αυτού του κομβικής σημασίας δανείου θα έδινε ανάσα ζωής στους Νεότουρκους αλλά πλέον χωρίς αυτό και με τα δημοσιονομικά της χώρας σε πολύ κακή κατάσταση, είναι θέμα χρόνου να επέλθει και η πολιτική διάσπαση στο εσωτερικό του.²⁶⁶ Μάλιστα αυτοί οι εσωτερικοί τριγμοί και οι τάσεις διάσπασης φαίνονται και στη δημιουργία Νεοτουρκικού αντικογκρέσου, όπως το ονομάζουν οι δημιουργοί του, που αποτελείται από είκοσι μέλη των μετριοπαθών Νεότουρκων και αποτελούν ένα μόρφωμα- καρπό της αντιπολίτευσης στους «σοβινιστές» Νεότουρκους, με απώτερο σκοπό όπως τονίζουν και οι ίδιοι να συντριβεί η ακραία αυτή τάση και να ανέλθει στο τιμόνι της «ΕΚΠ» ο Κιαμήλ Πασάς προκειμένου να αλλάξει πλήρως πολιτική πορεία η Αυτοκρατορία και αποσοβηθεί η επερχόμενη, κατ’ αυτούς, βέβαιη καταστροφή.²⁶⁷ Παρόλα αυτά όμως προς το τέλος του

²⁶³ *Εμπρός*, 4.11.1910

²⁶⁴ *Αθήναι*, 4.11.1910

²⁶⁵ Η αναφορά εδώ γίνεται στην πρωτοφανή, για την εποχή εκείνη, συνεργασία των Ελλήνων και Βουλγάρων βουλευτών της Οθωμανικής Βουλής, οι οποίοι με κοινή τους διακοίνωση ανέφεραν πως εφόσον το Εκκλησιαστικό Ζήτημα έληξε τότε δεν υπάρχει τίποτα να τους χωρίζει, ίσα ίσα, τους ενώνει ο νεοτουρκικός κίνδυνος στην παρούσα στιγμή (*Ακρόπολις*, 8.11.1910)

²⁶⁶ *Εμπρός*, 18.11.1910

²⁶⁷ *Ακρόπολις*, 19.11.1910

Νοεμβρίου το Κομιτάτο θα ενεργοποιήσει τα αντανakλαστικά επιβίωσης του και θα ενωθεί προκειμένου όπως αναφέρει και το *Εμπρός*: “να εργαστούν όλοι μαζί για την σωτηρία της χώρας”.²⁶⁸ Γι’ αυτό το λόγο μέσω του Υπουργείου Εξωτερικών, η Κυβέρνηση και κατ’ επέκταση οι Νεότουρκοι θα λάβουν ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή σε μία θα λέγαμε ύστατη προσπάθεια για αλλαγή πορείας της πολιτικής της χώρας. Μάλιστα, εκδίδεται νέα επείγουσα εγκύκλιος με διαταγή προς τα Κομιτάτα της Μακεδονίας να σταματήσουν οι βιαιοπραγίες εις βάρος των μειονοτήτων και να επέλθει μία συνεννόηση μεταξύ όλων των λαών της περιοχής προς όφελος όλων. Όπως αναλύει και το *Εμπρός*, η κίνηση αυτή ήταν αναπόφευκτο να συμβεί για τους Νεότουρκους καθώς το πρόγραμμά τους (με τους συστηματικούς διωγμούς και την επιθετική πολιτική εις βάρος των μη μουσουλμάνων υπηκόων της Αυτοκρατορίας) έρχεται σε αντίθεση με τα συμφέροντα της Τουρκίας και συνεπώς η «ΕΚΠ» θα πρέπει να συμμορφωθεί προς αυτή την κατεύθυνση, θέλοντας και μη.²⁶⁹ Οι Νεότουρκοι από την πλευρά τους συνεχίζουν να έχουν μεγάλες διαφωνίες στο εσωτερικό τους, παρόλο που επίσημα επήλθε κοινή συνεργασία, ενώ προς το τέλος αυτού του έτους επανέρχεται από τους ίδιους το αφήγημα πως υπάρχει κίνδυνος πραξικοπήματος από τους Παλαιότουρκους προκειμένου να «ρίξουν» τον Σουλτάνο και να επαναφέρουν τον Αμπντούλ Χαμίτ στο θρόνο, κάτι που στην πραγματικότητα φαντάζει απίθανο.²⁷⁰

²⁶⁸ *Εμπρός*, 28.11.1910

²⁶⁹ *Εμπρός*, 1.12.1910

²⁷⁰ *Εμπρός*, 6.12.1910

Συνοψίζοντας τα όσα έλαβαν χώρα στο έτος 1910 που μελετήθηκε, συμπεραίνει κανείς πως μετά την υιοθέτηση του προγράμματος επιθετικής πολιτικής προς τους μη Μουσουλμάνους της Αυτοκρατορίας, οι Νεότουρκοι άνοιξαν «τους ασκούς του Αϊόλου», τους οποίους οι ίδιοι έκλεισαν σφιχτά όταν με την επανάσταση του Ιουλίου επανάφεραν το Σύνταγμα και σταδιακά καθαίρεσαν τον Αμπντούλ Χαμίτ από τον θρόνο. Η επιθετική τους πολιτική στις μειονότητες, η διαχείριση του Κρητικού ζητήματος αλλά και η εξέγερση των Αλβανών, δημιούργησαν άλλους συσχετισμούς στα Βαλκάνια αλλά κυρίως έστρεψαν την κοινή γνώμη και τις Μ. Δυνάμεις εναντίον τους, ενώ κατόρθωσαν σε συγκεκριμένες στιγμές να ενώσουν και εχθρούς που δεν ήταν δυνατό να συμβεί στο παρελθόν (π.χ. Βούλγαροι και Έλληνες βουλευτές) με αποτέλεσμα να έρχονται νέα «μαύρα σύννεφα» πάνω από το μέλλον τα Αυτοκρατορίας. Επιπροσθέτως, αξίζει να σημειωθεί πως η πολιτική των Νεότουρκων έπειτα από τη μεγάλη στροφή τους το 1909 είναι σταθερή, με τις όποιες υπαναχωρήσεις στις γραμμές τους να αποτελούν πολιτικά τεχνάσματα προκειμένου να εξασφαλίσουν κυρίως την εύνοια από τις ευρωπαϊκές Δυνάμεις αλλά κυρίως να μην προκαλέσουν γενική ένοπλη σύρραξη όσο και αν οι τακτικές τους ακροβατούσαν μεταξύ ειρήνης και πολέμου.

Στην πραγματικότητα, συμπεραίνει κανείς από τα λεγόμενα των εφημερίδων, πως δεν ήθελαν ούτε ήταν φυσικά και έτοιμοι να οδηγήσουν την Αυτοκρατορία σε μία γενική σύρραξη, ίσως θα λέγαμε ήταν ικανοί μέχρι την διεξαγωγή μία μικρής κλίμακας περιφερειακού τύπου ένοπλη σύρραξη προκειμένου να εκτονωθούν τα πνεύματα και κυρίως να ισχυροποιήσουν την πολιτική τους θέση εντός της Αυτοκρατορίας, αλλά σε καμία περίπτωση διεξαγωγή γενικού πολέμου. Όπως θα δούμε και παρακάτω, το 1911 είναι το έτος της έντονης κινητικότητας σε φανερό αλλά κυρίως μυστικό επίπεδο όσον αφορά τις συνεννοήσεις και τους συνασπισμούς των κρατών στα Βαλκάνια εναντίον της Αυτοκρατορίας. Είναι το προπαρασκευαστικό έτος πριν τη μεγάλη σύγκρουση η οποία αν αναβλήθηκε λόγω των Νεότουρκων το 1908 τώρα πλέον φαίνεται αναπόφευκτη. Είναι επίσης το έτος που μαίνονται περιφερειακές συγκρούσεις εντός της Αυτοκρατορίας, όπως η Αραβική εξέγερση που εμφανίζεται τον Ιανουάριο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Από την εποχή των παρατεταμένων κρίσεων στην αυγή του αναπόφευκτου πολέμου`

Α) 1911: Η αραβική επανάσταση και ο αναβρασμός στα Βαλκάνια- Η αλβανική φλόγα αναζωπυρώνει –Εμφύλιος πόλεμος εντός του Κομιτάτου

Μπαίνοντας στο έτος 1911 και με βάση τα όσα διαδραματίστηκαν το προηγούμενο έτος θα λέγαμε πως η πορεία των γεγονότων οδηγεί αναπόφευκτα σε αυτό που όλοι-κρυφά ή φανερά- προσπαθούσαν να αποφύγουν: την ένοπλη γενικευμένη σύρραξη στη χερσόνησο του Αίμου. Μεγάλο ρόλο στην εξέλιξη των πραγμάτων προς αυτή την κατεύθυνση έπαιξε φυσικά και το πρόγραμμα που υιοθέτησαν οι Νεότουρκοι από το 1909, όταν και στο εσωτερικό αυτών τους συσχετισμούς κατέλαβαν με συντριπτική πλειοψηφία οι λεγόμενοι «σοβινιστές». Ιδιαίτερα, όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, η αντιμετώπιση των εσωτερικών κρίσεων σε οικονομικό, κοινωνικό αλλά και πολιτικό επίπεδο ήταν κομβική στην μεθόδευση της πορείας προς έναν γενικευμένο πόλεμο. Σημεία κλειδιά είναι το Κρητικό ζήτημα αλλά και η Αλβανική εξέγερση στις αρχές του 1910, ενώ την ίδια γραμμή ακολουθούν και στην αντιμετώπιση της αραβικής κρίσης που απασχολεί τον ελληνικό Τύπο στις αρχές του 1911. Το ενδιαφέρον είναι πως πλέον οι χριστιανικοί λαοί της Αυτοκρατορίας φαίνεται να έχουν αυξημένες επαφές και συνομιλίες ακόμη και κοινές συμμαχίες σε πολιτικό επίπεδο κάτι που καταδεικνύει πως η πολιτική του διαίρει και βασίλευε των προηγούμενων ετών από τους Νεότουρκους έχει αποτύχει. Οι διωγμοί και η συνεχής προσπάθεια εκτουρκισμού της Αυτοκρατορίας έχει συνασπίσει τους μη μουσουλμάνους ως φυσικό ένστικτο επιβίωσης και αντίδρασης.

Στο πλαίσιο αυτό το *Εμπρός* κάνει λόγο για συνασπισμό των χριστιανικών εκκλησιών (Βουλγάρων, Ελλήνων και Αρμενίων) με αφορμή την άμεση υπαγωγή των εν Τουρκία χριστιανικών σχολών στο Υπουργείο Παιδείας της Αυτοκρατορίας με άρθρο του νομοσχεδίου που τίθεται σε εφαρμογή από την 1/1/1911. Ουσιαστικά με αυτό τον νόμο οι Νεότουρκοι θέλουν να ελέγξουν την αυτονομία και την επιρροή του Πατριαρχείου στους πληθυσμούς εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο πλαίσιο του

προγράμματος τους, ασκώντας έτσι περαιτέρω μοχλό πίεσης στις μειονότητες της Αυτοκρατορίας.²⁷¹ Με αφορμή τη συνάντηση Γερμανίας και τσαρικής Ρωσίας στο Πότσδαμ, το *Εμπρός* αναλύει τους λόγους για τους οποίους η Πύλη ανησυχεί για τη στάση των μεγάλων της εποχής και καταλήγει πως ο μόνος τρόπος για να καταλαγιάσουν τα πράγματα και να βελτιωθεί η εικόνα της Αυτοκρατορίας προς τα υπόλοιπα κράτη της Ευρώπης είναι είτε να αλλάξουν ριζικά το πολιτικό τους πρόγραμμα οι Νεότουρκοι είτε να “εξαφανιστούν από τον πολιτικό χάρτη” όπως αναφέρει και ο συντάκτης του άρθρου. Όλη η ευθύνη της οθωμανικής ολίσθησης πέφτει στους Νεότουρκους οι οποίοι μάλιστα από σωτήρες της συνταγματικής ζωής μετατράπηκαν σε αυτόχειρες της επικείμενης καταστροφής του statusquo των Βαλκανίων.²⁷² Στο άρθρο του Κλ. Νικολαΐδη, συνεργάτη της εφημερίδας *Ακρόπολις*, οι Νεότουρκοι παρομοιάζονται ως μυθικά τέρατα εξαιτίας της ακραίας εθνικιστικής πολιτικής που επέβαλαν στην Αυτοκρατορία από το 1909 και έπειτα.²⁷³ Ακόμη και σε εσωτερικό επίπεδο οι κατηγορίες εναντίον της «Ένωσης και Προόδου» είναι μεγάλες, καθώς ο Νιαζή Βέης, ένας εκ των πρωτεργατών της αναστήλωσης του Συντάγματος, εναντιώθηκε στο Κομιτάτο λέγοντας πως στην πρώτη ευκαιρία θα προσπαθήσει να εξεγείρει το λαό εναντίον του.²⁷⁴

Η *Ακρόπολις* αναφέρει την πολιτική κατάσταση στην Αραβία, όπου ξεσπά “επανάσταση από αραβικές συμμορίες εναντίον της Τουρκίας”, όπως αναφέρει το άρθρο. Η πολιτική της «ΕΚΠ» έχει δημιουργήσει όπως φαίνεται μόνο εχθρούς και καθόλου συμμάχους καθώς ακόμη και η Ιταλία και η Γαλλία δεν φαίνονται πλέον διατεθειμένες να συνηγορήσουν υπέρ της λύσεως του Κρητικού προς όφελος της Αυτοκρατορίας, όπως αναφέρει το *Εμπρός*.²⁷⁵ Η επανάσταση στην Αραβία μαίνεται όλο τον Ιανουάριο με την εφημερίδα Αθήναι στο κεντρικό της άρθρο να μιλά για τις αιτίες αυτής, τονίζοντας πως η κυριότερη ήταν η προσπάθεια υπόταξης των Αράβων από τους Νεότουρκους, καθώς με την επαναφορά του Συντάγματος αντί να δοθούν τα απαραίτητα προνόμια που εκείνοι ζητούσαν, οι Νεότουρκοι όχι μόνο δεν τα έδωσαν αλλά έκαναν τη ζωή των αραβικών πληθυσμών ακόμη χειρότερη. Φυσικά, έκαναν ό,τι έπραξαν και με τους Αλβανούς, τους

²⁷¹ *Εμπρός*, 3.1.1911

²⁷² *Εμπρός*, 4.1.1911

²⁷³ *Ακρόπολις*, 7.1.1911

²⁷⁴ *Αθήναι*, 7.1.1911

²⁷⁵ *Εμπρός*, 7.1.1911

Έλληνες και τις υπόλοιπες μειονότητες της Αυτοκρατορίας. Το άρθρο τελειώνει με μία εκτίμηση πως αυτή η υπόθεση θα τελειώσει είτε με παραχώρηση καθεστώτος αυτονομίας από τους Τούρκους στους Άραβες είτε με ολοκληρωτική ήττα του τούρκικου στρατού και απόλυτη ανεξαρτησία των Αράβων.²⁷⁶ Το *Εμπρός*, για την αραβική επανάσταση εκφράζει τη γνώμη πως φταίει η νεοτουρκική κακοδιοίκηση αλλά και την πεποίθηση πως: “μετά τη κατάλυση της απολυταρχίας αι διάφοροι φυλαί έπρεπε να μεταβάλωσιν απλώς τύρρανον”.²⁷⁷ Ο *Νέος Ελεύθερος Τύπος* εκφράζει την πεποίθηση πως: “ η αναπόφευκτη αποτυχία των Τούρκων εις την Αραβίαν μοιραίως θα προκαλέσει μεγάλας ταραχάς εν Μακεδονία” σε άρθρο που αναδημοσιεύει η *Αθήναι*.²⁷⁸ Το *Εμπρός* στην καθημερινή του στήλη με τα διάφορα τηλεγραφήματα από το εξωτερικό, δημοσιεύει την άποψη του βιεννέζικου Τύπου, η οποία υποστηρίζει πως η εξέλιξη των πραγμάτων στην Υεμένη θα προκαλέσει νέες επαναστάσεις στην επαρχία της Μακεδονίας αλλά και νέα ανάφλεξη στο μέτωπο της Αλβανίας.²⁷⁹

Μεγάλο ενδιαφέρον, ως κίνηση, έχει το γεγονός πως οι Νεότουρκοι δηλώνουν την δυσaráσκειά τους προς την ελληνική κυβέρνηση για την στάση που κρατά ο ελληνικός Τύπος στο ζήτημα της αραβικής επανάστασης. Η ηγεσία των Νεότουρκων υποστηρίζει ουσιαστικά πως η ελληνική δημοσιογραφία δυναμιτίζει με φανατικά αντιτουρκικά άρθρα το ελληνικό κοινό αλλά και τον ελληνισμό της Αυτοκρατορίας. Φυσικά, είναι βέβαιο πως αυτό αποτελεί μία κίνηση εγωισμού και απελπισίας, κατά την άποψη και των τριών υπό μελέτη εφημερίδων, αλλά και μία κίνηση που περικλείει όλη την πολιτική τακτική των «σοβινιστών Νεότουρκων» τα τελευταία δύο έτη. Δηλαδή, απειλές και όξυνση των πνευμάτων και των τόνων στο όριο του προκλητικού προκειμένου να «κρύψουν κάτω από το χαλί» τα πασιφανή προβλήματα που εκείνοι δημιούργησαν. Μάλιστα, ο λόγος του Δ. Καλαποθάκη σ’ αυτό το άρθρο είναι αρκετά συγκρατημένος και μετριοπαθής προτάσσοντας ως κεντρικό του αντεπιχείρημα πως ο ελληνικός Τύπος μελετούσε και παρουσίαζε όλο αυτόν τον καιρό τα γεγονότα καθαρά αντικειμενικά και η κριτική που ασκούσε ήταν και είναι με το γάντι, ενώ τέλος είναι κάπως προκλητικό να κατηγορηθεί καθώς πρώτη η δική του εφημερίδα (σ.σ. το *Εμπρός*) ήταν αυτή που υποδέχθηκε με

²⁷⁶ *Αθήναι*, 15.1.1911

²⁷⁷ *Εμπρός*, 16.1.1911

²⁷⁸ *Αθήναι*, 20.1.1911

²⁷⁹ *Εμπρός*, 21.1.1911

ενθουσιασμό την νέα συνταγματική ζωή το 1908 και στήριζε ακούσια ή εκούσια ανά περιόδους του Νεότουρκους, μέχρι την στιγμή που εκείνοι άλλαξαν πολιτική.²⁸⁰

Την ίδια στιγμή, ενώ μαίνεται η αραβική επανάσταση και οι αναβρασμοί σε Μακεδονία και Αλβανία αλλά και το κρητικό ζήτημα σε εκκρεμότητα, υπάρχει και το μέτωπο της εσωτερικής αντιπολίτευσης και οι έριδες με τους Παλαιότουρκους, οι οποίοι κατηγορούν το Κομιτάτο πως παρέλαβαν την χώρα κραταιά και μέσα σε δύο έτη την έχουν φέρει στο χείλος τους γκρεμού, τονίζοντας πως πρέπει να αποχωρήσουν από την κυβέρνηση της Αυτοκρατορίας.²⁸¹ Μάλιστα, οι πιέσεις από τους πρώτους, σε συνδυασμό με αυτές των βουλευτών των μη μουσουλμανικών εθνοτήτων με αφορμή τη νέα αιματοχυσία στα εδάφη της Υεμένης, προκαλούν εκ νέου μεγάλη υπουργική κρίση με διαδοχικές παραιτήσεις, δημιουργώντας έναν νέο μοχλό πίεσης στην Κυβέρνηση και κατ' επέκταση στους Νεότουρκους.²⁸² Η «ΕΚΠ», όπως παρατηρεί η εφημερίδα *Εμπρός*, συνεδριάζει πολλές φορές μυστικά με την παρουσία των βουλευτών-μελών της προκειμένου να βρει λύσεις, κάτι που δημιουργεί ακόμη πιο έντονη δυσαρέσκεια στους υπόλοιπους βουλευτές αλλά και στον κόσμο κατ' επέκταση²⁸³. Ακόμη και σε αυτές τις εσωτερικές κρίσεις η πολιτική γραμμή των Νεότουρκων έχει ως στόχο την επίτευξη της εκάστοτε πολιτικής τους απόφασης. Προφανώς, αυτή η τακτική γεννά τις αντιδράσεις και αντί να αποκλιμακώνει τις κρίσεις τις φουντώνει ακόμη περισσότερο. Ακόμη και οι ανασχηματισμοί στην Κυβέρνηση που λαμβάνουν χώρα στις αρχές του έτους δεν βελτιώνουν την κατάσταση με τον Δ. Καλαποθάκη να τονίζει για ακόμη μια φορά πως είναι ζήτημα πλέον ζωτικό η ταχεία διάλυση του Νεοτουρκικού Κομιτάτου, ειδάλλως θα παύσει να υπάρχει σύντομα η Αυτοκρατορία όπως την ξέρουμε.²⁸⁴

Η *Τανίν* αλλά και ο *Νεότουρκος* σε άρθρα που δημοσιεύουν επιτίθενται σφοδρά προς το ελληνικό στοιχείο κατηγορώντας για ραδιουργία και διαρκή προετοιμασία για επανάσταση εντός της Αυτοκρατορίας, με αφορμή το νομοσχέδιο για την εκπαίδευση που θα κατατεθεί στη Βουλή προς ψήφιση. “Οι Νεότουρκοι βλέπουν παντού φαντάσματα και κυρίως κατηγορούν τις υπόλοιπες μειονότητες για πολιτικές και βλέψεις που οι ίδιοι

²⁸⁰ *Εμπρός*, 22.1.1911

²⁸¹ *Εμπρός*, 15.1.1911

²⁸² *Εμπρός*, 30.1.1911

²⁸³ *Ο.π.*, 31.1.1911

²⁸⁴ *Ο.π.*, 1.2.1911

πράττουν”, όπως σχολιάζει ο Β. Γαβριηλίδης.²⁸⁵ Είναι θα λέγαμε σύνηθες πως όταν ένα καθεστώς αποτυγχάνει και καταρρέει σιγά σιγά να εμφανίζεται άκρως επιθετικό στο δημόσιο λόγο αλλά και στις πρακτικές του. Αυτό συμβαίνει και με τους Νεότουρκους, καθώς πλέον έχουν τον απόλυτο έλεγχο οι «σοβινιστές», οι μετριοπαθείς έχουν σιωπήσει και βλέπουν την κατάρρευση ενός οικοδομήματος για το οποίο έχυσαν αίμα και έδωσαν μεγάλους αγώνες. Το μεγάλο πρόβλημα όμως είναι πως η σταδιακή κατάρρευση των Νεότουρκων οδηγεί και σε αυτή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με τον ελληνικό Τύπο να το έχει διακρίνει ήδη από το 1910 και πλέον στο 1911 στον καθημερινό λόγο της αρθρογραφίας να θεωρείται κάτι σαν *de facto* πως θα συμβεί. Το μόνο που μένει είναι το πως και το πότε. Ο πόλεμος όμως στην Αραβία έχει τραβήξει τα βλέμματα όλων των Ευρωπαίων και ιδίως της Γερμανίας και τη Αγγλίας, καθώς οι πρώτοι προφανώς θέλουν ισχυρή Οθ. Αυτοκρατορία καθώς με αυτούς συνεργάζονται και τους εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους, ενώ οι δεύτεροι επιδιώκουν νίκη των Αράβων προκειμένου να ενώσουν τους αποικιακούς τους δρόμους και να έχουν υπό καθεστώς προτεκτοράτου ένα αυτόνομο αραβικό κρατίδιο.²⁸⁶ Η *Αθήναι* εστιάζει στο τελεσίγραφο που απέστειλαν οι Νεότουρκοι σε Ελλάδα και Βουλγαρία προκειμένου εντός δεκατεσσάρων ημερών να αποσύρουν τις «συμμορίες» τους από την Μακεδονία ειδάλλως θα κηρύξουν τον πόλεμο, σχολιάζοντας πως η κίνηση αυτή είναι τελείως εκτός λογικής δεδομένης της όλης κατάστασης και των πολλών ανοικτών μετώπων που έχει η Αυτοκρατορία.²⁸⁷

Το μεγάλο στοίχημα για τους Νεότουρκους όμως την περίοδο αυτή είναι ο έλεγχος της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης που ταλανίζει την Αυτοκρατορία και αποτελεί για εκείνους τον νούμερο ένα κίνδυνο. Από τον Ιανουάριο ήδη έχουν ξεκινήσει οι τριγμοί στο εσωτερικό της Κυβέρνησης με τις τρεις αλλαγές (κατά τους Νεότουρκους παραιτήσεις) Υπουργών και έπειτα η διαφωνία μεταξύ των κορυφαίων στελεχών τους για τα ζητήματα της Κρήτης, της Υεμένης και της Μακεδονίας. Μάλιστα η *Ακρόπολις* στο άρθρο της την 7^η Φεβρουαρίου μιλάει για αναρχία καθώς η Κυβέρνηση κατά τα 2/3 της πάει για αντικατάσταση εξαιτίας των συμφερόντων των «σοβινιστών» Νεότουρκων ενώ

²⁸⁵ *Ακρόπολις*, 1.2.1911

²⁸⁶ *Ακρόπολις*, 2.2.1911

²⁸⁷ *Αθήναι*, 4.2.1911

η κρίση έχει φτάσει και στα ανώτερα κλιμάκια μεταξύ Σουλτάνου και «ΕΚΠ».²⁸⁸ Αυτή την εσωτερική κρίση, που θα έλεγε κανείς είναι και ολίγον τι αναμενόμενη εξαιτίας των διαφωνιών για την εξωτερική πολιτική αλλά και για το ποιός θα αναλάβει την ευθύνη ως προς τα δημοσιονομικά προβλήματα που γιγαντώνονται, είναι διατεθειμένοι να εκμεταλλευτούν οι Αλβανοί, κατά την *Ακρόπολη*, προκειμένου να αναζωπυρώσουν την φλόγα της επανάστασης και να κηρύξουν την ανεξαρτησία τους²⁸⁹

Η *Αθήναι*, εστιάζει στον αλβανικό λαό που όπως λέει: “*καραδοκεί για να κήρυξη την αυτών ανεξαρτησίαν*” ενώ παράλληλα σχολιάζει το μεγάλο οικονομικό πρόβλημα που διέπει την Αυτοκρατορία καθώς οι δημοσιονομικοί της δείκτες πάνε από το κακό στο χειρότερο (έλλειμα στον προϋπολογισμό του κράτους αλλά και στα εξωτερικά ισοζύγια) με αποτέλεσμα αυτό να βυθίζει την χώρα σε μεγαλύτερη κρίση, την ώρα που βρίσκονται σε κρίσιμο σημείο τους τα εξωτερικά ζητήματα.²⁹⁰ Επιπλέον, στα σύνορα αλλά και στην ίδια την επαρχία της Μακεδονίας οι συμπλοκές μεταξύ συνοριοφυλάκων δίνουν και παίρνουν με την ελληνική Κυβέρνηση από μέρους της να δίνει αυστηρές εντολές για κατάπαυση πυρός σε κάθε περίπτωση.²⁹¹ Σύμφωνα με τον Βιεννέζικο Τύπο, οι Αλβανοί επαναστάτες συσπειρώνονται μέρα με την ημέρα προκειμένου να χτυπήσουν ξανά ενώ προπύργιό τους φαίνεται να είναι το Μαυροβούνιο, στο οποίο διέφυγαν μετά την πρώτη αποτυχημένη τους απόπειρα.²⁹² Οι Νεότουρκοι συνεχίζουν το γνωστό «τροπάριο» μπροστά σε ακόμη μια επερχόμενη επανάσταση με απειλές κατά των Ελλήνων αλλά και των Βουλγάρων, ενώ για τους Αλβανούς η απάντηση είναι πως θα επαναληφθεί η ιστορία όπως και πριν ένα χρόνο.²⁹³ Την 16^η Μαρτίου οι Αλβανοί επαναστάτες χτυπούν τούρκικους στόχους στα σύνορα με το Μαυροβούνιο, με την δεύτερη αλβανική επανάσταση κάπως έτσι να ξεκινά.²⁹⁴ Η *Αθήναι* εξυμνεί την αλβανική πίστη στην επανάσταση και την ανεξαρτησία, δηλώνοντας το θαυμασμό για αυτό τον λαό και εκφράζοντας τα αισθήματα αδελφοσύνης που τρέφει ο ελληνικός λαός για τον αλβανικό. Την ίδια ώρα κατακεραυνώνει για ακόμη μία φορά τους «σοβινιστές» Νεότουρκους,

²⁸⁸ *Ακρόπολις*, 7.2.1911

²⁸⁹ *Ο.π.*, 9.2.1911

²⁹⁰ *Αθήναι*, 10.2.1911

²⁹¹ *Εμπρός*, 26.2.1911

²⁹² *Εμπρός*, 7.3.1911

²⁹³ *Ακρόπολις*, 14.3.1911

²⁹⁴ *Ο.π.*, 16.3.1911

στους οποίους ρίχνει όλη την ευθύνη για τα τεκτενόμενα καθώς η πολιτική τους ατζέντα ήταν αυτή που πυροδότησε τα κινήματα ανεξαρτησίας σε όλα τα Βαλκάνια.²⁹⁵

Η επανάσταση των Αλβανών έχει μεγάλο αντίκτυπο σε όλα τα Βαλκάνια, καθώς τίθεται και ζήτημα ουδετερότητας ή επέμβασης του Μαυροβουνίου, μέσα από τα εδάφη του οποίου εφορμούν οι Αλβανοί επαναστάτες και συνεπώς η Πύλη ξεκινά υπομνήματα προς αυτό να λάβει θέση.²⁹⁶ Αυτή τη φορά, όπως αναφέρει η *Ακρόπολις*, αξίζει να αναφερθεί πως οι επαναστάτες όχι μόνο δείχνουν τρομερή γενναιότητα στα πεδία του μετώπου αλλά «σαρώνουν» στο πέρασμά του τον τούρκικο στρατό με αποτέλεσμα να δημιουργούν τεράστιο πρόβλημα στο οθωμανικό στρατό. Έτσι : “το μέλλον φαντάζει δυσοίωνο για την Αυτοκρατορία”.²⁹⁷ Δυσοίωνο διότι πλέον πέραν την ξεκάθαρης στρατιωτικής συντριβής του τούρκικου στρατού, στην εξίσωση μπαίνει και το Μαυροβούνιο κάτι που σημαίνει πως δεν αποκλείεται να συμπαρασύρει και άλλα βαλκανικά κράτη (π.χ. Σερβία, Βουλγαρία και Ελλάδα) σε έναν γενικευμένο πόλεμο εναντίον της Τουρκίας. Ο Ισμαήλ Κεμάλ Βέης, αρχηγός του κόμματος των Φιλελευθέρων-μετριοπαθών σε συνέντευξή του που αναδημοσιεύει η *Ακρόπολις*, υποστήριξε μεταξύ άλλων πως ο αρχικός λόγος της αλβανικής επανάστασης είναι η μη τήρηση της υπόσχεσης της Πύλης για απαλλαγή των Αλβανών από τους φόρους και την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία, αλλά επιπροσθέτως με τον καιρό τόσο η επιθετική πολιτική των «σοβινιστών» Νεότουρκων όσο και η ανάγκη των ίδιων για αυτονομία και έπειτα ανεξαρτησία, οδήγησε στα γεγονότα αυτής της περιόδου.²⁹⁸ Το *Εμπρός* μάλιστα αναφέρει ρητά πως: “πλέον η Αλβανία δεν ανήκει στην Αυτοκρατορία” δείχνοντας την παρακμή στην οποία έχει επέλθει πλέον η άλλοτε κραταιά δύναμη της Ανατολικής Μεσογείου και των Βαλκανίων.²⁹⁹

Η *Αθήναι* εστιάζει στη στάση των Νεότουρκων που θεωρούν πως για δεύτερη φορά θα μπορέσουν να νικήσουν τους επαναστάτες και να θέσουν υπό έλεγχο την κατάσταση στη δυτική Αυτοκρατορία, ακόμη και αν πρέπει να επιβληθούν και του Μαυροβουνίου, κάτι που η εφημερίδα σχολιάζει ως “ τεράστια πλάνη. Οι Νεότουρκοι πλανώνται πλάνειν

²⁹⁵ *Αθήναι*, 18.3.1911

²⁹⁶ *Ακρόπολις*, 20.3.1911

²⁹⁷ *Ο.π.*, 21.3.1911

²⁹⁸ *Ακρόπολις*, 28.3.1911

²⁹⁹ *Εμπρός*, 27.3.1911

οικτρά”.³⁰⁰ Η ίδια εφημερίδα συνεχίζει με άρθρο για τα γεγονότα της Αλβανίας λέγοντας μάλιστα πως σε αυτόν τον αγώνα των Αλβανών που αποκαλεί «δίκαιο», ο ελληνικός λαός θα σταθεί δίπλα τους και ενδεχομένως να ανάψουν την σπίθα για την αρχή του τέλους των ακραίων Νεότουρκων.³⁰¹ Η ηγεσία των Νεότουρκων φαίνεται να κάνει διπλωματικούς ελιγμούς συστήνοντας στην Υ. Πύλη να αναγνωρίσει ορισμένα αιτήματα των επαναστατών προκειμένου να παύσει η ένοπλη σύγκρουση.³⁰² Αλλά και σε επίπεδο εσωκομματικό η επανάσταση της Αλβανίας δημιουργεί προβλήματα, καθώς οι Νεότουρκοι βρίσκονται ένα βήμα πριν τη διάσπασή τους με βάση τα λεγόμενα της εφημερίδας *Αθήναι*, για πρώτη φορά μετά από πολύ καιρό, εξαιτίας της διαφωνίας περί της αντιμετώπισης των δύο μεγάλων ανοικτών μετώπων, αυτών της Αλβανίας και της Αραβίας.³⁰³

Εκείνοι που φαίνεται να επικρατούν τη δεδομένη στιγμή είναι η μερίδα των Νεότουρκων που τάσσονται υπέρ της αναγνώρισης ορισμένων αιτημάτων των επαναστατών προκειμένου να αποκλιμακωθεί η κατάσταση, έναντι εκείνων που μιλούν για ολοκληρωτικό πόλεμο μέχρι εσχάτων.³⁰⁴ Οι εβδομήντα τον αριθμό αυτοί Νεότουρκοι που ουσιαστικά διαφωνούν με την «σοβινιστική» γραμμή, θέτουν τα αιτήματά τους στην συνεδρίαση του Κόμματος «Ένωση και Πρόοδος», με βασικότερο την απομάκρυνση τριών επιφανών Νεότουρκων από την Κυβέρνηση αλλά και από το ίδιο το Κόμμα (πρόκειται για τους Δζαχίτ Βέη, Δζαβήτ Βέη αλλά και τον ηγέτη του κόμματος Ταλάατ Βέη) αλλά και την μη συμμετοχή μελών των Κομιτάτων στην Κυβέρνηση εν γένει, όπως επίσης και την επαναφορά του στόχου της ειρηνικής συνύπαρξης και συμβίωσης με τις υπόλοιπες εθνότητες της Αυτοκρατορίας.³⁰⁵ Πρόκειται για αριθμό αρκετά μεγάλο και κυρίως για αιτήματα ιδιαίτερα σοβαρά καθώς ποτέ ξανά τα τελευταία τρία χρόνια δεν είχε υπάρξει τόσο σοβαρή αντιπολίτευση εκ των έσω στους Νεότουρκους και ιδιαίτερα από μέλη της ίδιας της «ΕΚΠ». Μάλιστα οι τόνοι μεταξύ των δύο τάσεων του κόμματος των Νεότουρκων είναι πολύ υψηλοί με αποκορύφωμα τις απειλές για επίλυση του

³⁰⁰ *Αθήναι*, 30.3.1911

³⁰¹ *Αθήναι*, 2.4.1911

³⁰² *Αθήναι*, 5.4.1911

³⁰³ *Αθήναι*, 7.4.1911

³⁰⁴ *Ο.π.*, 9.4.1911

³⁰⁵ *Εμπρός*, 13.4.1911

ζητήματος με αίμα και νέο εμφύλιο από την εφημερίδα *Ζιά* (που είναι το έτερο όργανο των Νεότουρκων μαζί με την *Τανίν*) και υποστηρίζει και αυτή τη ακραία τάση.³⁰⁶

Οι προβλέψεις περί εμφυλίου και αίματος τελικώς θα διαψευστούν, καθώς όπως αναφέρουν οι *Αθήναι* και *Ακρόπολις*, η πολιτική κρίση των Νεότουρκων ξεπεράστηκε με την παρέμβαση για ακόμη μία φορά του Σουλτάνου Μεχμέτ Ε' αλλά και υπό την πίεση που άσκησαν τα Κομιτάτα Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου στους διασπασθέντες προκειμένου να στηρίξουν την κυβέρνηση με αντάλλαγμα την απομάκρυνση του Ριφαάτ Πασά από το αξίωμά του.³⁰⁷ Ωστόσο, οι πληγές αυτής της κρίσης έχουν ως αποτέλεσμα τον σχηματισμό τριών νέων τάσεων μέσα στην «ΕΚΠ»: τους συντηρητικούς υπό τον Μειζδίν Αφέντη, τους φιλελεύθερους ριζοσπάστες υπό τον Τζαβήτ Βέη και τους μετριοπαθείς υπό τον Χαλήλ Βέη, τον παρόντα Υπουργό Εσωτερικών της Κυβέρνησης.³⁰⁸

Ο μήνας κλείνει με τον πιο ταραχώδη τρόπο που θα μπορούσε για την Αυτοκρατορία, καθώς η Κυβέρνηση στέλνει εντολή διάλυσης στο Κομιτάτο της Θεσσαλονίκης, με τους Νεότουρκους ορκισμένους να κάνουν τα πάντα για να επιβιώσουν, να στρέφονται προς την λύση του πραξικοπήματος υπό τον Σεφκέτ Πασά και το στρατό, όπως ενημερώνει στο φύλλο της 30^{ης} Απριλίου το *Εμπρός*.³⁰⁹ Αντιστοίχως, το Κομιτάτο απαντά με τη διαγραφή των αποσχισμένων από αυτό βουλευτών και ανακοινώνει πως δεν πρόκειται να τους στηρίξει ξανά σε καμία Κυβέρνηση.³¹⁰ Η Αυτοκρατορία πλέον «βράζει» όχι μόνο λόγω των εξωτερικών της ζητημάτων αλλά κυρίως λόγω της εσωτερικής διαμάχης και διαίρεσης των Νεότουρκων. Φυσικά σε καμία περίπτωση οι Νεότουρκοι δεν θα ήθελαν να δουν στην εξουσία ξανά ως ύστατη λύση τους λεγόμενους «γραφειοκράτες», τους οποίους και θεωρούν μεγαλύτερους εχθρούς και από τον Αμπντούλ Χαμίτ Β'. Αν φυσικά συνέβαινε κάτι τέτοιο θα μιλούσαμε για την πλήρη ήττα και το τέλος του Νεοτουρκισμού, όπως τον ξέρουμε.³¹¹ Η *Αθήναι* θεωρεί τον Σεφκέτ Πασά ικανό να επιβάλει δικτατορία του στρατού προκειμένου να λυθεί η εσωτερική κρίση, κάτι που η

³⁰⁶ *Ακρόπολις*, 13.4.1911

³⁰⁷ *Ακρόπολις*, 15.4.1911 και *Αθήναι*, 15.4.1911

³⁰⁸ *Ακρόπολις*, 29.4.1911

³⁰⁹ *Εμπρός*, 30.4.1911

³¹⁰ *Εμπρός*, 2.5.1911

³¹¹ Μερικοί εκ των διασημότερων «γραφειοκρατών» ήταν ο Κιαμήλ Πασάς και ο Χιλμή Πασάς. (*Ακρόπολις*, 2.5.1911)

εφημερίδα υποδέχεται σίγουρα ως το χειρίστο σενάριο αλλά τονίζει πως οι Νεότουρκοι σε οποιαδήποτε μορφή τους(είτε είναι στην εξουσία οι φιλελεύθεροι, είτε οι «σοβινιστές») αποτελούν εχθρό που πρέπει να συντριβεί προκειμένου η Αυτοκρατορία να ανασάνει και μαζί της όλοι οι λαοί.³¹²

Η κατάσταση εν ολίγοις μέχρι και τον Μάιο του 1911 «μυρίζει μπαρούτι» με την Οθωμανική Αυτοκρατορία να έχει ανοικτά μέτωπα σε Ανατολή (επανάσταση Αράβων), Δύση(επανάσταση Αλβανών), Νότο(Κρητικό Ζήτημα και επεισόδια με την Ιταλία στην περιοχή της σημερινής Λιβύης) και Βορρά(επιθετικές βλέψεις Βουλγαρίας στο πλαίσιο του Μακεδονικού), ενώ ταυτόχρονα αντιμετωπίζει τη μεγαλύτερη εσωτερική πολιτική κρίση από την επαναφορά του Συντάγματος και έπειτα με τους Νεότουρκους διαιρεμένους αλλά και τον ίδιο τον στρατό. Τα συνοριακά επεισόδια μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων φρουρών εντείνονται ενώ και η στάση των Νεότουρκων αγριεύει ως προς το ελληνικό Βασίλειο προκειμένου να αντιστραφεί η δυσχερής για εκείνους κατάσταση εντός της Τουρκίας.

Μπαίνοντας στον μήνα Ιούνιο παρατηρείται από τα δημοσιεύματα των εφημερίδων μία αποκλιμάκωση της πολιτικής κρίσης στην Αυτοκρατορία, με τους Νεότουρκους να δίνουν ψήφο εμπιστοσύνης και πάλι στον Χακή Βέη να συνεχίσει την διακυβέρνηση της χώρας, καθώς όπως αναφέρει και η *Ακρόπολις*, δεν ήθελε κανείς εκ των υπολοίπων υποψηφίων για τη θέση του Μεγάλου Βεζύρη να αναλάβει τη διακυβέρνηση με τόσα ανοικτά εξωτερικά αλλά και εσωτερικά ζητήματα σε εκκρεμότητα.³¹³ Στο μέτωπο της Αλβανίας, ο Σουλτάνος εκδίδει διαταγή στην οποία αναφέρει πως είναι διατεθειμένος να προσφέρει αμνηστία στους επαναστάτες προκειμένου εκείνοι να παραδώσουν τα όπλα και να λάβει τέλος η επανάσταση. Η κίνηση αυτή αποτελεί μία ένδειξη καλής θελήσεως περί αναθέρμανσης των καλών σχέσεων μεταξύ Τούρκων και Αλβανών αλλά και μία ύστατη προσπάθεια της Πύλης για κλείσιμο του ενός μετώπου όσο το δυνατόν γρηγορότερα.³¹⁴

³¹² *Αθήναι*, 11.5.1911

³¹³ *Ακρόπολις*, 1.6.1911

³¹⁴ *Ακρόπολις*, 2.6.1911

Την περίοδο αυτή άλλωστε πλέον τα βλέμματα στρέφονται κυρίως στην επαρχία της Μακεδονίας, καθώς εκεί οι αναβρασμοί είναι τόσο έντονοι, που η περιοχή μοιάζει με ηφαίστειο που είναι έτοιμο να εκραγεί. Τα Κομιτάτατόσο των Βουλγάρων όσο και των Ελλήνων δρουν εντόνως το τελευταίο διάστημα, αυτή τη φορά όμως και εναντίον των Νεότουρκων, που από τον «κηδεμόνα των δύο άτακτων παιδιών» της περιοχής, έχουν μετατραπεί στον κύριο στόχο αυτών.³¹⁵ Τα δύο αυτά μέτωπα είναι που πρωταγωνιστούν και απασχολούν περισσότερο τα φύλα των τριών εφημερίδων τον μήνα Ιούνιο.

³¹⁵Ο.π., 3.6.1911

Β)Αλβανικό Ζήτημα και Νεότουρκοι: Η αλλαγή στάσης και το νέο πολιτικό πρόγραμμα-Ένα βήμα μπρος και δύο πίσω

Όπως προαναφέρθηκε, ο Σουλτάνος είναι διατεθειμένος να επαναφέρει την ειρήνη στην επαρχία της Αλβανίας δίνοντας εγγυήσεις και υποσχέσεις στον αλβανικό λαό για βελτίωση των συνθηκών ζωής τους, μεταρρυθμίσεις και κυρίως παραχώρηση αμνηστίας σε όσους πήραν τα όπλα. Το πρόβλημα που ουσιαστικά δεν πείθει τους εξεγερμένους Αλβανούς να υπαναχωρήσουν είναι η επιθετική νεοτουρκική πολιτική της ακραίας τάσης, διότι η «ΕΚΠ» πλέον, έχει χάσει την εμπιστοσύνη όλων σε όσα λέει καθότι διακατέχεται από την άκρως επιθετική πολιτική που ακόμη και εγγυήσεις για ειρήνη να δίνει, όλοι οι υπόλοιποι ξέρουν πως είναι επιφανειακή. Κοινώς, οι Αλβανοί είναι πεπεισμένοι πως με τον έναν ή τον άλλο τρόπο αν παραδώσουν τα όπλα, θα καταλήξουν θύματα της μανίας των Νεότουρκων, συνεπώς δεν υπάρχει επιστροφή αυτή τη φορά, από τη στιγμή που πήραν τα όπλα.³¹⁶

Ο ανταποκριτής της εφημερίδας *Ακρόπολις* στην Κωνσταντινούπολη σχολιάζει το ταξίδι του Σουλτάνου στο Κοσσυφοπέδιο, προκειμένου να παρακινήσει τους Αλβανούς να αφήσουν τα όπλα και να ζήσουν όλοι μαζί ειρηνικά, λέγοντας πως δεν βλέπει καμία άλλη λύση πέραν της παραχώρησης καθεστώτος αυτοδιοίκησης στην επαρχία της Αλβανίας. Κοινώς, μία μερική ανεξαρτησία θα επιφέρει και το τέλος του πολέμου, σε μία περίοδο όμως που αν ο Σουλτάνος το παραχωρήσει τότε ξεκινά το «ντόμινο» των διεκδικήσεων στα Βαλκάνια.³¹⁷ Οι Νεότουρκοι είναι αδιάλλακτοι σε αυτό το μέτρο καθώς θεωρούν πως αν γίνει αυτή η κίνηση από την Πύλη θα ξεκινήσει μια γενικευμένη επίθεση εναντίον της Αυτοκρατορίας, συνεπώς προτιμούν να «πνίξουν στο αίμα» με κάθε κόστος τους Αλβανούς παρά να ανοίξουν την «πόρτα της κολάσεως» για την Αυτοκρατορία, παραχωρώντας στους Αλβανούς αυτονομία. Οι Αλβανοί από την άλλη, θέλουν ως εγγυητές των υποσχέσεων του Σουλτάνου, τις Μ. Δυνάμεις προκειμένου να έχουν μία βάση αλήθειας τα λόγια της Α.Μ. Δεν εμπιστεύονται, όχι τόσο τον Σουλτάνο αλλά τους Νεότουρκους και για αυτό ζητούν εγγυητές στις διαπραγματεύσεις.³¹⁸

³¹⁶Εμπρός, 3.6.1911

³¹⁷Ακρόπολις, 4.6.1911

³¹⁸Ακρόπολις, 5.6.1911

Το *Εμπρός*, βλέπει στο πρόσωπο του Χιλμή Πασσά που πιθανολογείται εκείνη την περίοδο πως πρόκειται να αναλάβει Μεγάλος Βεζύρης, τον αναμορφωτή και τον λυτρωτή της Αυτοκρατορίας, που θα επαναφέρει την τάξη και θα βγάλει τη Νέα Τουρκία από τα δεινά των τελευταίων δύο ετών, καθώς θεωρεί πως με το μεταρρυθμιστικό του πρόγραμμα και το επιβλητικό πολιτικό του προφίλ, είναι ικανός να βρει λύση τόσο με τις υπόλοιπες εθνότητες της Αυτοκρατορίας, όσο και με τους Νεότουρκους και ιδίως με τα υγιή μέλη του, παραγκωνίζοντας του «σοβινιστές» και επαναφέροντας την μετριοπαθή φιλελεύθερη τάση στην ηγεσία αυτού.³¹⁹ Αυτό το γεγονός οδηγεί του Νεότουρκους σε μία πρωτοφανή στροφή στην πολιτική τους ατζέντα, σε πρώτο χρόνο στα λεγόμενά τους, καθώς η *Τανίν* σε άρθρο μιλά για την ανάγκη μετριοπάθειας στην αντιμετώπιση του αλβανικού ζητήματος, προκειμένου να μην ανοιχτούν κι άλλα μέτωπα³²⁰. Φαίνεται πως μετά από δύο χρόνια ο λόγος του οργάνου των Νεότουρκων αλλάζει από άκρως επιθετικός και απειλητικός σε πιο μετριοπαθή με δόσεις αυτοκριτικής. Ίσως να διαβλέπουν και εκείνοι πως πλέον δεν υπάρχει κανείς με το μέρος τους καθώς ακόμη και οι Μ. Δυνάμεις τονίζουν πως ξεπέρασαν τα όρια, ενώ βλέποντας τρία ανοιχτά μέτωπα και με άλλα τόσα να ανοίγουν σύντομα, κάνουν την αλλαγή έστω και πολύ αργοπορημένα μήπως και σωθεί η Αυτοκρατορία. Μάλιστα στο νέο πολιτικό πρόγραμμα που υιοθετούν θέτουν τρεις άξονες της πολιτικής τους δράσης για το επόμενο διάστημα: α) να διαψεύσουν την αντιπολίτευση που κατηγορεί το Κομιτάτο πως παραμελεί τα ζητήματα θρησκείας στη χώρα, β) να προωθήσουν την δημόσια ελευθερία και πρόοδο και γ) να βρουν όσο το δυνατόν περισσότερους μορφωμένους και φιλελεύθερους υποψηφίους για τις επερχόμενες βουλευτικές εκλογές του επόμενου έτους.³²¹ Ειδικότερα, η ανάγκη ουσιαστικής παρέμβασης στην κοινωνία με πραγματική προώθηση της ελευθερίας και την προόδου είναι κάτι που ενδιαφέρει περισσότερο από όλα τους Νεότουρκους καθώς είναι και μία από τις ιδρυτικές τους αξίες και αναφορές. Επίσης εξίσου σημαντική είναι και η καμπάνια για συγκέντρωση όσο το δυνατόν περισσότερων φιλελεύθερων και μετριοπαθών βουλευτών για την επόμενη εκλογική μάχη.

³¹⁹ *Εμπρός*, 5.6.1911

³²⁰ *Ακρόπολις*, 6.6.1911

³²¹ *Ακρόπολις*, 9.6.1911

Οι Αλβανοί παρόλα αυτά όμως δεν φαίνεται να είναι διατεθειμένοι να αποδεχτούν τις υποσχέσεις του Σουλτάνου και συνεχίζουν τον αγώνα τους . Η *Αθήναι* με ένα ακόμα πυκνό άρθρο εξηγεί πως η πορεία του νεοτουρκικού Κομιτάτου είναι εξαιρετικά δύσκολη και πως όλα δείχνουν πως η «ΕΚΠ» βαδίζει προς το τέλος της καθώς εντέλει στη Μεγάλη Βεζυρία όλα δείχνουν πως θα ανέβει ο Κιαμήλ Πασάς που θα επιδιώξει την διάλυση του Κομιτάτου ως κόμμα.³²² Στο μέτωπο της Αλβανίας η επανάσταση θεωρείται για την *Ακρόπολη* λήξασα καθώς οι περισσότεροι εκ των επαναστατών φαίνεται πως εντέλει θα συμφωνήσουν με τον Σουλτάνο και θα δεχθούν την πρότασή του, με αποτέλεσμα την πολιτική ήττα των «σοβινιστών» Νεότουρκων και την ενδυνάμωση της πτέρυγας των μετριοπαθών που είχαν ταχθεί εξ αρχής υπέρ αυτής της γραμμής (πάση θυσία ειρήνη με τους Αλβανούς).³²³ Παρά το γεγονός πως με την υιοθέτηση (έστω και στα χαρτιά) του νέου αυτού προγράμματος, οι Νεότουρκοι θα συνεχίσουν την ίδια πολιτική απαράλλακτη και άκαμπτη, με αποτέλεσμα να έχουν κάνει εντέλει «ένα βήμα μπρος και δύο πίσω»

³²² *Αθήναι*, 15.6.1911

³²³ *Ακρόπολις*, 19.6.1911

Γ) Ιταλοτουρκικός Πόλεμος και Κρητικό : Οι προάγγελοι ενός Πολέμου δίχως επιστροφή

Από τον Ιούλιο του 1911 εγκαινιάζεται μία νέα περίοδος για την Αυτοκρατορία και τους Νεότουρκους, καθώς έπειτα από τον σκόπελο που δημιουργήσε η δεύτερη αλβανική επανάσταση, δημιουργήθηκαν νέες αναταράξεις στα Βαλκάνια αλλά και όχι μόνο καθώς στο υπόλοιπο μισό του έτους η Τουρκία θα βρεθεί αντιμέτωπη τόσο με τις εξελίξεις στο Κρητικό αλλά και με ένα νέο εμπόλεμο μέτωπο αυτή τη φορά απέναντι σε μία από τις Μ. Δυνάμεις της εποχής, την ταχέως αναπτυσσόμενη και με ιμπεριαλιστικές διαθέσεις Ιταλία, με την οποία θα συγκρουστεί στην περιοχή της σημερινής Λιβύης. Αυτός θα είναι ο περίφημος Ιταλό-τουρκικός πόλεμος(ή αλλιώς και Πόλεμος της Τριπολίτιδας, από την περιοχή που διεξήχθησαν οι μάχες), που θα αποτελέσει και μία «πρόβα τζενεράλε» των όσων θα ακολουθήσουν αργότερα, εκθέτοντας την Αυτοκρατορία και οδηγώντας την σε μία ακόμη οδυνηρή ήττα. Οι Νεότουρκοι και σε αυτή την περίοδο και παρά την φαινομενική αλλαγή στην πολιτική τους με την υιοθέτηση του νέου προγράμματος, εμφανίζονται εξίσου απόλυτοι στην αντιμετώπιση των κρίσεων όπως και τα προηγούμενα δύο έτη.

Μάλιστα, σύσσωμος ο ελληνικός Τύπος της εποχής καθώς και ο ευρωπαϊκός κατηγορεί αυτήν τους την πολιτική ως το λόγο που έφτασε η Αυτοκρατορία σε αυτό το σημείο. Μεταξύ των Κομιτάτων παρατηρείται διχογνωμία γύρω από τις πολιτικές αποφάσεις και την στήριξη της υπάρχουσας Κυβέρνησης, με τα Κομιτάτα Μοναστηρίου και Δίβρας να ανεξαρτητοποιούνται από τη κεντρική γραμμή και να αρνούνται να στηρίξουν την Κυβέρνηση ως προς την τάση που κράτησε στο αλβανικό ζήτημα με την αποδοχή ορισμένων εκ των αιτημάτων των επαναστατών.³²⁴ Ο ευρωπαϊκός Τύπος μιλά για τύμπανα πολέμου με την *Αθήναι* να θεωρεί δεδομένη την ήττα του τούρκικου στρατού σε περίπτωση σύγκρουσης με τον ιταλικό.³²⁵

³²⁴ *Εμπρός*, 2.8.1911

³²⁵ *Αθήναι*, 10.8.1911

Η *Ακρόπολις* στρέφει το βλέμμα της προς τις εξελίξεις στην Κρήτη καθώς μετά τη λήξη της θητείας του Αλ. Ζαΐμη ως Υπατος Αρμοστής και την κατάργηση του θεσμού αυτού ως διοικητικό, οι Νεότουρκοι: “ *εγείρουν ζήτημα Μουσουλμανικόν*”.³²⁶ Ο *Νεότουρκος* μάλιστα μιλά για λυσσαλέα επίθεση των Χριστιανών εναντίον των Μουσουλμάνων στην μεγαλόνησο, κάτι το οποίο είναι απαράδεκτο και πρέπει να λυθεί άμεσα ακόμη και με στρατιωτική επέμβαση. Οι «σοβινιστές» Νεότουρκοι συνεπώς παραμένουν ίδιοι και अपαράλλακτοι στην αντιμετώπιση των κρίσεων, δηλαδή με απειλές μέσω των οργάνων τους (*Νεότουρκος* και *Τανίν*) εις βάρος του ελληνισμού.³²⁷ Το *Εμπρός* κατηγορεί τους Νεότουρκους πως προσπαθούν να κρατήσουν την εξουσία με κάθε κόστος κάνοντας μεγάλο κακό στην Αυτοκρατορία καθώς οι πολιτικές αυτών είναι και η αιτία της σημερινής καταστάσεως.³²⁸ Παράλληλα τονίζει πως οι Νεότουρκοι πρέπει επιτέλους να καταλάβουν πως εάν υπάρχει κάποιος πιθανός σύμμαχος ακόμη για αυτούς στα Βαλκάνια, αυτός είναι η Ελλάδα και κανένα άλλο έθνος παρά τα όσα έχουν κάνει ενάντια στον ελληνισμό.³²⁹ Η «ΕΚΠ», από την πλευρά της δεν βλέπει τα πράγματα έτσι καθώς όλοι πλέον για εκείνη είναι εν δυνάμει εχθροί και ιδιαίτερα τα κράτη που έχουν μειονότητες εντός της Αυτοκρατορίας.

Η *Ακρόπολις*, σε άρθρο της την 18^η Αυγούστου αναφέρει πως η «ΕΚΠ» μελετά το ενδεχόμενο να παραχωρήσει την περιοχή του Νόβι-Παζάρ αλλά και την Κρήτη με την μορφή πώλησης, προκειμένου να εισπράξει τα ποσά εκείνα που θα την βοηθήσει να βελτιώσει ή και να ξεχρεώσουν τα δημοσιονομικά ελλείματα.³³⁰ Βέβαια, το παρόν δημοσίευμα κάθε άλλο παρά πράξη έγινε καθώς τις επόμενες ημέρες ο *Νεότουρκος* το διαψεύδει και αντιθέτως γράφει πως πρέπει πάση θυσία η Κρήτη να μείνει επί τουρκικού ελέγχου ως έδαφος της Αυτοκρατορίας, χωρίς αυτονομία ή άλλου είδους καθεστώ.³³¹ Στο ίδιο πνεύμα και η απόφαση των «σοβινιστών» στο προκαταρκτικό συνέδριό τους στην Κωνσταντινούπολη, όπου επιμένουν όσον αφορά το Κρητικό πως πρέπει ο

³²⁶ *Ακρόπολις*, 8.8.1911

³²⁷ Στο ίδιο, 8.8.1911

³²⁸ *Εμπρός*, 12.8.1911

³²⁹ *Εμπρός*, 19.8.1911

³³⁰ *Ακρόπολις*, 18.8.1911

³³¹ *Εμπρός*, 22.8.1911

τούρκικος στόλος να περιφρουρήσει τα κυριαρχικά δικαιώματα της Αυτοκρατορίας στη νήσο.³³²

Παράλληλα με το Κρητικό αλλά και τα άλλα ανοιχτά μέτωπα η Νέα Τουρκία βρίσκεται και σε κατάσταση πολέμου με την Ιταλία στην περιοχή της σημερινής Λιβύης καθώς τα τύμπανα πολέμου κρούουν ήδη από τα μέσα του Αυγούστου ενώ όλο τον Σεπτέμβριο και έπειτα εντέλει ο πόλεμος αυτός θα γίνει πραγματικότητα. Παράλληλα οι κρητικοί βουλευτές ζητούν και πάλι απεγνωσμένα την ένωση με την Ελλάδα καθώς όπως πιστεύουν έχει φτάσει η ώρα πόσο μάλλον που στο τιμόνι του ελληνικού Βασιλείου βρίσκεται ένας «δικός τους άνθρωπος», ο Ελ. Βενιζέλος.³³³ Μάλιστα η «ΕΚΠ» ανεβάζει τους τόνους λέγοντας στον Μ. Βεζύρη με την μορφή επιστολής πως κινδυνεύει ο Ισλαμισμός και μέσα στους βασικούς υπαίτιους αυτής της κατάστασης είναι και οι Έλληνες τους οποίους αποκαλεί «αληταράδες».³³⁴ Ο Δ. Καλαποθάκης σε άρθρο του στο *Εμπρός*, υποστηρίζει πως με αφορμή τον επερχόμενο ιταλό-τουρκικό πόλεμο, οι Νεότουρκοι δεν πρόκειται να αλλάξουν πολιτική γραμμή πηγαίνοντας την κατάσταση μέχρι το τέρμα ώστε να έχουν και μία ισχυρή δικαιολογία να αποχωρήσουν από την πολιτική σκηνή, καθώς τόσο η αποχώρησή τους όσο και η ήττα τους από τους Ιταλούς θεωρείται δεδομένη κατά τον εκδότη της εφημερίδας.³³⁵

Στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας εξαιρετικό ενδιαφέρον έχει το γεγονός πως δριμεία κριτική στο Κομιτάτο πλέον ασκούν και «δικοί του» άνθρωποι, με τον Τζελάλ Νουρή, τον διευθυντή του *Νεότουρκου* να λέει πως “..η ΕΚΠ έχει μετατραπεί σε μία ολιγαρχία των τεσσάρων με πέντε ατόμων και πως πρέπει άμεσα να γίνουν αλλαγές και να αποβληθούν τα παρείσακτα στοιχεία από το κόμμα, που πλέον καμία διαφορά δεν έχει με το Γιλδίζ”.³³⁶ Η Αθήναι εστιάζει στην έναρξη των εχθροπραξιών στην Τριπολίτιδα³³⁷ ενώ η Ακρόπολις παρομοιάζει την Αυτοκρατορία με ένα ηφαίστειο που είναι έτοιμο να

³³² Ακρόπολις, 2.9.1911

³³³ Εμπρός, 5.9.1911

³³⁴ Ακρόπολις, 9.9.1911

³³⁵ Εμπρός, 12.9.1911

³³⁶ Ακρόπολις, 16.9.1911

³³⁷ Αθήναι, 17.9.1911

εκραγεί, εξαιτίας τόσο των εσωτερικών προστριβών όσο και των εξωτερικών.³³⁸ Το *Εμπρός* θεωρεί ως πιθανό σενάριο πως οι Νεότουρκοι για να ανακάμψουν από την δεδομένη ήττα από τους Ιταλούς, δεν είναι απίθανο να προκαλέσουν ένοπλο επεισόδιο με την Ελλάδα, καθώς έτσι ενδεχομένως να αναπτερώσουν το ηθικό όλων των «σοβινιστών» οπαδών τους, αλλά και να τους συσπειρώσουν.³³⁹ Μάλιστα οι Νεότουρκοι δείχνουν σοκαρισμένοι και στο χείλος του γκρεμού μετά την επίθεση από τους Ιταλούς ενώ και σε επίπεδο Τύπου, τυφλή στήριξη έχουν πλέον μόνο από την *Τανίν*.³⁴⁰ Την επαλήθευση των παραπάνω φέρνει και η απόφαση του Κομιτάτου να πολεμήσει μέχρι εσχάτων με την Ιταλία, ενώ οι Νεότουρκοι στα λεγόμενα τους φαίνονται, όπως σχολιάζει ο Β. Γαβριηλίδης, μάλλον εκτός τόπου και χρόνου καθώς θεωρούν πως μπορούν να τσακίσουν την Ιταλία.³⁴¹ Σημαντικό επίσης και το άρθρο Άγγλου δημοσιογράφου, το οποίο αναδημοσιεύει το *Εμπρός*, που μεταξύ άλλων παραδέχεται την αποτυχία των Νεότουρκων υποστηρίζοντας πως το εξαιρετικά ανανεωτικό και ελπιδοφόρο κίνημα μετατράπηκε σε μία ολιγαρχία που διέπεται από διχόνοιες και διασπαστικές τάσεις.³⁴² Κατά το *Εμπρός*, ο μεγαλύτερος εχθρός της Αυτοκρατορίας δεν είναι ούτε οι Ιταλοί ούτε οι Αλβανοί ούτε καν οι Έλληνες, αλλά το Νεοτουρκικό Κομιτάτο που το χαρακτηρίζει ως «εγκληματικό συνεταιρισμό».³⁴³

Ο μήνας Οκτώβριος είναι κομβικής σημασίας διότι και οι τρεις υπό μελέτη εφημερίδες φιλοξενούν στα φύλλα τους σχεδόν σε καθημερινή βάση άρθρα γύρω από τις κινήσεις του κάθε κράτους στα Βαλκάνια ενόψει ενός επικείμενου και αναπόφευκτου όπως φαίνεται από εκείνα, πολέμου. Η κινητικότητα αυτή γίνεται σε επίπεδο συμμαχιών φανερών αλλά και μυστικών, όσο και σε εξοπλιστικό επίπεδο αλλά και σε πολιτικό με τους Νεότουρκους παρόλα αυτά να κρατούν την ίδια στάση μπροστά στα τεκτενόμενα. Η αλήθεια είναι πως η έναρξη του ιταλό-τουρκικού πολέμου αντικειμενικά θα επισπεύσει τις ταραχές στα Βαλκάνια και τις μελλοντικές ένοπλες συγκρούσεις. Οι Βούλγαροι κάνουν διαρκή στρατιωτικά γυμνάσια, το Μαυροβούνιο εξοπλίζει τα σύνορά του και η Ελλάδα το ίδιο. Το Κομιτάτο φαίνεται εξασθενημένο από τις εσωτερικές διαμάχες καθώς

³³⁸ Ακρόπολις, 17.9.1911

³³⁹ *Εμπρός*, 16.9.1911

³⁴⁰ *Εμπρός*, 18.9.1911

³⁴¹ Ακρόπολις, 18.9.1911

³⁴² Ακρόπολις, 21.9.1911

³⁴³ *Εμπρός*, 23.9.1911

αυτές είναι που οδηγούν και στη διαρκή πολιτική αστάθεια της χώρας σε εκείνη την περίοδο.³⁴⁴ Μάλιστα εξασθενημένη εμφανίζεται και η επιρροή του στην Κυβέρνηση αλλά και στην Βουλή γενικότερα ενώ ακόμη και στο κομμάτι του στρατού, που εκεί ανέκαθεν στηριζόταν η δύναμή του, ο στρατός της Θεσσαλονίκης βρίσκει αντίδραση από τη στρατιά της Κωνσταντινούπολης και της Αδριανούπολης. Ταυτόχρονα η επίθεση στο υπουργείο του Χακή Βέη αποτελεί, κατά το *Εμπρός*, ξεκάθαρη επίθεση της Βουλής εναντίον του Κομιτάτου, το οποίο «αργοπεθαίνει».³⁴⁵ Στο πλαίσιο του πανικού αυτού έρχεται και το δημοσίευμα από την Κωνσταντινούπολη περί πρόθεσης των Νεότουρκων να εκθρονίσουν πραξικοπηματικά τον Μεχμέτ Ε', κάτι που εκείνη την στιγμή φαντάζει μέγιστο λάθος καθώς ο Σουλτάνος, παρά τις διαφωνίες του με τους «σοβινιστές» δεν παύει να είναι ευνοϊκά διατεθειμένος σε αυτούς, συνεπώς μία τέτοια κίνηση θα αποδειχθεί μέγα σφάλμα.³⁴⁶

Τα μόνα θετικά σημάδια ανάκαμψης για τους Νεότουρκους είναι η σκληρή τους άμυνα και οι πολλές απώλειες που προξενούν στους Ιταλούς στο πεδίο της μάχης, κάτι που τόσο η *Τανίν* όσο και ο *Νεότουρκος* χρησιμοποιούν εργαλειακά για προπαγάνδα προς τόνωση του ηθικού της Αυτοκρατορίας αλλά και του ίδιου του Κομιτάτου.³⁴⁷ Μάλιστα η *Αθήναι* σχολιάζει θετικά τις υποσχέσεις του Κιαμήλ Πασσά για διάλυση του Κομιτάτου, ως μονόδρομο για να απεμπλακεί η Αυτοκρατορία από την μεγάλη αυτή κρίση, καθώς αναφέρει πως: “... υπάρχει η τύφλωση η εκ του ηλιθίου και βλαβερού από γενικής απόψεως σοβινισμού των μελών του Κομιτάτου...” , ενώ προσθέτει πως αν δεν υπήρχε αυτή η τύφλωση του «σοβινισμού» τότε θα είχαν λάβει περισσότερο υπόψιν τη σκέψη να παραιτηθούν από τα κυριαρχικά δικαιώματα της Κρήτης, της Αιγύπτου και της Τριπολίτιδος γλιτώνοντας έτσι καίρια πλήγματα τόσο σε στρατιωτικό επίπεδο όσο και σε πολιτικό και οικονομικό.³⁴⁸ Σημαντικό και το άρθρο της 26^{ης} Οκτωβρίου του *Εμπρός* στο οποίο υποστηρίζεται η γνώμη πως ακόμη και αν καθαιρεθεί ο νυν Σουλτάνος και αντικατασταθεί από τον διάδοχό του Γιουσούφ Ιτζεδίν και πάλι οι Νεότουρκοι θα υστερούν πολιτικά διότι ο τελευταίος είναι γνήσιος οπαδός των παλαιοτουρκικών

³⁴⁴ Ακρόπολις, 4.10.1911

³⁴⁵ *Εμπρός*, 12.10.1911

³⁴⁶ *Αθήναι*, 1.10.1911

³⁴⁷ Ακρόπολις, 20.10.1911

³⁴⁸ *Αθήναι*, 22.10.1911

ιδεών.³⁴⁹ Η επίσημη άποψη και των τριών εφημερίδων για τη στάση της Αυτοκρατορίας στον πόλεμο με το ιταλικό Βασίλειο είναι πως αφενός ενεπλάκησαν σε ένα πόλεμο που δεν μπορούν να κερδίσουν, αφετέρου η ευθύνη ανήκει εξολοκλήρου στο Κομιτάτο και τους Νεότουρκους που σε πείσμα της λογικής προσπαθούν να αποδείξουν το αντίθετο προκειμένου να επιβιώσουν πολιτικά και ιδεολογικά. Ψάχνουν αυτή την αναπάντεχη και μεγαλοπρεπή νίκη που θα τους αναστήσει πολιτικά, αλλά όπως φαίνεται, μάταια στην περίπτωση της Τριπολίτιδας.

Οι δύο τελευταίοι μήνες του γεμάτου πολιτικές κρίσεις και ένοπλες συγκρούσεις έτους 1911 κυλούν με την αναγκαία σύναψη ανακωχής της Πύλης με τους Ιταλούς, παραδεδομένοι ουσιαστικά την ήττα τους στην Τριπολίτιδα³⁵⁰. Παράλληλα οι Νεότουρκοι σταματούν τα μπούκοτς εναντίον των Ελλήνων στην περιοχή της Σμύρνης ενώ φαίνεται πως υποχωρούν και στο ζήτημα της Κρήτης αναγνωρίζοντας δικαιώματα άμεσης διοίκησης στην Κρήτη για την Ελλάδα, μέσω μίας μελλοντικής συμφωνίας.³⁵¹ Η πρόταση αυτή μάλιστα σύμφωνα με την εφημερίδα *Ακρόπολις* ουσιαστικά δίνει στην Κρήτη μία αυτονομία μοναδικού τύπου κρατώντας παράλληλα την οθωμανική επικυριαρχία αλλά αυξάνοντας και την ελληνική επιρροή.³⁵² Το *Εμπρός*, με αφορμή την μερική και ασαφή εντέλει υποχώρηση της Πύλης προς τα αιτήματα του Πατριαρχείου, δεν διστάζει να «στήσει στον τοίχο» και πάλι τους Νεότουρκους παρομοιάζοντάς τους με τον Κρόνο που τρώει τα τέκνα του, καθώς κάπως έτσι κι εκείνοι προσπαθούν και «κατασπαράζουν» τους χριστιανικούς πληθυσμούς και δη τους Έλληνες, οι οποίοι αποτελούν κανονικά του φυσικούς τους συμμάχους.³⁵³

Το άρθρο της 12^{ης} Νοεμβρίου 1911 που δημοσιεύεται στην *Ακρόπολη* αποκαλύπτει, τρία χρόνια μετά, το πρόγραμμα που υιοθέτησαν οι Νεότουρκοι σε μυστική συνέλευση στις 17 Δεκεμβρίου 1908 και καταδεικνύει το ακριβές σημείο της πολιτικής τους στροφής στον μετέπειτα λεγόμενο «σοβινισμό». Μεταξύ των σημείων που ψηφίστηκαν και υιοθετήθηκαν προέβλεπε: α) εξουδετέρωση της πολιτικής ισχύος των χριστιανικών εθνικοτήτων, β) συγκέντρωση κεφαλαίων με σκοπό να συγκρουστούν και να τσακίσουν

³⁴⁹ *Εμπρός*, 26.10.1911

³⁵⁰ *Ακρόπολις*, 1.11.1911

³⁵¹ *Ακρόπολις*, 3.11.1911

³⁵² *Ακρόπολις*, 10.11.1911

³⁵³ *Εμπρός*, 9.11.1911

το ελληνικό εμπόριο, γ) πρόγραμμα εσωτερικής μετανάστευσης Μωαμεθανών στην επαρχία της Μακεδονίας προκειμένου να διασπαστεί η συμπαγής χριστιανική πλειοψηφία, δ) αφαίρεση προνομίων από το Πατριαρχείο και τέλος ε) προώθηση της πολιτικής του Πανοθωμανισμού.³⁵⁴ Αυτές οι αποκαλύψεις για το πρόγραμμα πολιτικής δράσης των Νεότουρκων έρχονται σε μία περίοδο που η «ΕΚΠ» έχει στριμωχτεί πάρα πολύ πολιτικά αλλά και ιδεολογικά και καταδεικνύουν πως η «περίοδος χάριτος» του Νεοτουρκισμού ουσιαστικά ήταν για ένα πεντάμηνο με εξάμηνο, αλλάζοντας άρδην πρόσωπο λόγω φυσικά της αλλαγής συσχετισμών εντός των Κομιτάτων. Στο φύλλο της 7^{ης} Δεκέμβριου 1911 του *Εμπρός*, με αφορμή την αποκάλυψη ενός Αλβανού βουλευτή πως ο νυν Μ. Βεζύρης (δηλαδή ο Σαΐτ Πασάς) είχε εκφραστεί εναντίον του Συντάγματος επί ηγεσίας του Αμπντούλ Χαμίτ, η εφημερίδα κάνει κριτική στους Νεότουρκους, λέγοντας πως με εξαίρεση πέντε με έξι στελέχη που έμειναν στην πολιτική μετά την επαναφορά του Συντάγματος, όλοι οι υπόλοιποι ήθελαν απεγνωσμένα να πέσει ο Αμπντούλ Χαμίτ, αδιαφορώντας για το μετέπειτα καθεστώς, εννοώντας ακόμη και για το αν θα υπάρχει συνταγματική ζωή στη χώρα ή όχι. Ο σκοπός ήταν να καθαιρεθεί ο Σουλτάνος. Πάνω σε αυτή την θεωρία, στηρίζει και το γεγονός πως ο Νεοτουρκισμός απέτυχε παταγωδώς να εφαρμόσει τα ιδεώδη της Γαλλικής Επανάστασης αλλά και γενικότερα να δημιουργήσει ένα σύγχρονο κράτος με φιλελεύθερες πολιτικές ιδέες.³⁵⁵

Το έτος κλείνει με σοβαρή εσωτερική κρίση εντός της Βουλής, ο Σαΐτ Πασάς με οριακή πλειοψηφία και την πλήρη στήριξη των Νεότουρκων κηρύττουν διάλυση της Βουλής, την ίδια ώρα που η αντιπολίτευση προς αυτούς αυξάνεται, ενώ παράλληλα τα ανοιχτά μέτωπα σε Αλβανία, Τριπολίτιδα και Αραβία παραμένουν. Το 1912 θα μπει με τους χειρότερους οиωνούς καθώς πλέον γίνεται πασιφανές πως η Χερσόνησος του Αίμου πολύ σύντομα θα έχει πόλεμο και από ό,τι φαίνεται ο μεγάλος χαμένος της υπόθεσης θα είναι η Αυτοκρατορία.

³⁵⁴ Ακρόπολις, 12.11.1911

³⁵⁵ *Εμπρός*, 7.12.1911

Δ)Οι Νεότουρκοι στην αυγή του αναπόφευκτου Πολέμου: Εκλογές, βαλκανικές συμμαχίες και η έναρξη του Πολέμου

Το έτος 1912, η τελευταία υπό εξέταση χρονιά, αποτελεί και την κορύφωση της εποχής των Νεότουρκων έτσι όπως αναδύθηκαν από τις αρχές του 20^{ου} Αιώνα, σιγά σιγά μέσα από οργανώσεις στην Γαλλία και έπειτα εντός της Αυτοκρατορίας μυστικά μέχρι και το απόγειο της δόξας τους τον Ιούλιο του 1908 όπου πετυχαίνουν την επαναφορά της συνταγματικής ζωής στη χώρα έπειτα από το 1876. Η χρονιά αυτή(άλλωστε γι' αυτό επιλέχτηκε και ως καταληκτική για την εργασία) αποτελεί θα λέγαμε το « κύκνειο άσμα» των Νεότουρκων αλλά και της ίδιας της Αυτοκρατορίας ουσιαστικά καθώς η ζωή όπως ήταν στην Αυτοκρατορία μέχρι το 1908 δεν θα ξαναγίνει ποτέ. Βλέποντας εν συντομία το 1912, συνεχίζει ακριβώς όπως τελείωσε το προηγούμενο έτος με τον ιταλοτουρκικό πόλεμο να μαίνεται καθώς η Αυτοκρατορία έχει υποστεί μεγάλες ήττες αλλά και το Κρητικό να βρίσκεται στο απόγειό του. Οι Νεότουρκοι έχουν αποφασίσει πόλεμο μέχρι τέλους εναντίον της Ιταλίας ενώ και στα υπόλοιπα μέτωπα συνεχίζουν την κλασσική πολιτική της όξυνσης με αποτέλεσμα τα Βαλκάνια να μοιάζουν με ένα «ηφαίστειο έτοιμο να εκραγεί». Παράλληλα κρίση υπάρχει και στο εσωτερικό της χώρας με την αντιπολίτευση όλο και να δυναμώνει κυρίως από τη στιγμή που οι Νεότουρκοι πραξικοπηματικά θα λέγαμε, διαλύουν τη Βουλή τον Ιανουάριο του 1912.

Έτσι ξεκινώντας με το *Εμπρός* το Βαλκανικό Κομιτάτο(ελληνομακεδονικό) επιτίθεται εκ νέου στους Νεότουρκους κατηγορώντας τους για το αδιέξοδο της Τουρκίας, που οφείλεται σύμφωνα με αυτούς στην πολιτική της «ΕΚΠ» και την καταπίεση των άλλων λαών.³⁵⁶ Μάλιστα μία ακόμη κρίση ξεκινά στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας έπειτα από την αναθεώρηση του άρθρου 35 του Συντάγματος που ουσιαστικά πλέον δίνει το δικαίωμα διάλυσης της Βουλής στο Σουλτάνο. Η αντιπολίτευση, που χρησιμοποιεί εργαλειακά αυτή την αφορμή, επιτίθεται στους Νεότουρκους κατηγορώντας τους πως μαζί με τον Σουλτάνο ολισθαίνουν ολοένα και περισσότερο προς τη δικτατορία την Αυτοκρατορία.³⁵⁷ Από την άλλη οι Νεότουρκοι θέλουν πάση θυσία να διαλύσουν τη Βουλή και να προκηρύξουν εκλογές προκειμένου να ανακαταλάβουν τους συσχετισμούς

³⁵⁶ *Εμπρός*, 1.1.1912

³⁵⁷ *Εμπρός*, 3.1.1912

του Κοινοβουλίου.³⁵⁸ Μάλιστα προκειμένου να καταστείλουν οποιαδήποτε αντιπολίτευση, απειλούν μέχρι και με στρατιωτικά διαβήματα προκειμένου να ενισχύσουν τη θέση τους.³⁵⁹ Όπως σχολιάζει το *Εμπρός*: “ *Η διάλυση της Βουλής αποδεικνύει ότι δεν υπάρχει τίποτε άλλον σήμερα εν τη γείτονι Αυτοκρατορία πέραν του παντοδύναμου Κομιτάτου και να περιστείλει τα πτερά εκείνων των φιλελευθέρων ανδρών, οι οποίοι είστευσαν ότι τοσούτον ταχέως δύνανται να μεταβάλωσι μίαν Τουρκικήν διοίκησιν εις Αγγλικόν Κοινοβουλευτισμόν.*”³⁶⁰ Επίσης η γνώμη του *Εμπρός* είναι πως οι Νεότουρκοι θα διενεργήσουν τις εκλογές με τέτοιο τρόπο προκειμένου να κερδίσουν την απόλυτη πλειοψηφία στη Βουλή και να υπερκεράσουν τον συνασπισμό των Βουλευτών που έχουν καταγωγή από την Ελλάδα, την Αλβανία, τη Σερβία κλπ. Ο σκοπός τους είναι σε πρώτο στάδιο, οποιαδήποτε μορφή αντι-τουρκικού συνασπισμού εντός των θεσμικών οργάνων να κατατροπωθεί.³⁶¹

Ο Ισμαήλ Κεμάλ Βέης, επιφανής τούρκος βουλευτής, επισκεπτόμενος την Ελλάδα υποστήριξε πως ο τρόπος που διαλύθηκε η Βουλή αποτελεί ένα πραξικόπημα και μάλιστα φαίνεται πως: “...*τη τυραννίαν του παλαιού καθεστώτος αντικατέστησεν η ολιγαρχία των Νεότουρκων.*”³⁶² Μάλιστα φαίνεται πως η αντιπολίτευση συσπειρώνεται γύρω από το Κόμμα «Ελευθερία και Συνεννόηση», το οποίο εκδίδει εγκυκλίους μακροσκελών κατηγοριών εναντίον της «ΕΚΠ».³⁶³ Η όλη αυτή κατάσταση επιφέρει και την εκλογική συνεργασία Βουλγάρων και Ελλήνων στην περιοχή της Μακεδονίας, με τους Νεότουρκους να απειλούν πως θα κυνηγήσουν λυσσαλέα τους Έλληνες βουλευτές.³⁶⁴ Η κατάσταση στην προεκλογική περίοδο του 1912 στην Τουρκία, όπως αναλύει η εφημερίδα *Εμπρός*, ξεπερνά κάθε όριο σε βιαιοπραγίες και εκφοβισμούς υποψηφίων κάτι για το οποίο ευθύνονται οι Νεότουρκοι.³⁶⁵ Μέσα στα πολιτικά

³⁵⁸ Στο ίδιο, 3.1.1912

³⁵⁹ Η ψήφιση της αναθεώρησης έχει σημασία, καθώς το σώμα της Βουλής δεν μάζεψε τα 2/3 των Βουλευτών υπέρ της πρότασης(κάτι που είναι προαπαιτούμενος με βάση το νόμο) και έτσι η μοίρα της αναθεώρησης πέρασε τα χέρια της Γερουσίας, όπου οι εκεί Γερουσιαστές προσκείμενοί στο Κομιτάτο πιέζουν με κάθε κόστος προκειμένου να γίνει δεκτή η πρόταση και από την άλλη να διαλυθεί η Βουλή, λύση συμφέρουσα για το Κομιτάτο. (βλ. *Αθήναι*, 3.1.1912 και *Ακρόπολις*, 4.1.1912)

³⁶⁰ *Εμπρός*, 5.1.1912

³⁶¹ *Εμπρός*, 7.1.1912

³⁶² Στο ίδιο, 7.1.1912 και *Ακρόπολις*, 7.1.1912

³⁶³ *Εμπρός*, 8.1.1912

³⁶⁴ *Αθήναι*, 9.1.1912

³⁶⁵ *Εμπρός*, 31.1.1912

τεχνάσματα και τους ελιγμούς εμφανίζονται οι Νεότουρκοι λίγο πριν τις εκλογές με τις άκρως φιλικές εκδηλώσεις συναισθημάτων προς τους Αρμένιους. Η *Αθήναι* σχολιάζει το γεγονός πως αυτές οι κινήσεις από μεριάς του Κομιτάτου είναι για το θεαθήναι και μόνο, διότι με τις αγριότητες και τις απειλές κατόρθωσε να συσπειρώσει όλους τους λαούς της Αυτοκρατορίας εναντίον τους. Η προσπάθεια να αντιστραφεί το αρνητικό κλίμα κοινώς, δεν πρόκειται να πετύχει με τέτοιες κινήσεις.³⁶⁶ Εν πάση περίπτωση, τα τηλεγραφήματα από την Κωνσταντινούπολη για την εφημερίδα *Αθήναι*, αναφέρουν διωγμούς και απελάσεις πολιτικών αντιπάλων και απειλές και βιαιοπραγία σε πολίτες αντίθετους με την πολιτική του Κομιτάτου.³⁶⁷

Παράλληλα με το εσωτερικό ζήτημα των εκλογών, μαίνεται ο πόλεμος με την Ιταλία που πιέζει πολύ την τουρκική Κυβέρνηση ως προς τις αποφάσεις που θα πάρει. Αυτός ο φόβος μάλιστα την οδηγεί σε ανένδοτη στάση ως προς τις διαπραγματεύσεις με το ιταλικό Βασίλειο, κάτι που όμως κρίνεται από τις ελληνικές εφημερίδες ως «αυτοκτονική πολιτική».³⁶⁸ Ο φόβος είναι φυσικά μεγάλος καθώς φουντώνει ακόμη περισσότερο το ενδεχόμενο ήττας των Νεότουρκων στις εκλογές ή έστω οριακής νίκης που όμως λογίζεται και αυτό ως ήττα καθότι δεν εξασφαλίζει την πολυπόθητη για εκείνους αυτοδυναμία. Οι καταγγελίες είναι συνεχείς για βία από πλευράς Νεότουρκων με το κόμμα της αντιπολίτευσης να κερδίζει συνεχώς οπαδούς και έδαφος στον προεκλογικό αγώνα.³⁶⁹ Ακόμη και την είσοδο σε πόλη για να μιλήσουν προεκλογικά εμποδίζουν οι οπαδοί του Κομιτάτου.³⁷⁰ Το ίδιο και εναντίον μελών του Κόμματος των Φιλελευθέρων από αξιωματικούς του Κομιτάτου.³⁷¹ Μάλιστα δεν διστάζουν μέσω του στρατοδικείου να ανακρίνουν τους ηγέτες του αντιπολιτευόμενου κόμματος, «Φιλελευθέρα Συννενόησις».

372

³⁶⁶ *Αθήναι*, 1.2.1912

³⁶⁷ *Αθήναι*, 10.2.1912

³⁶⁸ *Αθήναι*, 13.2.1912

³⁶⁹ *Ακρόπολις*, 14.2.1912

³⁷⁰ *Ακρόπολις*, 1.3.1912

³⁷¹ *Ακρόπολις*, 4.3.1912

³⁷² *Εμπρός*, 1.4.1912

Το γενικό κλίμα το πρώτο αυτό τρίμηνο ως προς τα προεκλογικά της Αυτοκρατορίας είναι πως οι Νεότουρκοι με κάθε μέσο και κάθε τρόπο προσπαθούν να κερδίσουν τις εκλογές αλλά από ό,τι φαίνεται είναι ένα καθεστώς που καταρρέει και ενδεχομένως να το γνωρίζουν και αυτοί καλά. Όπως αναφέρει και η *Αθήναι*: “ *Η πρόθεσις των Νεότουρκων, (... ..) είνε να καταπνιγή πάση θυσία η φωνή των χριστιανικών εθνικοτήτων, ώστε αι νεωτερικά επιδιώξεις να κατισχύσωσι τελικώς.*”³⁷³ Οι πρώτες μάλιστα καταμετρήσεις δείχνουν πως η συντριπτική πλειοψηφία των βουλευτών στην Κωνσταντινούπολη ανήκει στους Νεότουρκους με το *Εμπρός* να αναφέρει μόνο τέσσερις Έλληνες βουλευτές.³⁷⁴ Η τελική καταμέτρηση με τις αργοπορημένες κάλπες των πιο απομακρυσμένων επαρχιών ανέδειξαν τους Νεότουρκους με απόλυτη πλειοψηφία ενώ τους Έλληνες βουλευτές τους μεγάλους χαμένους καθώς μπόρεσαν να εκλέξουν στο σύνολο των 286 μόλις 10 που αποτελεί μεγάλη ήττα ειδικά συγκριτικά με τις προηγούμενες του 1908. Η νίκη στις εκλογές θα έρθει για τους Νεότουρκους που θα εξασφαλίσουν νέα δύναμη εντός του Κοινοβουλίου αλλά και στους Δήμους, με το σχέδιο και τις τακτικές τους στο πλαίσιο της ψήφου να πιάνουν τόπο, αλλά σίγουρα με την Τουρκία να βγαίνει χαμένη στο ευρύτερο επίπεδο της πολιτικής της. Μετά από αυτή την νίκη θα σημάνει η αρχή του τέλους της Αυτοκρατορίας, όπως τη ξέρουμε μέχρι τότε, καθώς η εκλογική αυτή νίκη θα είναι η σταγόνα που «ξεχειλίζει το ποτήρι» για τους υπόλοιπους λαούς των Βαλκανίων.

Παράλληλα με την εκλογική περίοδο στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας, συνεχίζεται και ο ιταλό-τουρκικός Πόλεμος, ο οποίος διεξάγεται σε διάφορες φάσεις και με κλιμακώσεις και αποκλιμακώσεις αντίστοιχα των επιχειρήσεων. Το βασικό ζήτημα που απασχολεί τόσο την Πύλη όσο και τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες είναι το γεγονός πως οι Ιταλοί έχουν μπει για τα καλά στο Αιγαίο και πως σιγά σιγά προσπαθούν να απομονώσουν τα παράλια της Τουρκίας. Όπως είναι λογικό προστίθεται άλλος ένας εταίρος και μάλιστα δυναμικά και από το πουθενά στο γεωπολιτικό παιχνίδι της ανατολικής Μεσογείου και του Αιγαίου Πελάγους. Οι Ιταλοί μάλιστα θα βομβαρδίσουν τα στενά των Δαρδανελίων χωρίς όμως να πετύχουν κάποια ιδιαίτερη κομβική νίκη. Συγκριτικά με το πώς ξεκίνησε ο πόλεμος αυτός, το 1911 θα λέγαμε πως οι Τούρκοι, ακολουθώντας την πολιτική του

³⁷³ *Αθήναι*, 17.3.1912

³⁷⁴ *Αθήναι*, 5.4.1912

πολέμου μέχρι τελικής πτώσεως, δηλαδή τη γραμμή που αποφάσισαν να ακολουθήσουν οι Νεότουρκοι μέσω της Κυβερνήσεως, οδήγησε την Αυτοκρατορία σε πολύ δεινή θέση με τους Ιταλούς να τους έχουν εγκλωβίσει πλέον στα παράλια και σιγά σιγά να στοχεύουν στα νησιωτικά συμπλέγματα των Δωδεκανήσων και του Β.Α. Αιγαίου. Ιδιαίτερα ο βομβαρδισμός του Τσεσμέ στις 9 Απριλίου 1912 θα ταρακουνήσει τόσο πολύ τους Τούρκους που πλέον καταλαβαίνουν πως ο πόλεμος μπορεί να φτάσει πολύ σύντομα στα κύρια εδάφη τους. Από την πλευρά της Ιταλίας αυτές οι επιθέσεις αποτελούν επίδειξη δύναμης δηλώνοντας σε όλη την Ευρώπη πως είναι εδώ ως σοβαρά υπολογίσιμη δύναμη πλέον.³⁷⁵ Μάλιστα τα νησιά το ένα μετά το άλλο περνούν στην κατοχή των Ιταλών με αφετηρία τη Λήμνο. Έπειτα γίνεται η κατάληψη της Ρόδου, της Σύμης, της Κω των υπόλοιπων Δωδεκανήσων εγκαινιάζοντας μία νέα εποχή για αυτά τα μέρη χωρίς οθωμανική κυριαρχία, ενώ μπαίνει στο τραπέζι και το θέμα των ελληνικών δικαιωμάτων επί των νήσων μίας που η πλειοψηφία των πληθυσμών που ζουν εκεί είναι Έλληνες.³⁷⁶

Το ενδιαφέρον σε όλη αυτή την περίοδο προς τους Βαλκάνιους είναι πως η κοινή γνώμη θεωρεί τους Νεότουρκους ξοφλημένους και καταδικασμένους και το μόνο που μένει είναι να φανεί πότε και πως θα επισφραγιστεί η τελική ήττα τους, παρόλο που σχεδόν δικτατορικά εντός της Αυτοκρατορίας και ιδίως στα δύο θεσμικά όργανα έχουν τους συσχετισμούς ακόμη. Ακριβώς σε όλη αυτή την πίεση αντιδρούν με βία και εκφοβισμούς ιδίως στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης όπου απειλούν με σφαγές τους χριστιανικούς πληθυσμούς ως αντίποινα στις πιέσεις της Δύσης και ιδίως στην Ιταλία.³⁷⁷ Τα συλλαλητήρια μάλιστα εναντίον των πάλαι ποτέ αγαπητών σε όλη την επικράτεια Νεότουρκων δίνουν και παίρνουν με τους δεύτερους να θεωρούν πάντοτε λύση τον ανασχηματισμό της Κυβέρνησης και ιδίως τις αλλαγές Υπουργών σε κομβικά Υπουργεία.³⁷⁸ Η Ιταλία εκείνη τη χρονική στιγμή θεωρεί προσωρινή την άμεση κατοχή των νήσων από εκείνους και προτείνουν ένα παράτολμο σχέδιο που προφανώς αφήνει εκτός διεκδίκησης την Ελλάδα, δηλαδή την δημιουργία μίας αυτόνομης ομοσπονδίας με έδρα και πρωτεύουσα τη Σάμο και κυβέρνηση, η οποία όμως θα ελέγχεται από τους

³⁷⁵ Εμπρός, 10.4.1912

³⁷⁶ Αθήναι, 22.4.1912

³⁷⁷ Ακρόπολις, 27.4.1912

³⁷⁸ Εμπρός, 9.5.1912

Ιταλούς. Κάτι σαν προτεκτοράτο εντός του Αιγαίου.³⁷⁹ Οι Ευρωπαίοι επεξεργάζονται σχέδιο Διεθνούς Διασκέψεως προκειμένου να βρεθεί λύση στην Ανατολική λεκάνη της Μεσογείου και ιδίως υπό τις νέες συνθήκες με την Ιταλία εντός του Αιγαίου, κάτι που οι Νεότουρκοι φοβούνται καθώς θεωρούν πως θα επέλθει νέος ακρωτηριασμός της Αυτοκρατορίας με το σενάριο να αποκοπεί από τα ευρωπαϊκά εδάφη να είναι πολύ πιθανό.³⁸⁰ Οι Νεότουρκοι βλέποντας την κατάσταση και γνωρίζοντας πλέον πως όλοι τους εχθρεύονται εξοπλίζουν τις πιο ακραίες και φανατικές μουσουλμανικές ομάδες ξεκινώντας εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εναντίον των Χριστιανών, όπως αναφέρει δημοσίευμα του *Εμπρός*.³⁸¹

Από τον Ιούνιο μέχρι και τον Οκτώβριο που θα ξεσπάσει εντέλει ο πολυαναμενόμενος πόλεμος τα γεγονότα τρέχουν με ιλιγγιώδη ταχύτητα και παρατηρείται τεράστια σύμπτυξη σε μικρό χρονικό διάστημα. Το πρώτο σημαντικό γεγονός είναι πως η αντιπολίτευση στους Νεότουρκους ξεφεύγει από τα θεσμικά όργανα(κόμματα, Βουλή κ.λπ.) και πηγαίνει πλέον και σε πιο δραστήριο πεδίο, αυτό του στρατού. Πρώτοι επαναστατούν εναντίον του ένα τάγμα Αλβανών κυνηγών της φρουράς του Μοναστηρίου αντιδρώντας στις ανελεύθερες και άδικες εκλογές που έλαβαν χώρα, καθώς ζητούν τον περιορισμό των Νεότουρκων και τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών χωρίς βία και νοθεία όπως αναφέρει το *Εμπρός*³⁸² αλλά και η *Αθήναι*.³⁸³

Οι Νεότουρκοι με την κυβέρνηση συγκαλούν υπουργικό συμβούλιο προκειμένου να βρουν λύση και να αντιδράσουν έμμεσα την ίδια ώρα που οι δυνάμεις των επαναστατημένων φουντώνουν.³⁸⁴ Μάλιστα και η φρουρά της Σμύρνης εντάσσεται στη γραμμή των επαναστατημένων του Μοναστηρίου λέγοντας πως δεν θα στραφούν εναντίον των αδελφών τους, δημιουργώντας έτσι ακόμη μία εστία αντίστασης εντός της Αυτοκρατορίας.³⁸⁵ Το *Εμπρός* υποστηρίζει πως η εξέγερση αυτή ήταν η σπίθα που αναζητούσαν όλοι οι δυσαρεστημένοι και καταπιεσμένοι της νεοτουρκικής Τουρκίας προκειμένου να αποτινάξουν από πάνω τους της πραξικοπηματική αυτή διοίκηση, ενώ

³⁷⁹ Στο ίδιο, 9.5.1912

³⁸⁰ *Αθήναι*, 13.5.1912

³⁸¹ *Εμπρός*, 29.5.1912

³⁸² *Εμπρός*, 13.6.1912

³⁸³ *Αθήναι*, 13.6.1912

³⁸⁴ *Αθήναι*, 15.6.1912

³⁸⁵ *Ακρόπολις*, 16.6.1912

τελειώνει λέγοντας πως είναι βέβαιη η εσωτερική κατάρρευση του «Μεγάλου Ασθενούς».³⁸⁶ Η διάσπαση του Κομιτάτου φαίνεται να βρίσκεται πολύ κοντά καθώς μεγάλη μερίδα των προοδευτικών του μελών, μερικοί εξ αυτών είναι και βουλευτές, απειλούν με διάσπαση λόγω της άθλιας εσωτερικής κατάστασης που έχουν επιφέρει οι Σωβινιστές με τις πολιτικές τους.³⁸⁷ Η εμφύλια σύγκρουση είναι προ των Πυλών και αυτή τη φορά δεν θα μπορέσουν να επιβληθούν οι Νεότουρκοι δίχως αιματοχυσία και πόλεμο που σε αυτή τη χρονική στιγμή φαντάζει ως ταφόπλακα στην ύπαρξη της ίδιας της Αυτοκρατορίας.

Το Κομιτάτο μέσω αυτής της πολιτικής και στρατιωτικής σύγκρουσης εξωθείται προς τον γκρεμό, την ίδια ώρα που οι Αλβανοί σημειώνουν μεγάλες νίκες, οι Ιταλοί έχουν κυριαρχήσει στο Ανατολικό Αιγαίο, Βουλγαρία, Ελλάδα και Σερβία μαζί με το Μαυροβούνιο παρασκευάζονται για ένοπλη σύγκρουση και η Κρήτη μοιάζει να χάνεται οριστικά από την κυριαρχία των Τούρκων. Οι επαναστατημένες φρουρές μάλιστα κατορθώνουν με την πίεση που ασκούν στην ηγεσία του Κομιτάτου, την παραίτηση του Σεφκέτ Πασσά από το αξίωμα του Υπουργού, ενός εκ των στυλοβατών της «ΕΚΠ» και από τους σκληρότερους Νεότουρκους.³⁸⁸ Το ενδιαφέρον είναι πως μέσα στην όλη σύγχυση της κατάστασης υπήρξαν θερμοί χαιρετισμοί προς το πρόσωπο του Αμπντούλ Χαμίτ στη Θεσσαλονίκη από τη φρουρά της πόλης που στασίασε εναντίον των ακραίων Νεότουρκων. Αυτό υποδηλώνει ακριβώς το μέγεθος της κρίσης που περνά η Αυτοκρατορία, που ορισμένοι στρέφονται εναντίον του πιο απεχθούς εχθρού μόνο και μόνο γιατί έχουν απηυδήσει με την πολιτική των Νεότουρκων.³⁸⁹ Την παραίτηση του Σεφκέτ ακολουθεί και εκείνη του Σαΐτ Πασσά από το αξίωμα του Μεγάλου Βεζύρη.³⁹⁰ Η παραίτηση κορυφαίων στελεχών της Κυβέρνησης και του κρατικού μηχανισμού οφείλεται, κατά την *Αθήναι*, στην παρέμβαση του Σουλτάνου προκειμένου να αποσοβήσει ακόμη χειρότερες καταστάσεις, καθώς και το φιλό-Χαμιτικό ρεύμα άρχισε να δυναμώνει και κυρίως η Αυτοκρατορία δεν έχει χρόνο για εμφύλιους σπαραγμούς. Γι' αυτό υποχώρησαν και οι Νεότουρκοι και αποδέχτηκαν την παραίτηση μεγάλου μέρους

³⁸⁶ *Εμπρός*, 16.6.1912

³⁸⁷ *Ακρόπολις*, 18.6.1912

³⁸⁸ *Εμπρός*, 1.7.1912

³⁸⁹ *Εμπρός*, 3.7.1912

³⁹⁰ *Εμπρός*, 6.7.1912

της Κυβέρνησης, κατόπιν του αιτήματος των επαναστατημένων στρατιωτικών, σύμφωνα με τον Γ. Πωπ.³⁹¹

Οι Νεότουρκοι από την πλευρά τους, αφενός υποχωρούν στις παρεμβάσεις του Σουλτάνου, αφετέρου αντιδρούν στο αίτημα για ολική αλλαγή της Κυβέρνησης και ιδιαίτερα σε περίπτωση που δοθεί εντολή σχηματισμού στον Κιαμήλ Πασσά, θα ανατρέψουν τα πάντα με τα όπλα.³⁹² Το γενικό κλίμα δείχνει πως οι Νεότουρκοι δεν έχουν πλέον χώρο στα πολιτικά πράγματα της χώρας, με δημοσιεύματα του ευρωπαϊκού Τύπου να κάνουν λόγο για εγκατάλειψη της χώρας από την «ΕΚΠ».³⁹³ Συνεπώς ούτε οι νέες βουλευτικές εκλογές φαίνεται πως θα φέρουν λύση καθώς πλέον η κατάσταση είναι έκρυθμη και η δύναμη βρίσκεται πλέον στις συνεταιριστικές ομάδες και πολύ λιγότερο στα θεσμικά όργανα. Οι Νεότουρκοι όσο είναι δυνατόν αυτό, θα υπεραμυνθούν της υπάρχουσας Βουλής που ουσιαστικά ελέγχουν παρά τον ανασχηματισμό σε Κυβερνητικό επίπεδο, ενώ οι εξεγερμένοι αλλά και η αντιπολίτευση ζητούν εδώ και τώρα διάλυση προκειμένου οι νέες εκλογές να δημιουργήσουν ένα πιο μικτό και λιγότερο ελεγχόμενο από τους Νεότουρκους βουλευτικό σώμα.³⁹⁴ Το *Εμπρός* για ακόμη μία φορά ρίχνει το μεγαλύτερο μερίδιο τη ευθύνης για την υπάρχουσα κατάσταση στην Αυτοκρατορία στους Νεότουρκους λέγοντας μεταξύ άλλων: “ *Τα απώτερα αίτια της σημερινής αποσυνθέσεως του Τουρκικού Κράτους οφείλονται στην υπερφίαλη πολιτική των Νεότουρκων, προκλητική προς τας εν Τουρκία εθνότητας, ανειλικρινής προς του Ευρωπαίους, δεσποτική και απολυταρχική ακόμη και έναντι των Μουσουλμάνων....* ”.³⁹⁵

Όλα αυτά συμβαίνουν την ίδια στιγμή που μαίνεται η επανάσταση των Αλβανών αλλά και η ραγδαία επέκταση των Ιταλών στο Αιγαίο. Η εμφύλια διαμάχη εντός της Τουρκίας καταλήγει σε συλλήψεις και διωγμούς εις βάρος των Νεότουρκων από τους στρατιωτικούς και τον λαό που αντιτίθεται σε αυτούς, κάνοντας έτσι την εορτή για τα τέσσερα χρόνια από την επαναφορά του Συντάγματος ιδιαίτερα συνταρακτική. Προς το τέλος αυτού του ταραχώδους μήνα αρχίζουν τα συνεχόμενα άρθρα και στις τρεις εφημερίδες περί «τυμπάνων πολέμου» στα Βαλκάνια, κάνοντας την αρχή η *Ακρόπολις*, η

³⁹¹ Αθήναι, 5.7.1912

³⁹² Αθήναι, 8.7.1912

³⁹³ Ακρόπολις, 10.7.1912

³⁹⁴ Εμπρός, 12.7.1912

³⁹⁵ Εμπρός, 15.7.1912

οποία κάνει λόγο πως έχει έρθει η στιγμή να συμπράξει η Ελλάδα με τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη εναντίον της Αυτοκρατορίας προκειμένου να διεκδικήσει αυτά που της ανήκουν.³⁹⁶ Την ίδια ώρα και οι Μαυροβούνιοι ανεβάζουν τους τόνους ξεκινώντας εχθροπραξίες εναντίον των τουρκικών φυλακίων στα σύνορά τους με την Τουρκία ενώ και οι Αλβανοί συνεχίζουν να σημειώνουν νίκες εναντίον των Οθωμανών. Παράλληλα οι Νεότουρκοι ουσιαστικά είναι οι μεγάλοι χαμένοι στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας , παρόλα αυτά όμως, κρατούν τους οπαδούς τους και παραμένουν μία υπολογίσιμη δύναμη. Στη Βουλγαρία αυξάνονται τα συλλαλητήρια υπέρ του πολέμου με τους Τούρκους, καθώς και στην περιοχή της Μακεδονίας αυξάνονται και εντατικοποιούνται οι επιθετικές δράσεις των εκεί Βουλγάρων κομιτατζήδων.³⁹⁷

Η άποψη της εφημερίδας *Ακρόπολις* είναι πως πρέπει να υπάρξει συμμαχικός άξονας Βελιγραδίου-Αθήνας-Σόφιας και αντιστοίχως όσο το δυνατόν καλύτερες σχέσεις με τον αλβανικό λαό προκειμένου να κινητοποιηθούν όλοι εναντίον της Αυτοκρατορίας.³⁹⁸ Αναπόφευκτος ο πόλεμος κατά τον ευρωπαϊκό Τύπο, αναδημοσιεύει η *Ακρόπολις* στις 27 Αυγούστου 1912.³⁹⁹ Ακόμη και οι φαινομενικές προσπάθειες για μεταρρυθμίσεις υπέρ της βελτίωσης των μη μουσουλμανικών εθνοτήτων της Αυτοκρατορίας, φαίνεται πως δεν μπορούν να σταθούν αρκετές ώστε να αποσοβήσουν την επικείμενη σύρραξη. Είναι αυτό που λέμε πως «το τρένο μπήκε στις ράγες» και τίποτα δεν μπορεί να σταματήσει την πορεία του προς τον «λυτρωτικό» για τις μειονότητες πόλεμο. Η εφημερίδα *Αθήναι* σχολιάζει το ότι αυτό αφενός συμβαίνει εξαιτίας της ανάγκης των υπολοίπων λαών για αποδέσμευση και λύτρωση από τις βίαιες πρακτικές που υπέστησαν τόσα χρόνια είτε επί βασιλείας του Αμπντούλ Χαμίτ είτε επί εποχής Νεότουρκων, αφετέρου διότι η τάση αυτή των υπολοίπων συσπειρώνει τους Μουσουλμάνους γύρω από τους κύκλους των «σοβινιστών» ως ξεκάθαρη αντίδραση προς τα τεκτενόμενα.⁴⁰⁰ Όπως εκτιμά ο Δ. Καλαποθάκης, σε περίπτωση τούρκο-βουλγαρικού πολέμου η Ελλάδα όπως και τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη δεν θα μείνουν αδρανή. Θα αναγκασθούν να πάρουν μέρος

³⁹⁶ *Ακρόπολις*, 26.7.1912

³⁹⁷ *Ακρόπολις*, 5.8.1912

³⁹⁸ *Ακρόπολις*, 11.8.1912

³⁹⁹ *Ακρόπολις*, 27.8.1912

⁴⁰⁰ *Αθήναι*, 2.9.1912

και να διαλέξουν στρατόπεδο.⁴⁰¹ Οι Τούρκοι μάλιστα αφενός κάνουν συστάσεις για ειρήνη και διάλογο σε διπλωματικό επίπεδο, αφετέρου κηρύττουν επιστράτευση δείχνοντας ξεκάθαρα πως αναμένουν πόλεμο είτε ως επιτιθέμενοι, είτε ως αμυνόμενοι.⁴⁰² Οι Νεότουρκοι την ίδια στιγμή κάνουν ό,τι περνάει από το χέρι του προκειμένου να μπορέσουν στις επικείμενες εκλογές να εκλέξουν όσους περισσότερους βουλευτές γίνεται, ενώ κάνουν δριμεία επίθεση στην Κυβέρνηση πως πουλά τη Μακεδονία στους Βουλγάρους και τους Έλληνες.⁴⁰³ Όπως γράφει και η *Ακρόπολις* στο άρθρο της 19^{ης} Σεπτεμβρίου: “...*Το Βαλκανικόν πρόβλημα είναι ήδη και εις το μέλλον μεταξύ της χριστιανικής ενώσεως των τεσσάρων κρατών και της Τουρκίας*”.⁴⁰⁴

Στο τέλος του μήνα η επικείμενη ειρήνη μεταξύ Ιταλίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας θα αναβληθεί εξαιτίας της επικείμενης σύγκρουσης στα Βαλκάνια. Όλα τα κράτη της Βαλκανικής θα συμπράξουν σε μία διαδικασία που αναμφισβήτητα δρομολογήθηκε καιρό πριν με αποτέλεσμα την έναρξη του Α' Βαλκανικού Πολέμου στις αρχές Οκτωβρίου 1912. Η μελέτη των τριών εφημερίδων *Ακρόπολις*, *Εμπρός* και *Αθήναι* σε καθημερινή βάση έγινε με σκοπό να προσεγγιστεί όσο το δυνατόν περισσότερο η πορεία των Νεότουρκων κυρίως στο πεδίο της σχέσης τους με την Ελλάδα αλλά και τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη μέσα σε αυτή την τετραετία. Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι είναι το αποτέλεσμα μία διαδικασίας ετών την οποία αναμφίβολα επιβράδυναν αρχικώς οι Νεότουρκοι αλλά και συντόμευσαν από την άλλη.

⁴⁰¹ *Εμπρός*, 9.9.1912

⁴⁰² *Εμπρός*, 17.9.1912

⁴⁰³ *Ακρόπολις*, 17.9.1912

⁴⁰⁴ *Ακρόπολις*, 19.9.1912

Κάποτε έξο οι όσους εις τὸ θάνατον με
είνα μεταξύ σας, ήλθες δι' εἰνα ἀδελφάν
ἐκκοιτώντας τίποτε ἀπὸ τῆς πυρκαϊκῆς,
ἐκείνη ἀπελάττει τὴν ἀκατακτάς. Μόνον θάρρος
ἐκ ποῦ δὲν ὑπερβαίνει ἀποφασίαν νὰ ἔχουν
δύναμις παρρησίας πρὸς τὸ δόγμα ὁρῶν

[illegible]

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέσα από τη μελέτη του νεοτουρκικού φαινομένου και την εξέλιξή του στο χρόνο μπορεί να μιλήσει κανείς για πολλά συμπεράσματα και διάφορες απόψεις. Το πρώτο και βασικότερο είναι πως το Κίνημα των Νεότουρκων δρα και παίρνει μορφή κινήματος σε μία ιδιαίτερα έκρυθμη και δύσκολη περίοδο για την Οθωμανική Αυτοκρατορία αλλά και για τα υπόλοιπα Βαλκάνια εν γένει. Ξεσπά μέσα σε μία περίοδο όπου ο Σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β' έχει επιβάλει μία πολύ αυταρχική διακυβέρνηση, η επαφή με τις συνταγματικές αρχές έχει χαθεί εδώ και τριάντα χρόνια και οι ανάγκες της εποχής τόσο για τον πληθυσμό της Αυτοκρατορίας όσο και από τα ερεθίσματα που έχουν από την υπόλοιπη Ευρώπη, επιτάσσουν φιλελευθεροποιήσεις, εκσυγχρονισμούς και αλλαγές στην ίδια τη δομή της Τουρκίας.

Επίσης, οι Νεότουρκοι επιβραδύνουν το ξέσπασμα μίας βαλκανικής σύγκρουσης, αυτό που συνέβη εντέλει τέσσερα χρόνια αργότερα με τους Βαλκανικοί Πόλεμοι. Έρχονται σαν «Μάννα εξ ουρανού» εκείνη την χρονική περίοδο και δίνουν τις λύσεις (προσωρινά όπως αποδείχθηκε) εκτονώνοντας όλη την συσσωρευμένη οργή και αγανάκτηση τόσο των μειονοτήτων της Αυτοκρατορίας όσο και της κοινής γνώμης αλλά και των Μ. Δυνάμεων, δημιουργώντας την αίσθηση πως ενδεχομένως η Αυτοκρατορία να μπορεί να αλλάξει και να εκσυγχρονιστεί.

Όσον όμως αφορά το βασικό εργαλείο της παρούσας μελέτης, τις τρεις εφημερίδες, εξάγονται πολλά συμπεράσματα γύρω από το πώς εξέλαβαν αλλά κυρίως το πώς παρακολούθησαν την πορεία του Νεοτουρκισμού σε συνάρτηση με τα ελληνικά συμφέροντα. Αρχικά, την πρώτη περίοδο, αυτή της επαναφοράς του Συντάγματος, επί ένα τρίμηνο από τον Ιούνιο έως και τον Αύγουστο του 1908 και οι τρεις εφημερίδες υποδέχονται με μεγάλη ικανοποίηση και ανακούφιση το Σύνταγμα στην Αυτοκρατορία. Το *Εμπρός* και σε ένα μεγάλο ποσοστό και η *Αθήναι*, ευθυγραμμίζονται σε τρεις χρονολογικούς άξονες εκείνο το τρίμηνο οι οποίοι είναι: α) η περίοδος της καχυποψίας, β) η θετική μεταστροφή και γ) η επιστροφή στην καχυποψία, όσον αφορά το πώς έβλεπαν το νέο αυτό Κίνημα να κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος στην πολιτική ζωή της Αυτοκρατορίας. Η *Ακρόπολις* την ίδια περίοδο, εμφανίζεται μόνο επιφυλακτική,

χωρίς αυτό φυσικά να σημαίνει πως δεν αναγνωρίζει μέσα από τις γραμμές και τα φύλλα της τη σπουδαιότητα της επαναφοράς του Συντάγματος. Ο λόγος του Β. Γαβριηλίδη διακατέχεται πάντοτε από ένα μεγάλο «όμως» σε κάθε θετική κατά την ομολογία των άλλων δύο εφημερίδων πτυχή του νεοτουρκικού αφηγήματος. Προφανώς αυτή η ικανοποίηση οφείλεται κυρίως στην άποψη πως θα βελτιωθεί κατά πολύ η θέση του ελληνισμού εντός της Αυτοκρατορίας και πως με ένα φιλελεύθερο και ριζοσπαστικό για την περιοχή και την εποχή του καθεστώθ θα μπορέσει εντέλει να επιτευχθεί ο στόχος της ειρηνικής συνύπαρξης, η οποία συνεπάγεται μεγαλύτερη συμμετοχή στις διοικητικές θέσεις και μηχανισμούς της Αυτοκρατορίας για τους Έλληνες και ενδεχομένως με τον καιρό την δημιουργία μίας ισχυρής Αυτοκρατορίας υπό την σκέπη ενός ενιαίου έθνους, χωρίς θρησκευτικές διαιρετικές τομές.

Οι τρεις εφημερίδες έχουν ως σημεία ταύτισης απόψεων και γραμμών δύο σημαντικές περιόδους που μελετήθηκαν στην παρούσα εργασία: α) την περίοδο της διεξαγωγής των πρώτων εκλογών υπό την συνταγματική πολιτική ζωή και πιο συγκεκριμένα τον Οκτώβριο έως και τον Δεκέμβριο του 1908, όπου εκεί φαίνονται και τα πρώτα μεγάλα σημάδια του τί ακριβώς επιδιώκει η «ΕΚΠ» και πως αντιμετωπίζεται ο ελληνισμός, με την εκλογική περίοδο να διέπεται από πολλά και επαναλαμβανόμενα περιστατικά βιαιοπραγιών και εκφοβισμού των Ελλήνων υποψηφίων από τους Νεότουρκους και β) την περίοδο της λεγόμενης «Αντεπανάστασης», η οποία λήγει ουσιαστικά με την καθαίρεση του Αμπντούλ Χαμίτ Β' και την αντικατάστασή του από τον νέο Σουλτάνο, Μεχμέτ Ε'. Σε εκείνο ακριβώς το σημείο και οι τρεις εφημερίδες φαίνεται πως αντιλαμβάνονται πλήρως το τι πραγματικά επιδιώκουν οι Νεότουρκοι, ποιοί είναι οι συσχετισμοί στο εσωτερικό αυτών και κυρίως ποια πρέπει να είναι η θέση των Ελλήνων απέναντι σε αυτή τη νέα κατάσταση. Λέγοντας νέα κατάσταση, εννοείται η πλήρης αλλαγή πολιτικής από την «ΕΚΠ» ως προς τις μειονότητες της Αυτοκρατορίας. Είναι το κομβικό σημείο που πλέον χάνεται κάθε πιθανότητα για ειρηνική συνύπαρξη στην Οθ. Αυτοκρατορία επί των ημερών του νεοτουρκισμού, σύμφωνα με τους τρεις εκδότες των εφημερίδων που από τα κεντρικά άρθρα των φύλλων τους εντοπίζουν και τονίζουν το γεγονός αυτό συνεχώς.

Ένα ακόμη σημείο αναφοράς αποτελεί πως εν' αντιθέσει με την *Ακρόπολη*, η οποία είναι η περισσότερο καχύποπτη με τους Νεότουρκους εφημερίδα, η *Αθήναι* και το *Εμπρός*, μολονότι διαβλέπουν τις αλλαγές στην πολιτική του Κινήματος, κρατάνε στο λόγο τους μία πεποίθηση πως ενδεχομένως η «ΕΚΠ» θα υπερκεράσει τις εσωτερικές της διαμάχες και θα μπορέσει να εφαρμόσει εντέλει το πρόγραμμα με το οποίο εμφανίστηκε στο προσκήνιο και χάρις στο οποίο απέκτησε μεγάλο μερίδιο υποστήριξης στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας. Αυτό φυσικά αναφέρεται στο πώς παρουσιάζουν οι δύο εφημερίδες τις αλλαγές και τις εσωτερικές διαμάχες μεταξύ των προοδευτικών και φιλελεύθερων Νεότουρκων από την μία και των ακραίων από την άλλη, που από την περίοδο της καθαίρεσης του Αμπντούλ Χαμίτ και ύστερα τους αναφέρουν πολιτικά ως «σοβινιστές». Η *Ακρόπολις*, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, δεν διαφοροποιεί σχεδόν ποτέ στο λόγο της τους Νεότουρκους καθώς όπως ανέφερε και ο εκδότης της: “*είτε φιλελεύθερος είναι, είτε μετριοπαθής, είτε σοβινιστής, παραμένει Νεότουρκος*”. Αυτή η διαφοροποίηση αποτελεί ένα από τα πιο ενδιαφέροντα στοιχεία που αποκοιμήθηκαν από την έρευνα των εφημερίδων, δηλώνοντας μία βασική διαιρετική τομή ανάμεσά τους, πάντοτε φυσικά από την περίοδο της καθαίρεσης του Σουλτάνου και έπειτα.

Επιπλέον, αξίζει να αναφερθεί πως ο λόγος του *Εμπρός* αλλά και της *Ακροπόλεως* είναι αρκετά πιο έντονος και πολλές φορές στο όριο του επιθετικού ανάλογα τα γεγονότα που εξετάζουν, ενώ αντιθέτως η *Αθήναι* χρησιμοποιεί πιο μετριοπαθή και ήπιο λόγο στα άρθρα της, ακόμη και σε στιγμές εξαιρετικά τεταμένες. Χαρακτηριστικό είναι πως ακόμη και στις αναδημοσιεύσεις αποσπασμάτων από συνεντεύξεις ή και αυτούσιων άρθρων από τούρκικες εφημερίδες και ιδίως από τα επίσημα όργανα των Νεότουρκων (την *Τανίν* και τον *Νεότουρκο*), η μεταχείρισή τους είναι διαφορετική από τον Β. Γαβριηλίδη ή τον Δ. Καλαποθάκη, απ' ότι εκείνη του Γ. Πωπ. Είναι πολλές οι περιπτώσεις και οι στιγμές που ο τούρκικες αυτές εφημερίδες εκφράζουν κάποια ακραία πολιτική θέση και παρόλα αυτά η *Αθήναι* την παραθέτει με ένα μετριοπαθές ύφος και κυρίως κρατώντας ήπιους τόνους.

Είναι επίσης σημαντικό να αναφερθεί πως το *Εμπρός* του Δ. Καλαποθάκη εντάσσει στην καθημερινή ροή των ειδήσεων και την καταγραφή των γεγονότων από τους ανταποκριτές του στα μεγάλα κέντρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που υπάρχει

ελληνισμός (κυρίως Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, Μοναστήρι, Θεσσαλονίκη) όπου συμβαίνουν όλες οι εξελίξεις. Οι ανταποκρίσεις αυτές αποτελούν καινοτομία για τα δημοσιογραφικά δεδομένα της εποχής, συνεισφέροντας παράλληλα σημαντικά στοιχεία στην την έρευνα. Η *Αθήναι* και η *Ακρόπολις* ακολουθούν φυσικά και αυτές αλλά πρέπει να σημειωθεί πως έπονται του Δ. Καλαποθάκη, ο οποίος θεωρείται πρωτοπόρος σε αυτό τον τομέα.

Τέλος, υπάρχει ένα ακόμη σημείο σύγκλισης στη φρασεολογία και το ύφος των τριών εφημερίδων προς το τέλος της μελέτης και πιο συγκεκριμένα από την στιγμή που ξεσπά ο ιταλό-τουρκικός πόλεμος, όπου αποτελεί το πλέον τρανταχτό σημάδι πως έπεται μία αναπόφευκτη βαλκανική σύγκρουση. Εκεί ακριβώς είναι που και οι τρεις εφημερίδες ευθυγραμμίζονται τόσο στην ατζέντα τους όσο και στη ρητορική τους, με την *Ακρόπολη* φυσικά να κρατά τα πρωτεία στο έντονο ύφος και ρητορική, με μικρή διαφορά ωστόσο από τις άλλες δύο εφημερίδες. Σε αυτό το επίπεδο, υιοθετείται κοινώς η άποψη πως ο πόλεμος όχι απλώς δεν είναι αναπόφευκτος αλλά αντιθέτως είναι αναγκαίος διότι δεν υπάρχει άλλη λύση για να μπορέσουν τόσο οι Έλληνες όσο και οι υπόλοιποι λαοί της Αυτοκρατορίας να ανασάνουν. Το διακύβευμα δηλαδή δεν είναι πλέον η ειρηνική συνύπαρξη αλλά η επιβίωση, κάτι που και από του τρεις εκδότες οφείλεται καθαρά και μόνο στη στάση των Νεότουρκων.

Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

1) ΕΜΠΡΟΣ⁴⁰⁵

- Ιδιοκτήτης της εφημερίδας και ιδρυτής της ήταν ο Δημήτριος Καλαποθάκης ο οποίος απεβίωσε το 1921 όπου σηματοδοτεί και το τέλος της πρώτης εποχής της εφημερίδας. Η εφημερίδα ιδρύεται το 1896 στην Αθήνα και έχει σταθερή παρουσία στη διαμόρφωση γνώμης των Ελλήνων πολιτών καθότι είναι καθημερινής κυκλοφορίας και μέσα στις πιο δημοφιλείς πολιτικές εφημερίδες της χώρας. Ο Δημ. Καλαποθάκης ήταν ένας μαχητικός δημοσιογράφος και ένας πολύ πρωτοποριακός εκδότης. Η εφημερίδα του πάντοτε ερχόταν πρώτη στις πωλήσεις καθότι η “πένα” του είχε μεγάλη πέραση σε μία εποχή έντονων και οξύτατων διενέξεων στα βαλκάνια και με τα εθνικά ζητήματα να βρίσκονται στο ανώτατο σημείο.
- Αξίζει να αναφερθεί ότι εκδότης του Εμπρός ήταν μία από τις σημαντικότερες και πιο μαχητικές μορφές του Μακεδονικού Αγώνα. Στα γραφεία μάλιστα της εφημερίδας στεγάστηκε για ένα διάστημα η έδρα του «Μακεδονικού Κομιτάτου», το οποίο είχε ιδρύσει μαζί με τους Στέφανο Δραγούμη, Παύλο Μελά κ.ά., ενώ ο ίδιος ο Καλαποθάκης τελούσε και χρέη προέδρου εκείνη την εποχή. Εξηγείται έτσι η άκρως πατριωτική και εθνική γραμμή στο ζήτημα των διεκδικήσεων της Ελλάδας αλλά και η στάση του εκδότη την εποχή που μελετάται, που κλείνει προς τον ελληνοοθωμανισμό με μία όμως καχυποψία πάντοτε να υπάρχει πίσω από τα λεγόμενα του.
- Τέλος, η εφημερίδα με τον θάνατο του εκδότη (Μάιος 1921) συνέχισε να εκδίδεται από τον γιο του Παύλο έως το 1930 όπου διακόπηκε η κυκλοφορία της. Επανακυκλοφόρησε το 1945 αλλά περιορίστηκε σιγά σιγά σε εβδομαδιαία κυκλοφορία μέχρι και τη δεκαετία του 1960 .

⁴⁰⁵ *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου 1784-1974*, Δρούλια Λ.- Κουτσοπανάγου Γ.(επιμ.), τ.2, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, 103, ΙΕΕ, Αθήνα 2008, σ. 179-181

- Στο κομμάτι της δομής της εφημερίδας αξίζει να σημειώσουμε πως στο εξώφυλλο υπάρχει η κεντρική στήλη όπου ο εκδότης γράφει πάνω σε ένα θέμα θέτοντας ερωτήματα που απευθύνονται στους Έλληνες εντός και εκτός του κράτους, ενώ στις υπόλοιπες σελίδες υπάρχουν στήλες όπου παρατίθενται γεγονότα από διάφορους ανταποκριτές της εφημερίδας, κυρίως στην Κωνσταντινούπολη και τη Θεσσαλονίκη, αλλά και στήλες που αναδημοσιεύουν άρθρα και γνώμες από τον ευρωπαϊκό τύπο κυρίως της Δύσης (Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία και Αυστρία).

2) *ΑΘΗΝΑΙ*⁴⁰⁶

- Ιδρυτής της εφημερίδας *Αθήναι* αλλά και εκδότης και διευθυντής της είναι ο Γεώργιος Πωπ. Ιδρύεται στην Αθήνα το 1902 και εκδίδεται μέχρι και το 1926. Αποτελείται από τέσσερις σελίδες ενώ είναι και καθημερινής κυκλοφορίας. Είναι μία από τις σπουδαιότερες εφημερίδες του πρώτου μισού του 20^{ου} Αιώνα ενώ σημαντικό είναι να αναφερθεί και για αυτό άλλωστε και επιλέχθηκε, πως διαθέτει πλούσια ύλη, άρτιο ύφος γραφής και άκρως επιμελημένη εμφάνιση.
- Ο Γ. Πωπ ήταν πολέμιος του παλαιοκομματισμού και ένθερμος υποστηρικτής του Ελευθερίου Βενιζέλου μέχρι και το 1910, όπου αλλάζει γραμμή και εναντιώνεται σε αυτόν. Μέσα από τα άρθρα της εφημερίδας που μελετήθηκαν αυτό πράγματι διαπιστώνεται ιδιαίτερα στην πολιτική που ακολούθησε ο Βενιζέλος στο ζήτημα της Κρήτης, καθώς η εφημερίδα τασσόταν διαρκώς υπέρ της άμεσης ένωσης με το Ελληνικό Βασίλειο.
- Όσον αφορά τους Νεότουρκους η *Αθήναι* αρχικά κρατά μία παρόμοια τάση με το *Εμπρός*, με τον ενθουσιασμό να κρατά μέχρι και τις πρώτες κινήσεις του ενόψει των εκλογών του 1908 όπου από εκεί και έπειτα επιστρέφει η καχυποψία. Ο λόγος του είναι πάντοτε μετρημένος χωρίς μεγάλες εξάρσεις και πάντοτε εντός μετριοπαθούς κριτικής.

⁴⁰⁶ *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου 1784-1974*, Δρούλια Λ.- Κουτσοπανάγου Γ.(επιμ.), τ.1 Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, 103, ΙΕΕ, Αθήνα 2008, σ. 126

- Αποτελεί ένα εργαλείο εξαιρετικό και καθαρά γραμμένο, πολύ χρήσιμο για την έρευνα της εποχής.

3) ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ⁴⁰⁷

- Η εφημερίδα Ακρόπολις έχει ως ιδρυτή και διευθυντή της τον Βλάσση Γαβριηλίδη. Είναι η αρχαιότερη των ελληνικών εφημερίδων με έτος πρώτης έκδοσης το 1883, ως συνέχεια της πολιτικής σατιρικής εφημερίδας *Μη Χάνεσαι*.
- Θεωρείται πολύ πρωτοποριακή καθώς είναι η εφημερίδα που καθιερώνει του ανταποκριτές της σε πολλές πόλεις δίνοντας έτσι μία άλλη νότα στο ρεπορτάζ αλλά και τις στήλες με τα γράμματα και τις επιστολές των αναγνωστών. Υποστήριξε το 1909 τον Ελ. Βενιζέλο ενώ όσον αφορά τους Νεότουρκους πάντοτε από την πρώτη στιγμή μέχρι και τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο ασκούσε κριτική άλλοτε δριμεία και άλλοτε πιο ήπια, πάντοτε όμως τους παρακολουθούσε με καχυποψία.
- Αποτελεί και αυτή ένα πολύ πλούσιο σε υλικό εργαλείο και ειδικότερα με την προσθήκη των ανταποκριτών δημιουργεί μία πιο ευρεία εικόνα στις ειδήσεις και συνεπώς στην προσπάθεια κατανόησης της εποχής από την ματιά του ερευνητή.

⁴⁰⁷ *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου 1784-1974*, Δρούλια Λ.- Κουτσοπανάγου Γ.(επιμ.), τ.1, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, 103, ΙΕΕ, Αθήνα 2008, σ. 158-159

ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΤΥΠΟΣ

- 1) *Αθήναι*
Ιούνιος 1908- Οκτωβρίου 1912
- 2) *Ακρόπολις*
Ιούνιος 1908-Οκτωβρίου 1912
- 3) *Εμπρός*
Ιούνιος 1908- Οκτώβριος 1912

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Αναγνωστοπούλου Σ., *Μικρά Ασία 19^{ος} αι.-1919: Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες- Από τα Μιλλιέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998
- 2) Βακαλόπουλος Κ.Α, *Νεότουρκοι και Μακεδονία (1908-1912)*, Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1988
- 3) Βλάχος Ν., *Το Μακεδονικόν ως φάσις του Ανατολικού Ζητήματος*, Ελίκρανον, Αθήνα 2018
- 4) Βουρνάς Τ., *Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας*, τ.2, 10^η Έκδοση, Πατάκης, Αθήνα 2013
- 5) Γιανουλόπουλος Γ. , *Η ευγενής μας τύφλωσις..*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2003
- 6) Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου 1784-1974, Δρούλια Λ.- Κουτσοπανάγου Γ.(επιμ.), τ.1-τ.2, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, 103, ΙΕΕ, Αθήνα 2008
- 7) Κεχριώτης Ε., *«Επανάσταση των Νεότουρκων»*, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Κωνσταντινούπολη 2008

- 8) Κρεμμυδάς Β., *Σύντομη ιστορία του ελληνικού κράτους*, 2^η Έκδοση, Καλλιγράφος, Αθήνα 2012
- 9) Κωστής Κ., *Τα κακομαθημένα παιδιά της ιστορίας: η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους (18ος- 21ος αιώνας)*, Πόλις, Αθήνα 2013
- 10) Μπαλτά Ν- Παπαδημητρίου Δ., *Σημειώσεις για την ιστορία του Τύπου- η ελληνική και ευρωπαϊκή διάσταση*, Οδυσσέας, Αθήνα 1993
- 11) Σβορώνος Ν., *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, 13^η Έκδοση, Θεμέλιο, Αθήνα 1999
- 12) Σκοπετέα Ε., *Το πρότυπο βασιλείο» και η Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880)*, Πολύτυπο, Αθήνα 1988.
- 13) Σφέτας Σ., *Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία: από την οθωμανική κατάκτηση μέχρι τον πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (1354-1918)*, τ.1 ,Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2009
- 14) Ψηλός, Χ. «*Η πολιτική της Οθωμανοποίησης*», Ε Ιστορικά, τ.126, 14.3.2002
- 15) Bernstein S.-Milza P., « *Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών 1815-1919*», τ.2, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997
- 16) Clogg R., *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδος (1770-2013)*, Κάτοπτρο, Αθήνα 2013
- 17) Dakin D., *Η ενοποίηση της Ελλάδος 1770-1923*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2012
- 18) Dakin D., *Ο Ελληνικός Αγώνας στη Μακεδονία*, Οίκος αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1996
- 19) Zurcher E., *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004
- 20) Schwandner-Sievers S., *Αλβανικές Ταυτότητες: Μύθος και Ιστορία*, Παπαζήση, Αθήνα 2012

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Μέγας Γ., «*Η επανάσταση των Νεότουρκων*», εκδ. University studio press
<https://vivlioniki.wordpress.com/2016/05/27/%CF%84%CE%BF-%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%BB%CE%B7%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B2%CE%B9%CE%B2%CE%BB%CE%AF%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CF%85->

[%CE%B3%CE%B9%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7-%CE%BC%CE%AD%CE%B3%CE%B1-%CE%B3/](#)

- 2) Encyclopedia Britannica, « Ottoman Periodical- Meşveret».

<https://www.Britannica.com/topic/Mesveret>